Ion DRÃGUªANUL

Franz cavaler DES LOGES

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DRĂGUŞANUL, ION

Franz cavaler des Loges / Ion Drăguşanul. - Suceava : Muşatinii, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973-7627-45-8; ISBN (13) 978-973-7627-45-2

352(498 Suceava) Ritter von des Loges,F.

929 Ritter von des Loges,F.

Ion DRÃGUªANUL

Franz cavaler
DES LOGES

Primãria Municipiului Suceava
Asociaþia Româno-Germanã „Bukowina“
Editura Muºatinii
Suceava, 2006

Grupul editorial
Crai Nou 🕮 ***Muşatinii*** 🕮 ***Monitorul de Suceava*** 🕮 ***Bucovina viitoare***
Suceava, str. Tipografiei nr. 1,
Tel. 523640, 531970 (I.D.)
Director general:
Gheorghe DAVID

Primăria Suceava
primar: ***Ion LUNGU***
viceprimar: ***Angela Zarojanu***

Asociaţia Româno-Germană „Bukowina“
preşedinte: ***Marian RÎŞCA***

Complexul Muzeal al Bucovinei
director: ***Constantin-Emil URSU***

Grup Muşatinii
tipografie - editură - producţie publicitara

SUCEAVA, str. Tipografiei 1, tel.: 0230 523640, fax: 0230 221699, E-mail: office@musatinii.ro

„**DES LOGES RITTER, FRANZ cav** (1864, Viena – 10.05.1914, Suceava) – jurist. Originea, franco-elveþianã. Absolvent al Facultãþii de Drept Administrativ din Viena (1871). Repartizat la Tribunalul din Cernãuþi, apoi la primãria din acelaºi oraº. Angajat al companiei Offenheim, ca ºef de compartiment comercial. Contribuie la construirea liniei ferate Iaºi-Cernãuþi-Lemberg (pânã în 1891). Pensionat de statul român. Stabilit în Suceava. La 1 august 1891 este numit primar al oraºului Suceava, funcþie pe care avea sã o deþinã pânã la 5 ianuarie 1914. S-a remarcat ca un foarte bun administrator. Lui i se datoreazã

construcþia liniei ferate Iþcani – centrul Sucevei, a turnului clopotniþã de la biserica Sf. Dumitru, care servea ca punct de observaþie pentru pompieri, a unui pod de lemn peste râul Suceava spre Burdujeni, a Casei Naþionale (o clãdire impunãtoare, situatã între actualul sediu al RENEL ºi vechiul sediu administrativ al Poºtei, dãrâmatã prin anii 70), a sediului Primãriei (actuala Prefecturã, 1902) º.a. În 1906 s-a construit Uzina electricã ºi canalizarea oraºului; în 1910, Uzina de apã ºi apeductul. S-a aflat în bune relaþii cu prefectul judeþului Suceava din România (cu sediul la Fãlticeni) ºi cu primarul târgului Burdujeni, localitate rãmasã, dupã raptul din 1775, în România. A sprijinit activitatea culturalã. Statul român l-a decorat, iar Primãria Sucevei i-a ridicat un monument funerar, în 1931, în cimitirul oraºului (Emil Satco, Enciclopedia Bucovinei, vol. I, Suceava, 2004, pp. 319, 320).

Recursul la memorie

Dacã n-ar fi fost neastâmpãrul tânãrului director al Complexului Muzeal al Bucovinei, Constantin Emil Ursu, care, de ani buni, viseazã la o „Lunã a Bucovinei“, duratã (ºi nu înjghebatã) pe consistenþa memoriei, numele celui mai durabil primar al Sucevei, Franz Ritter von Des Loges (varianta româneascã a numelui: Franz cavaler Des Loges) n-ar mai fi beneficiat, în final de noiembrie 2006, în „Luna Bucovinei“, de notorietatea provocatã de un simpozion ºi de o depunere de coroane la mormântul celui omagiat, în prezenþa primarului Ion Lungu ºi a unor ziariºti însetaþi de adevãrurile istoriei comunitare, ziariºtii aceia ºi, mai ales, Tiberiu Cosovan, de la „Monitorul de Suceava“, dovedindu-se a fi harnici promotori de adevãr istoric ºi de culturã, ºi care, în zilele care au urmat, au scris mai mult ºi mai corect despre primarul de odinioarã al Sucevei decât s-a scris de-a lungul ultimului secol. Iar povestea lui Des Loges a plãcut sucevenilor, care s-au înghesuit pe „forum“ pentru a schimba pãreri ºi a-ºi exprima admiraþia faþã de legendarul personaj al istoriei noastre recente.

Presupun cã, în vreme ce Constantin Emil Ursu viseazã la dezvelirea unor plãci comemorative pe edificiile sucevene ctitorite de Des Loges, primarul Ion Lungu deja schiþeazã în gând planul transformãrii eventual a aleii diagonale a Parcului Central al Sucevei într-un adevãrat memorial, care sã cuprindã, poate cã ºi dupã modelul dornean, busturile marilor personalitãþi de odinioarã ale Sucevei, caz în care, alãturi de Franz cavaler Des Loges, de Karl A. Romstorfer sau de Victor Morariu, ar putea fi amplasat, odatã ºi odatã, cu temeinicã îndreptãþire, ºi bustul actualului primar. Desigur cã nu glumesc, eu fiind de pãrere cã, pânã ce nu vom învãþa sã fim recunoscãtori celor care ne-au vrut binele, nu ne vom învrednici, la rându-ne, de recunoºtinþa

nimãnui.

Despre Francisc cavaler Des Loges, cum îl numea Romstorfer, celãlalt neasemuit neamþ al nostru, despre care, pânã ce Constantin Emil Ursu nu i-a adus fotografia de la Viena, nici n-am avut de unde ºti cum

Karl A. Romstorfer

arãta la chip, deci despre Francisc cavaler Des Loges nu s-a prea scris mare lucru, ºi contemporaneitatea lui, ºi posteritatea neputându-i ierta cã nu era „român de-al nostru“ (deºi, în fond, era mult mai român decât românii „genetici“), ci un vrednic descendent al autorilor „raptului“

Bucovinei. Rapt de la ruºi, care tocmai o luaserã de la turci, plãnuind (dovadã fiind monedele bãtute la Sadagura) încorporarea în imperiul þarist a celor douã Principate, Moldova ºi Þara Româneascã. Numai cã, încã neaflându-se istoricul care sã fi bãgat de seamã cã, prin ocuparea nordului Moldovei, austriecii au salvat, de fapt, Principatele Române (nu ºi Basarabia) de la o îndelungatã ocupaþie þaristã, voi abandona subiectul, mai ales cã el nu are nimic în comun cu Francisc cavaler Des Loges, care nu el a comis „cumplitul rapt“, singura lui probabilã rubedenie care a cãlcat pe pãmânt bucovinean, dar abia prin anii 1848-1849, în calitate de funcþionar imperial, fiind un oarecare Ernst von DeLoges. Cârcotaºii, adicã marii cãrturari ai Sucevei contemporane care nu citesc ºi nu produc nimic, dar spumegã mereu de fireascã enervare criticã, vor bãga de seamã cã funcþionarul imperial Ernst este un „DeLoges“, în vreme ce eroul nostru, primarul, este un „Des Loges“. Ce-i drept, în august 1891, când i se vesteºte victoria în alegeri, ºtiristul de la „Gazeta Bucovinei“, ºtiind, probabil, ceea ce ºtiu ºi eu, greºise numele noului primar, scriind, în loc de „Des Loges“ sau „DesLoges“ (Desloges) un nume apropiat de cel al lui Ernst, „de Loges“. Numai cã numele acesta de provenienþã francezã a produs ºi produce multã bãtaie de cap prin Europa, mai ales dupã ce pâlcuri întregi de hughenoþi, purtând acest nume, pãrãsesc Franþa pentru a se oploºi ici-colo, primul dintre ei, un anume Francisc DesLoges, luându-ºi lumea în cap în 1663, urmat, cu mãrturie scrisã, de un Pierre DesLoges, originar din Touraine, unde s-a nãscut, în 1747, ºi care avea sã se afirme, în cele din urmã, la Paris, ca autor al unei cãrþi. În clipa de faþã, în Franþa trãiesc 679 familii DesLoges, care afirmã, la unison, cã numele lor, înainte de Revoluþia francezã din 1789, se scria „Des Loges“ ºi cã, dupã aceea, au apãrut variantele Desloges, Deloges, cu „L“ sau cu „l“, funcþie de cheful notarului comunal din þãrile în care s-au oploºit acei urmaºi ai unui neam nobil, originar din Beaujolais, unde încã mai existã un castel, care se numeºte Des Loges. În Orleans, existã un liceu, care poartã numele unei Beatrice DesLoges, dar în acest caz este vorba despre un altfel de eroism, eroismul cultural, care nu prea e pe gustul ºi recunoaºterea tuturor.

Franco-germanul nostru, Franz cav. Des Loges (sau, în nemþeºte, Franz Ritter von Des Loges), cu numele nobiliar scris adesea, mai ales

dupã 1900, prin cele gazete româneºti din Bucovina, „Desloges“, ba chiar „de Desloges“, ceea ce nu pare a fi incorect, pentru cã, în germanã, numele se scria Franz Ritter von Des Loges, deci „cavaler de“ ar suplini acel nemþesc „Ritter von“ (Ritter dã ºi înseamnã, în limba noastrã daco-romanã, dupã cum mã informeazã Constantin Emil Ursu, cavaler), Des Loges, deci, a venit în Bucovina, dupã cum susþine dl Emil Satco (ºi nu vãd de ce nu l-aº crede), în 1871, dupã absolvirea Facultãþii de Drept Administrativ din Viena, cu calificarea de jurist. Posibilã ºi aceastã calificare, deºi gazetele româneºti din Cernãuþi îl consacrã, aºa cum veþi vedea, drept inginer. Iar dacã þinem cont de specificul facultãþilor vieneze ale vremii, care ofereau ºi confereau calificãri multiple (Ion Grãmadã, de exemplu, absolvise Facultatea de Litere, dar se specializase ºi în istorie, disciplinã în care ºi-a susþinut doctoratul), e probabil ca Franz Ritter von Des Loges sã fi fost ºi jurist, ºi inginer, ºi administrator (precum F.W. Raiffeisen, întemeietorul celebrului sistem bancar-cooperatist, calificat, printre altele, pentru a ocupa o funcþie de primar). Desigur cã Des Loges nu a fost „repartizat“ la Tribunalul din Cernãuþi, pentru cã, pe vremea aceea, posturile se ocupau prin concurs „escris“ (anunþat în presã) din vreme, ceea ce presupune ºi existenþa unor rubedenii cernãuþene, cum ar fi, de pildã, acel Jaques Poirier Des Loges, originar din Lorraine ºi care, ulterior, se va muta, de la Cernãuþi, la Solca. ªi mai existã o explicaþie pentru înscrierea lui la un concurs pentru ocuparea unui post în Bucovina, explicaþie numitã Lola Isopescul, femeia care-i va deveni partener de viaþã ºi cu care se pare cã ar fi avur un fiu, care, în anii 1895-1896, când va þine locul tatãlui sãu la ºedinþele Comitetului pentru sprijinirea lui Romstorfer în recuperarea Cetãþii Suceava, era student la medicinã. De o „repartiþie“ nu putea beneficia Franz cav. Des Loges, deºi existau, în Bucovina vremii, ºi un fel de „repartiþii“, dar de care se bucurau numai ortodocºii bucovineni (nu întotdeauna români, condiþia fiind doar de naturã confesionalã), care dreptmãritori primeau câte o bursã, din partea Fondului Religionar sau a statului, pentru studii ºi erau obligaþi, dupã absolvirea studiilor, sã ocupe postul pentru care au fost ºcoliþi. Mãrturisesc cinstit cã, deºi am cãutat cu încrâncenare, eu n-am aflat veºti despre Des Loges anterioare alegerii (nu numirii) sale ca primar al Sucevei, aºa cã iau de bune, pentru acea perioadã, cele susþinute de dl Emil Satco, vrednic,

neostenit ºi erudit slujitor al memoriei, cel mai adesea extrem de bine informat, dar cu care polemizez adesea, eu din postura de ucenic, pe seama unor formulãri care mai pãcãtuiesc din pricina contemporaneizãrii lexicului enciclopedic, uneori fãrã atenþie deosebitã faþã de detaliul istoricesc al unei anume situaþii.

După o scurtã carierã la Tribunalul din Cernãuþi, Des Loges s-a transferat la primãria din capitala Bucovinei, apoi, ºi datoritã avantajelor materiale, dar ºi sub imboldul nevoii de împlinire, se angajeazã la compania contelui Sapieha, „Offenheim“, care construia linia feratã Lemberg-Cernãuþi-Iaºi (un patriot român adevãrat, ar scrie invers ºi viceversa, adicã Iaºi-Cernãuþi-Lemberg, ca sã avem noi întâietatea).

În treacãt fie spus, contele Sapieha, aidoma unei întregi pleiade de nobili poloni, se adaptase la vremuri, adicã pusese pe picioare fel de fel de societãþi pe acþiuni, având un cuvânt greu de spus în viaþa economicã imperialã ºi, cu atât mai mult, în cea de pe teritoriul polonez ocupat de austrieci. ªi tot Sapieha ºi ceilalþi nobili poloni convertiþi la un liberalism efectiv au înfiinþat ºcoli ºi au pregãtit profesioniºti pentru toate domeniile economice din rândurile copiilor conaþionalilor lor, profesioniºti care aveau sã se risipeascã prin întreg imperiul, inclusiv prin Bucovina, pentru a exercita, în numele imperiului habsburgic, o adevãratã autoritate polonã. Chestia asta fusese bine priceputã de preotul ºi cãrturarul bucovinean Constantin Morariu, care, în 17 iunie 1894, îi scria lui Simion Florea Marian, învinovãþindu-i pe „nobilii“ noºtri trândavi: „Nu ºtiu singur ce sã mai spun de boierii ºi preoþii noºtri: parcã e un blãstãm al lui Dumnezeu ca sã nu se intereseze de nimic ce e naþional, ci numai de punga ºi burta lor... Eu încã n-am disperat. Sã deºteptãm poporul ca, la timpul sãu, sã ne putem alege alþi conducãtori, cu tragere de inimã pentru tot ce e naþional, ºi nu niºte palavragii egoiºti, care cautã a se înãlþa la mãriri ºi posturi grase pe spatele noastre, cari tragem în plug ca niºte boi, iar ei bat mendrele“ (Revista Bucovinei, nr. 9/1942, pg. 367).

Iar suceveanul Simion Florea Marian rãspunde, în 20 iunie 1894 (pricepeþi ce rapidã ºi eficientã era poºta austriacã?): „Ba fac ºi ai noºtri: mãnâncã, beu ºi se veselesc, ºi pentru astfeliu de fapte vor sã fie lãudaþi ºi preamãriþi“ (Revista Bucovinei, nr. 9/1942, pg. 367).

Simion Florea Marian se numãra, în 1894, printre prietenii lui Franz cavaler Des Loges, primar al Sucevei din 1 august 1891, care tocmai inaugurase Gara Suceava (pe locul actualei Policlinici), care înfiinþase Casa de Economii a Primãriei Suceava (ca sã atragã, din întreg imperiul, capital în oraº) ºi se afla în tratative cu arhitectul Karl A. Romstorfer, un alt romantic incorigibil, stabilit la Cernãuþi, ca profesor la ªcoala de Arte ºi Meserii, încã din 1888, pentru repararea ctitoriilor voievodale de pe teritoriul Sucevei, inclusiv a cetãþii, care, pe atunci ºi pânã atunci, era un dâmb din moloz, pãmânt ºi gunoaie, sfârtecat, ici-colo, de câteva colþuri de piatrã, precum cel al ruinii capelei ortodocse din fosta cetate, iar sucevenii, întotdeauna dibaci constructori, se aprovizionau cu piatrã din dâmbul acela ori de câte ori simþeau nevoia sã o facã (fostul primar, Iulius Morwitzer, aºa cum se va vedea, îºi pavase curtea uneia dintre casele sale ºi cu o piatrã de mormânt, pe care, somat de Romstorfer, o va dãrui viitorului muzeu). Dar turnul, folosit de pompieri de sute de ani, din vecinãtatea bisericii Sf. Dumitru, nu l-a construit Franz cav. Des Loges, ci nefericitul voievod Alexandru Lãpuºneanul, acel bastard domnesc veºnic înspãimântat de iadul „de apoi“, care a gospodãrit cu vrednicie pe la ctitoriile strãvechi, punând temelie ºi pentru altele noi, în speranþa cã o sã scape de iadul imaginat, pentru a spãla creiere ºi a înspãimânta suflete, de ereticii cãlugãri bogumiliºti ai secolului al zecelea, ºi adoptat propagandistic, graþie eficienþei persuasive, de bisericile creºtine de dupã neteafãrul la minte Bogumil Bulgarul. ªi nici fostul sediu al „Casei Naþionale“ nu-l datorãm lui Des Loges, impozanta clãdire, confiscatã pe motiv cã ar fi însemnat „un cuib de acþionari ºi reacþionari“ ºi, ulterior, dãrâmatã de comuniºti, fiind înãlþatã prin eforturile financiare ale românilor din Suceava, grupaþi în fel de fel de societãþi dansante ºi petrecãreþe, precum „Clubul Român“, „Doamnele Române“, „Însoþirea târgoveþilor“ etc.

Franz cav. Des Loges, îndrãgind vinurile moldoveneºti, în vremurile în care trudea la construcþia de cãi ferate pe teritoriul românesc de dincolo de graniþa Bucovinei, a întreþinut vechi prietenii ºi cu primarii Burdujenilor, Ioachim Luca ºi, apoi, Grigore Montacaº (ceea ce a fost spre binele urmaºilor negustorilor bistriþeni Burduja, stabiliþi aici prin secolul XVII, cãci Montacaº începu sã se ia la întrecere cu prietenul lui

sucevean în construirea ºi pietruitrea cu macadam a strãzilor, precum ºi în alte construcþii edilitare), dar ºi cu prefecþii judeþului Suceava din Regat ºi, în primul rând, cu Artur Gorovei, care avea moºie, case ºi curþi în apropiere, la Buneºti.

Des Loges îi iubea pe români, le respecta istoria ºi îi ajuta sã-ºi apropie viitorul, iar dragostea lui, precum în creºtinismul iniþial, era atât de faptã încât, dupã 1904, când toate ctitoriile lui ªtefan cel Mare de pe teritoriul Sucevei (ca ºi cele din întreaga Bucovinã, dar în privinþa celorlalte Des Loges nu avea merite) reînviaserã din ruinele de pânã atunci, Regele României i-a preþuit aceastã dragoste fapticã, aidoma celei a lui Romstorfer, conferindu-le amândurora titlurile de „Comandor al Ordinului „Steaua României“, „Coroana României“, „Bene Merenti Cl. I“.

Franz Ritter von Des Loges a iubit românii pânã la a deveni român, iar noi, din pãcate, n-am ºtiut cum ºi nu ne-am învrednicit de aceastã dragoste prin dragoste. Spun asta din convingerea cã, în absenþa cunoaºterii, nu existã dragoste, ci numai amoc.

În 17 aprilie 1908, când o numeroasã delegaþie a românilor bucovineni vizita Iaºii, Ion Grãmadã, resimþind dureros absenþa memoriei la români, îi spunea viitorului universitar Ion Andrieºescu, dar ºi viitorul lui camarad în tranºeiele Cireºoaiei, în care ºi-a aflat moarte de erou, cã, „pentru rãspândirea conºtiinþei istorice ºi a frumuseþilor moralizatoare ale istoriei în cercuri cât mai largi“ e de dorit sã scriem naraþiuni istorice, ceva în genul celebrelor „Bilder aus der deutschen Vergangenheit“ ale lui Gustav Freytag. Mi-am adus aminte de sfatul ãsta, în clipa în care, dând curs rugãminþii tânãrului director al Complexului Muzeal al Bucovinei, Constantin Emil Ursu, liderului Asociaþiei Româno-Germane „Bukowina“, Marian Rîºca, ºi, indirect, primarului Ion Lungu, am hotãrât sã scriu ºi sã public, încã în acest an al aniversãrii naºterii lui Franz cavaler Des Loges, deci în mai puþin de trei sãptãmâni, povestea primarului din timpurile de poveste ale Sucevei. E uºor sã scrii o astfel de carte. Îþi aduci acasã o tonã de colecþii ale vechilor gazete bucovinene, câþiva saci cu cãrþi frumoase, tipãrite în „Bucovina de altãdatã“ (numai pe mine sã mã socotiþi vinovat dacã îi vor ieºi peri albi doamnei Aura Brãdãþan, de la Fondul documentar „Simion Florea Marian“) ºi te apuci

de citit, apoi de scris. Dar nu înainte de a o tot provoca la vorbã pe domniºoara Doctor în Istorie Paraschiva Victoria Batariuc, fata unuia dintre prietenii de odinioarã ai lui Des Loges, suceveanul ªtefan Batariuc. Fie vorba între noi, Paraschiva Victoria Batariuc este o adevãratã bibliotecã vie, care te poate dumiri în ceasurile când nu mai ºtii pe unde s-o apuci (nu cã ar fi vorba despre mine, care, vreau -– nu vreau, mereu o apuc spre masa de scris). ªi mã apuc de scris. ªi ce dacã nu o sã dorm vreo trei sãptãmâni, nu moare nimeni din atâta; iar dacã mã înºel, nu-i nimic, le fac unora o bucurie (nu spun cãrora, cã-s prea mulþi!).

1891: „Dupã cum suntem informaþi, dl de Loges a fost ales primar al oraºului Suceava“

Încã din primele zile ale verii anului 1891, Suceava dãduse în clocot electoral, iar bãcãnia „Gewolb”, fosta „Casã bucovineanã“ din primii ani ai comunismului, ulterior demolatã, se transformase, pe neaºteptate, într-o agorã bãºtinaºã arþãgos naþionalã, în care, cum avea sã mãrturiseascã Artur Gorovei (Cruzimi), „se mãnâncã adevãrat jambon de Praga, crenwurºti de Lemberg, totdeauna proaspeþi, unde se gãseºte bere cu adevãrat de Munchen ºi vin de Tokay adevãrat, de fabricã“, iar suceveanul cu pretenþii, „cetãþean din rangul întâilea“ (Mihuþã), deºi riscã enorm, îºi dobândeºte prestigiul cel de toate zilele.

În bãcãnia „Gewolb“, aceastã oazã suceveanã de multicultu-ralitate a parvenitismului nepieritor ºi universal, se consacra statutul de domn, de îndreptãþit la reprezentativitate, de domn german, de domn moldovan, de domn armean, de domn polon, de domn grec, de domn ucrainean sau de domn evreu. Luai masa la „Gewolb“, începeai sã exiºti, iar dacã aveai norocul sã-þi rãspundã la salut, mãcar printr-o vagã înclinare a capului, primarul Iulius Morwitzer, deja deveneai o personalitate incontestabilã a urbei tale, prãfuitã ºi de trecerea vremii, dar ºi de nepãsarea contemporaneitãþii. ªi tot la „Gewolb“ puteai sta la un pahar de vorbã cu cãpitanul districtual (prefectul), domnul Dr. Basil von Duzinkiewicz, reprezentantul Guvernului Bucovinei la Suceava, dar pentru un astfel de hatâr trebuia sã-þi alegi cu mare chibzuinþã orele, adicã în aºa fel încât sã nu-l prinzi pe domnul prefect încã neîncãlzit cu câteva pãhãrele, dar nici dând în clocot de prea multe poºirci, date duºcã

pe gâtleju-i pururi uscat de lãuntrice fierbinþeli.

Bãcãnia „Gewolb“ însemna, în egalã mãsurã, ºi o ºansã, dar ºi un risc. ªansa se numea onorabilitate, iar riscul þinea de gura mare a altor „naþionali“, care doar atât aºteptau: sã te vadã aºezat, la o masã, lângã un neamþ, ca sã te poatã, apoi, denunþa zgomotos drept colaboraþionist al Partidului Liberal German, care tocmai se cam ducea pe copcã în întregul imperiu, dar la Suceava se bucura de mare trecere ºi de un necondiþionat respect.

Politicienii noºtri, toþi orãºeni ºi cetãþeni de rangul întâi ºi, desigur, fiecare în parte numai el candidând „din partea românilor“, priveau în jur cu ochi scrutãtori, ca sã-i vadã ºi sã-i identifice pe eventualii colaboraþioniºti, români ºi ei, dar colaboraþioniºti ai „comitetului electoral, prezidat de Widmann, comisar c.r. la capitanatul Sucevei“ ºi „ai satrapului Duzinkiewicz“, întru gloria liberalismului german. Insinuatul colaboraþionism al unor Luþia sau Draczinski, primul avocat cu Doctorat în Drept dobândit la Viena, celãlalt director al gimnaziului greco-oriental din Suceava ºi viitor director de gimnaziu vienez, cicã urmãreau interese meschine, adicã alegerea lui Ioan Luþia ºi a lui ªtefan Draczinski în Consiliul Comunal, în dauna „candidaþilor puºi de partidul românesc“, preacucernicul preot Casian Tuºinski ºi profesorul Constantin Cosovici, ºi el viitor director de gimnaziu, care candidaþi „naþionali“ numai pentru binele românilor trudeau de le plesneau brâiele roºii peste anteriile brodate cu dichis.

Ioan Luþia, ce-i drept, a negat cu vehemenþã acuzaþiile de înfrãþire politicã cu neamþul, iar „Gazeta Bucovinei“ (nr. 9 din 26 mai / 7 iunie 1891) i-a publicat replica, ba încã ºi în pagina întâi, respectând, de fapt, prevederile legii presei, pentru cã, pe atunci, în întreg imperiul austriac, nu numai cã existau „legi bune“, dar, „ceea ce este însã important este cã aceste legi se aplicã, cã nu sunt scrise numai pe hârtie“, cum constata, dupã o vacanþã bucovineanã, A.D. Xenopol (O cãlãtorie la Dorna).

Din pãcate, campaniile electorale, în toate vremurile, dureazã mult prea puþin. Nici nu apucã patriotul local sã se înfierbânte ºi sã pârjoleascã în jur cu naþionalismul lui homerian cã se ºi sfârºeºte pârdalnica de campanie, ba ºi cu victoria „ãlorlalþi“, adicã a „vânduþilor“ ªtefan Draczinski ºi Ioan Luþia, în Colegiul Electoral nr. I, cu realegerea

doctorului Matei Lupu, fost ajutor de primar (asesor, de fapt unul dintre cei patru consilieri comunali, desemnaþi dintre cei treizeci de aleºi sã se ocupe de administraþie efectivã) ºi fost editor al „Revistei Politice“, în Colegiul II, ºi cu izbânda lui Epifanie Popovici ºi a lui Costachi Turturean, în Colegiul III. „Dintre candidaþii puºi de partidul românesc a izbutit numai dl Ilie cav. de Zopa“, tânguie „Gazeta Bucovinei“ (nr. 11 din 6/28 iunie 1891, pg. 3), apoi îºi ºterge ochii de prinþesã înlãcrimatã pentru a cãta, surâzãtoare ºi entuziasmatã, dincolo de Sânziene, spre „duminicã, 19 Iulie, la orele 8 sara, (când) a sosit în Suceava Prezidentul Þerei, contele Pace, însoþit de consilierul gubernial Pompe“. Populaþia de rangul întâi a Sucevei, cu primarul Morwitzer în fruntea noilor consilieri comunali, întâmpinã „pe ilustrul oaspete la hotarele oraºului“, împreunã cu „aproape 100 de cãlãreþi, þãrani români, decoraþi cu drapele galben-negre ºi roº-albastre“, deci cu stindardele Austro-Ungariei ºi cu cele ale Ducatului Bucovinei, din care doar galbenul lipseºte în dauna Tricolorului. Entuziasm naþional de nedescris, „un arc triumfal, rãdicat în faþa primãriei, înfrumuseþa aceastã priveliºte nemaivãzutã în Suceava“.

Primãria funcþiona, împreunã cu gimnaziul greco-ortodox, în clãdirea din apropierea turnului ridicat de Alexandru Lãpuºneanul în vecinãtatea bisericii Sfântul Dumitru, clãdire care, astãzi, adãposteºte Colegiul Naþional de Arte „Ciprian Porumbescu“. „Pe la 9 oare, sara, se porni, din târgul vitelor, înspre oraº, un conduct de torþe. Sute de lampioane ºi torþe iluminau strada principalã, aºa încât þi se pãrea cã e ziuã. Ajungând conductul înaintea prefecturii, începu sã cânte muzica militarã a Regimentului nr. 41 din Cernãuþi, care fu anume pentru scopul acesta adusã, un marº triumfal“ (Gazeta Bucovinei, nr. 21 din 11/23 iulie 1891, pg. 3).

Obiceiul acesta al „conductelor cu torþe“, într-un oraº iluminat, din 1856, cu lãmpi publice de tip „Argond“, avea sã afle o motivaþie hazlie într-un reportaj al unui ziarist de la „Patria“, care îºi notase în carnet cã „Suceava... are felinare pe stradã, cari noaptea nu se vãd, fiindcã-i întuneric, cu atât mai intensiv le poþi simþi, însã, lovindu-te cu nasul în ele“ (Patria, nr. 138 din 7/19 iunie 1898, pg. 2). Numai cã ziariºtii, în toate timpurile, sunt rãi, pizmaºi ºi agresivi, aºa cã o sã fac abstracþie de rândurile abia citate, pentru a-l omagia pe Dr. Iulius Morwitzer, primarul

sucevean care dirija manifestãrile organizate în cinstea celor doi prezidenþi ai þãrii, cel de atunci, Pace, ºi cel din viitorul apropiat, Pompe. „Primarul de azi al Sucevei, dl Dr. Morwitzer, îºi adunã mari merite pentru oraºul nostru prin îmbunãtãþirea mai multor strade. Strada principalã, începând de la spiþeria dlui Liºca în sus, se înzestreazã cu un trotuar frumos. Uliþa ºipotului, care duce la isvorul cel mai bogat din oraº, din care se adapã jumãtate din locuitorii Sucevei, era în anii trecuþi o mocirlã foarte hâdã, azi este regulatã ºi bine prunduitã. Sperãm cã ºi jos, lângã isvor, va introduce dl primariu îmbunãtãþirile trebuincioase ºi va griji ca sã se pãstreze curãþenia“ (Revista Politicã, nr. 14 din 1 august 1888, pg. 9).

dr. Iulius Morwitzer

Primarul Iulius Morwitzer, cetãþean de rangul întâi al Sucevei (avea în proprietate vreo cinci case), cunoscut ºi apreciat în cercurile multietnice ale elitei locale, avea o fatã, Iosefina, „al cãruit talent prea frumos pentru piano ºi înþelegerea musicalã sunt cunoscute pretutindeni“ (Gazeta Bucovinei, nr. 80 din 10/22 octombrie 1893, pg. 2).

În vara anului 1891, Morwitzer era atât de sigur cã va fi reales primar, încât ºi „serbarea la moaºtele Sfântului Ioan-Noul din Suceavã“

a petrecut-o cu entuziasm, deºi nu era ortodocs, alãturi de „actualul conducãtor al capitanatului districtual, Dr. Duzinkiewicz“ ºi de corifeii „inteliginþii“ româneºti din Suceava.

Practic, Iulius Morwitzer nu avea un contracandidat pentru fotoliul de primar al Sucevei, iar românii, naþionali sau colaboraþioniºti, deºi bine reprezentaþi de Matei Lupu în chestiunile edilitare, ºi de armeanul Varteres cavaler de Pruncul în chestiuni de opulenþã fudulã, nici nu îndrãzneau sã ridice ochii spre o astfel de înaltã demnitate localã, aºa cã anunþul sec din pagina a treia a „Gazetei Bucovinei“, ediþia din 25 iulie / 6 august 1891, i-a luat pe nepregãtite:

„Alegeri de primar în Suceava. Dupã cum suntem informaþi, dl **de Loges a fost ales primar al oraºului Suceava**“.

Numele noului (din 1 august 1891) ºi necunoscutului primar a fost scris greºit, ceea ce avea sã se întâmple, cel mai adesea, ºi în cele douã decenii care vor urma, semn cã redactorii gazetelor româneºti din Cernãuþi începuserã sã se enerveze în faþa gloriei statornice a excelentului primar sucevean, mãrturisind cu dezarmantã sinceritate: „Nu ne putem imagina cauzele acestei dragoste deosebite faþã de noul primar; noi, cel puþin, credem cã atâta veneraþiune tot nu va fi meritat voinicosul Des Loges“ (Patria, nr. 142 din 17/29 iunie 1898).

În mod întâmplãtor sau nu, prin voia lui Franz Ritter von Des Loges sau printr-un capriciu simbolic al sorþii, prima „publicaþiune“ a noului edil al Sucevei viza alinierea oraºului care i-a fost încredinþat la ora Europei Centrale („introducerea timpului zonelor în Suceava“), iar fiul francezului sau fracnco-elveþianului naturalizat austriac, nãscut la Viena în 1846, Franz Ritter von Des Loges, avea sã ºi înfãptuiascã, în lunga lui carierã edilitarã suceveanã, o contemporaneizare central-europeanã a Sucevei.

Textul simbolicei ºi aproape profeticei „publicaþiuni“ a fost tipãrit în „Gazeta Bucovinei“ (nr. 58 din 17/29 noiembrie 1891, pg. 3), gazetã care se numise, pânã de curând (1890), „Revista Politicã“ ºi apãruse la Suceava, sub conducerea editorialã a lui Matei Lupu ºi a lui Simion Florea Marian, avându-i printre colaboratori pe T.V. Stefanelli, pe Mihai

Teliman (absolvent al Academiei de Arte din Viena ºi fost profesor de desen al gimnaziului sucevean), pe Constantin Morariu, pe Dimitrie Dan, pe A.D. Xenopol ºi pe Adela Xenopol.

Înºtiinþeazã textul „publicaþiunii“

„În duminica cea din urmã a lunei acestea, adicã în 29 Noemvrie 1891, la 6 oare dimineaþa, se va întroduce, pentru comunicaþiunea cetãþeneascã a oraºului Suceava, timpul Europei mijlocii (timpul zonelor), care s-a întrodus deja de la 1 Octomvrie 1891 în comunicaþiunea publicã a monarchiei, a Germaniei, a Italiei etc. (la drumul de fier, poºtã, telegraf etc.).

Deosebirea constã în 45 de minute mai puþin decât timpul local.

În România s-a întrodus timpul Europei ostice (deosebirea constã în o oarã mai mult decât timpul Europei mijlocii), aºa încât, dacã orariul din Suceava va arãta 12 oare la ameazi, va arãta orariul din Burdujeni 1 oarã dupã ameazi.

Suceava, în 21 Noemvrie 1891. **Primarul Des Loges**“.

Printr-un alt capriciu al sorþii, deja pãºise prin Suceava ºi celãlalt neamþ inegalabil al istoriei noastre, arhitectul vienez Karl A. Romstorfer, care întocmise „Planul detaliat al bisericei Mirãuþ din Suceava“, pe care îl va oferi, în iunie 1892, împreunã cu planul bisericii mânãstirii Solca ºi cu opul sãu „Tipurile clãdirilor agricole în Ducatul Bucovinei“, „Muzeului Þerii din Bucovina“, insituþie culturalã nou creatã (dar oficializatã abia în 1893, dupã cum mã dumireºte domniºoara Batariuc) ºi care, sub semnãtura „Preºedintelui curatoriului, Baronul Alexandru Vasilco-Seretchi“, îi sfãtuia pe eventualii donatori de antichitãþi, prin comunicatul din 7 februarie 1892, sã se adreseze pentru „desluºiri detaliate“ domnului „profesor C.A. Romstorfer, care primeºte ºi obiectele ce se vor oferi pentru completarea colecþiilor“ (Gazeta Bucovinei, nr. 8 din 26 ianuarie / 7 februarie 1892, pg. 3).

Cei doi vienezi, în doar douã decenii sucevene, dar trãite în cadenþa „timpului Europei mijlocii“, aveau sã ne schimbe istoria, ridicând în luminã trecutul, prezentul ºi viitorul Sucevei ºi „naturalizându-se români“ prin fãptuiri, deºi fãptuirea nu prea þine de firea noastrã trândav-

mioriticã deja clasicizatã.

Primarul Des Loges avea sã înceapã alinierea la „ora Europei Centrale“ prin crearea unei instituþii (Casa de economii a oraºului Suceava) care sã atragã capital în urbea pe care o pãstorea, iar Romstorfer, romanticul occidental însetat de miturile Estului, avea sã ne punã în valoare patrimoniul trecutului pânã la a ne face ºi conºtienþi, dar ºi mândri de istoria noastrã. Cei doi nemþi, „nemþii noºtri“, aveau, în Bucovina, un antecesor al faptei în persoana fostului funcþionar al Fondului Religionar, A.F. Wickenhauser („Strãinii se-ntereseazã pe-o mie de ori mai mult de istoria patriei noastre, pe când noi stãm cu mânile-n ºolduri. Wickenhauser a scris istoria mãnãstirilor, alþii, altele, iarã ai noºtri nu fac nemicã. Ba fac ºi ai noºtri: mãnâncã, beau ºi se veselesc, ºi pentru astfeliu de fapte vor sã fie lãudaþi ºi preamãriþi“, îi scria Simion Florea Marian lui Constantin Morariu, în 20 iunie 1894), Wickenhauser fiind, fãrã îndoialã, ºi cel mai tulburãtor zugrav al Sucevei ruinate:

„Urmeazã-mi, iubitule cetitorule, urmeazã-mi în noaptea luminatã cu stele!

Vezi, colo, pe malul Sucevii, jeleºte o reginã pãrãsitã.

Strãlucirea purpurei ei a pãlit, cununa de aur de pe fruntea ei zace la picioare.

În tãcere ºi supunere îºi jeleºte zilele tinereþii, plânge timpurile când regii îi fãceau curte!

Aºa e Suceava.

Câþi prinþi strãini n-au tãbãrât în jurul ei, câþi n-au umblat sã-i câºtige, cu armatã mare, graþia ei!

Câþi regi ºi împãraþi n-au încercat sã-i câºtige inima!

Cât sânge a înroºit zidurile ei pentru a o putea pãstra sau câºtiga!

ªi ce s-a ales din turnurile acestea, pe care au fâlfâit steaguri atât de deosebite?“.

Pânã a veni la Suceava ºi a afla în Lola Isopescul, fata avocatului Samuil Isopescul (fiul preotului din Marginea, nu celebrul autor de manuale ºcolare, profesor ºi fost prieten al lui Eminescu) o întrupare a acestei „jeluitoare regine pãrãsite“ (dar, cum am mai spus, e posibil ca

Franz ºi Lola sã se fi cãsãtorit la Cernãuþi, dupã anul 1871, din moment ce Des Loges avea, în 1895, un fiu, student la medicinã), inginerul vienez Franz Ritter von Des Loges, absolvent, în 1871, al Facultãþii de Drept Administrativ din Viena, lucrase la tribunalul ºi la primãria din Cernãuþi, apoi, alãturi de prozatorul ºi germanistul bucovinean Em. Grigorovitza, la Compania „Offenheim“ a contelui polonez Sapieha, care construise ºi „adimistra linia feratã de stat Lemberg-Cernãuþi-Iaºi“ (Dumitru Teodorescu, Em. Grigorovitza / Viaþa. Opera, Chiºinãu, 1995, pg. 20), devenind, în 1891, la doar 45 de ani, pensionar al Regatului României ºi beneficiind, fãrã îndoialã, ºi de o pensie viagerã ºi din partea statului austriac (cum avea sã beneficieze Aglae Eminovici dupã Ioan Drogli), deºi nici un document nu menþioneazã vreo pensie austriacã.

Prietenia lui cu Isopeºtii (mulþi, puternici, bogaþi ºi instruiþi, toþi plãmãdiþi din pãmântul viguros al meleagurilor rãdãuþene) s-a înfiripat, probabil, de-a lungul anilor în care Des Loges lucra la Cernãuþi sau racorda Bocovina ºi, ulterior, o bunã parte din Moldova la „timpul zonelor“ prin „drumul de fier“, aºa cã împãmântenirea lui la Suceava, datoritã cãsãtoriei cu Lola Isopescul ºi, metaforic vorbind, cu „jeluitoarea reginã pãrãsitã“, Suceava, prin alegerea lui ca primar, s-a întâmplat la începutul anului 1891.

Des Loges era un om discret ºi modest, un inginer al administraþiei comunitare, care vorbeºte puþin, calculeazã temeinic ºi dureazã cu mãsurã. Era ºi extrem de comunicativ, de descheiat la suflet, dovadã fiind faptul cã participa ºi la toate petrecerile ºi evenimentele românilor, adesea organizând ºi câte o colectã de bani în folosul sãracilor, dar mutând meritul, de fiecare datã, în beneficiul altora. Nu-i plãcea sã se afiºeze, iar la petrecerile mondene, amãnunþit descrise în presa româneascã, la care oficialii participau împreunã „cu doamnele“, Des Loges venea singur, fãrã sã-i pese dacã numele lui va fi menþionat printre cele ale „cetãþenilor de rangul întâilea“ sau nu. El dura ºi, aidoma unui personaj al nuvelisticii lui Vasile Þigãnescu, Des Loges nu punea preþ nici pe recunoºtinþa viitorimii, deºi, aidoma lui Bângãu, avea sã reverbereze discret ºi în viitor, dar cu contururi vagi ºi aproape mitice. Au rãmas dupã el, fãrã sã-i ºopteascã numele, doar lucrurile durabile, cele prin care s-au tot conturat vârstele devenirii Sucevei, ºi vreo 25 de

metri liniari de documente administrative, documentele Sucevei din epoca „Des Loges“, care nu ºtiu ºi nici n-au fost menite sã-l mãrturiseascã. În fond, biografia inginerului Franz cavaler Des Loges e biografia Sucevei care se regãseºte pe sine, care nu mai jeleºte, ci îºi împrospãteazã chipul în undele albãstrii ale Sucevei ºi, zãrindu-ºi în apele fermecate frumuseþea eternã, îºi recapãtã pofta de viaþã, de a fi, de a face, de a rãmâne. Cu regina aceasta avea sã se ºi însoare, în fond, Franz Ritter von Des Loges, cu ea avea sã se ºi uneascã pentru veºnicie, chiar ºi pentru veºnicia de dupã „pusul capului pentru odihnã“, cum inspirat formula Mihai Teliman.

Suceava, „jeluitoare reginã pãrãsitã“

Suceava, o ciudatã aglomerare de case ºi ruine, pârjolitã, adesea, de incendii devastatoare, dar bandajându-ºi rãnile cu o vegetaþie bogatã ºi revigorantã, cea a întinselor livezi de pomi fructiferi, a pãºit greoi ºi anevoios înspre statutul de comunitate urbanã autenticã, arãtând, prin veacuri, mai curând ca un sat pricãjit din vecinãtatea unui strãvechi ºi celebru iarmaroc. De altfel, târgul de animale, care se þinea, conform unei îndelungate tradiþii, în 2 ianuarie, în prima zi de marþi de dupã Duminica Rusaliilor, în 8 iulie, în 20 august, în 14 septembrie, în 26 octombrie ºi în fiecare joi din sãptãmânã (Cãlindariul poporului Bucovinean, 1902, pg. 47), i-a ºi stabilit statutul de târg, un statut care, de-a lungul vremii, nu era similar celui de orãºel.

În Suceava se construise puþin ºi fãrã rânduialã.

Clãdirea ªcolii principale germane, astãzi Muzeu al ªtiinþelor Naturale, a fost începutã în 1811 ºi inauguratã în 27 iulie 1815, adãpostind ºi ºcoala trivialã armeneascã, pânã în 1825, când armenii ºi-au construit ºcoalã proprie, lângã biserica Sf. Simeon, ºi ºcoala trivialã româneascã, pânã în 1833, când a fost desfiinþatã, ºi ºcoala de fete.

Casa publicã generalã a bolnavilor, cum i se spunea, pe atunci, clãdirii spitalului vechi, a fost ridicatã, avai-nevoie, în 1820, departe, dincolo de târgul de vite, dar fãrã pavilioanele alãturate, construite abia în „epoca Des Loges“.

Biserica catolicã Sfântul Nepomuk a fost ridicatã între anii 1832-1836 ºi împodobitã, ulterior, cu un ceasornic public, achiziþionat de la firma vinezã „Wilhelm Stiehl“, în 24 decembrie 1845, cu suma de 387 florini ºi destinat, iniþial, turnului „Lãpuºneanul“, de lângã biserica Sfântul Dumitru ºi din faþa primãriei vechi.

Primãria veche, o casã cumpãratã, în 1804, de la familia Hatzendorf, modificatã ºi renovatã, în 1844, de inginerul Ioanelli, refãcutã ºi extinsã, prin construirea aripii laterale ºi a etajului, în 1859, dupã planurile inginerului Munnich, avea sã adãposteascã, din 1860 ºi pânã în 1895, ºi clasele gimnaziului greco-ortodocs, înfiinþat în Suceava abia în 1860, deºi aprobãrile împãrãteºti datau din 1848.

Suceava fusese devastatã, între anii 1849 ºi 1854, de trei mari incendii ºi nu i-a mai stat gândul la deschiderea unui gimnaziu.

În plus, nici Consistoriul metropolitan din Cernãuþi nu se prea grãbise cu stabilirea burselor Fondului Religionar pentru tinerii români bucovineni, care trebuiau trimiºi la ºcolile înalte de la Viena pentru a acumula învãþãtura care sã-i îndreptãþeascã în a profesa la primul gimnaziu sucevean, aºa cã gimnaziul s-a deschis cu profesori germani ºi ardeleni. „Prin Noemvre 1864, devenirãm bursieri ai Fondului religionar greco-ortodocs mai mulþi tineri români din Bucovina, ºi anume: Vasile Bumbac, Vasile Burlã, ªtefan Dracinschi, Mihai Ieremievici (Berariu), spre a urma studiile la Facultatea filosoficã din Viena. Scopul ajutoarelor acestora era sã ne calificãm ca profesori pentru Liceul greco-ortodocs din Suceava, care se deschisese, cu primele douã clase, în anul 1860.

Unii bursieri din soiul acesta ºi pentru acelaºi scop plecarã, deja, cu câþiva ani mai înainte de noi la Viena, aºa, de exemplu, Ieronim Muntean, Dimitrie Isopescul, cari servirã ca profesori la liceul din Suceava; alþi bursieri venirã la Viena dupã noi, ºi anume: Samuil Isopescul, L. Nastasi, C. Grigorovici, G. Nimigean... Unii dintre aceºtia mai trãiesc, alþii repausarã. Între aceºtia din urmã sunt: Dionisie Voronca, George Nimigean, ªtefan ªtefureac, Nosievici, Nicolae Coca“ (Vasile Bumbac, „Vasile Burlã“, în „Junimea literarã“, nr. 3/1905, pp. 33-35).

ªi mai exista, în Suceava, **un parc neîngrijit**, cu suprafaþa de patru hectare prevãzut în veºnic ignoratul plan de sistematizare din 1854 ºi concesionat, în 1873, cernãuþeanului Anton Tiotrowski, un parc sãlbãticit, care fãcea legãtura între ruinele vechilor biserici voievodale ºi vechea ciºmea turceascã a oraºului, pe care tocmai o scosese din starea de mlaºtinã primarul Iulius Morwitzer.

ªi mai exista un **plan pentru calea feratã Suceava-Iþcani**, ba chiar ºi un început de lucrãri, datorat primarului Abraham Pruncul, antecesorul lui Morwitzer, care, în 21 octombrie 1867, inaugura îndrãzneaþa lucrare de infrastructurã.

Dacã, prin menþionarea numelui lui Abraham Pruncul, mi s-a ivit ocazia, haideþi sã vi-i arãt, mai întâi, pe primarii care au durat câte ceva prin urbea noastrã înainte de Franz cavaler Des Loges.

ªi mai existau **câteva hanuri renumite**, precum cel pentru popasul negustorilor poloni, transformat, ulterior, în „Casa Polonã“, sau locurile de popas, de chef ºi „prãznuire“ temeinicã, în bunã tradiþie moldoveneascã, numite, pompos, „La Cerbul de Aur“, „La Trei Coroane“, „La ªapte Draci“, „La Craiul Negru“, boltã rãmasã celebrã ºi datoritã baladelor lui T. Robeanu sau prozelor lui Ion Grãmadã, sau „Hotel Bucovina“, „Hotel Moldavia“ ºi „Hanul Langer“.

ªi mai exista ciudata **boltã-bãcãnie**, din apropierea pieþii, „La Para de Aur“, parcã vestind o negustorie diversã, abundentã ºi mult mai lãcomos-atentã la veniturile sucevenilor.

În rest, nu mai exista nimic altceva, decât sãrãcie ºi fãloºenie, decât foamete ºi „petreceri poporale“ de tip german.

Ba da, mai existau o mulþime de **cârciume ºi „bolþi“**, care aveau sã-l farmece pe tragicul poet al Bucovinei, T. Robeanu („Suceava e avutã-n

Josef Berger
1856 - 1865

Abraham cav. Prunkul
1865 - 1870

Josef Kreuz
1870 - 1871

Ferdinand Stark
1871 - 1874

Julius Hubrich
1874 - 1883

Adolf Koczynski
1883 - 1884

Michael cav. Prunkul
1884 - 1886

Albert Fuchs von Braunthal
1886

turnuri / Ca muntele bogat în stânci, / Ea are strade glorioase / ªi are pivniþe adânci. // În bolta de la „Craiul Negru“, / Acolo-i vinul minunat. / Acolo trei voinici aseară / Într-un ungher s-au aºezat“), ºi mai exista ºi **tribunalul**, o construcþie mãreaþã ºi impunãtoare, înfiptã în coasta târgului de vite încã din anul 1885.

La venirea inginerului Franz Ritter von Des Loges în Suceava, localitatea era aidoma celei descrise, din 1817 încoace, ºi de împãratul Francisc I, ºi de Ion Grãmadã, ºi de Simion Florea Marian, iar recursul la aceste „icoane vechi“ este obligatoriu, în condiþiile în care în pustietãþile trândave aveau sã se descãtuºeze, abia dupã 1891, surprinzãtoare energii umane, menite sã contemporaneizeze vechea capitalã moldavã cu Europa Centralã.

Împãratul Francisc I (Frantz I), care a vizitat Suceava, în 10 august 1817, în trecere spre Transilvania, venind dinspre Iþcani, nota în jurnalul sãu de cãlãtorie:

„Se cãlãtoreºte peste o bucatã de zãgaz în sus, apoi peste Suceava, pe un pod suspendat, acoperit... în sus, la deal, apoi printre ogoare. La dreapta, o clãdire a vãmii, fãrã etaj, cu barierã... la stânga, o casã bunã, cu etaj, la dreapta, câteva case mai rele, apoi se merge în sus abrupt... Se merge pe o ºosea bunã, tãiatã în dealurile de la dreapta. Lângã drum, ca ºi pe pantele lanþurilor de dealuri, la dreapta, sunt casele ºi grãdinile localitãþii ªeptilici.

La stânga, nu departe de drum, rãmâne ruina unei mãnãstiri (Mirãuþi) ºi se intrã în oraºul propriu-zis, ºi anume pe strada cu case, în parte solide, parte cu un etaj, parte singuratice, în dezordine, ºi, de asemenea, cu magherniþe de lemn. Apoi, pe dreapta, lângã drum, este iarãºi ruina unei mãnãstiri cu un turn (Sf. Dumitru).

Se cãlãtoreºte puþin, iarãºi pe stânga, pe o astfel de stradã, care apoi devine largã. Pe aceasta, la început, sunt doar câteva case bune, solide, cu un etaj, apoi, însã, când ea devine mai latã, sunt mai multe case tare frumoase. Apoi, la stânga, o piaþã (piaþa principalã sau „piaþa mare“, „veche“), pe aceasta, biserica catolicã (Buna Vestire). Apoi, la stânga, pe stradã, e o ºcoalã normalã (azi ªcoala nr. 2 de muzicã) ºi o cazarmã începutã (azi Centrul Militar), apoi din nou sunt diverse clãdiri

risipite. Urcând în sus, se ajunge la un fel de piaþã mare (azi piaþa agro-alimentarã), împrejur cu câteva case fãrã etaj, apoi pe un ºes disproporþionat, numai pãºune, în jos, peste un mic pârâiaº (ª cheia), ºi ceva în sus, unde se ajunge într-un sfert de orã la clãdirile domeniului Fondului Religionar, îngrãdite cu un grilaj..., fãrã etaj. Se merge înãuntru printr-o poartã ºi, acolo, mai urcãm, la stânga, într-o locuinþã a funcþionarilor, fãrã etaj, cu multe camere frumoase ºi cu o salã micã. Aici este o staþie-poºtã cu caii þãranilor...

Suceava e un oraº cu aproape 5000 de suflete, locuitorii sunt moldoveni ºi germani... Oraºul are o municipalitate, o judecãtorie proprie, cu un judecãtor ºi un grefier... Apoi, mai este aici o judecãtorie districtualã, tribunalul provincial de primã instanþã, cu un preºedinte ºi doi asesori. Acesta are jurisdicþie asupra nenobililor de la Siret pânã la graniþa cu Transilvania. Judecata se desfãºoarã în clãdirea poºtei. Un comisar cercurial de ocrotire de asemenea este aici. Apoi este statul major ºi douã companii ale regimentului garnizoanei, care sunt cazaþi pe la cetãþeni. Evrei, de asemenea, sunt mulþi...

Dupã masã, înapoi în oraº, pe o piaþã (târgul de vite din Areni) care este dincolo de strãzile oraºului, pe care se cãlãtoreºte când se merge spre Sf. Ilie.

Este o bisericã latinã, cândva o bisericã greacã (Învierea), lunguiaþã, cu altarul principal într-un turn, lângã acelaºi, pe ambele laturi, o sacristie... În spatele acestei biserici ºi în spatele mai multor case rãzleþe, este biserica ortodoxã împrejmuitã cu zid (Mânãstirea Sf. Ioan cel Nou)...

Mai în jos de bisericã, dealurile se îndreaptã înainte, spre valea Sucevei, ºi, acolo, sunt ruinile unei cetãþi vechi. Noi am plecat, apoi, la biserica armeneascã (Sf. Cruce) numitã, pe o stradã, în loc ca noi sã fi mers acolo când noi veneam de la Sf. Ilie, sã fi cârmuit la stânga, în oraº, pe aceeaºi stradã drept înainte, pe o stradã între case de lemn rele ºi bune, la stânga câteva case frumoase cu grãdini, printre ele cea a baronului Capri, cu o curte exterioarã îngrãditã cu un gard de scânduri. Pe lângã aceasta, se cârmeºte la stânga, la capãtul strãzii ºi biserica armeneascã este imediat la dreapta. Aceasta este împrejmuitã cu un gard de scânduri, cu poartã joasã de lemn...

De aici, noi plecãm, direct înainte, printre case ºi grãdini, ca ºi

cum noi am fi voit sã mergem înspre Sf. Ilie, ºi, acolo, peste aceeaºi pãºune de la capãtul grãdinilor din Suceava, la dreapta, care sunt împrejmuite cu îngrãdiri de pãmânt ºi gard de nuiele. Apoi, printre grãdini ºi case singuratice, la stânga, acolo se iese, pe lângã un drum de þarã ºi în sus, pe deal, printre ogoare, pe la Zamca...

La Suceava se produce mãtase, o vãd eu, nu e tare frumoasã...

Intrat înãuntru, în oraº, înainte de a se ajunge la case bune, pe strãzile pe care se intrã cu vehiculul, la dreapta, este o grãdinã împrejmuitã cu scânduri de lemn. În grãdinã, într-o casã de lemn, fãrã etaj, este spitalul oraºului, la mijloc o bucãtãrioarã, la dreapta, cum se intrã, o cãmarã cu trei paturi, cu un aºternut rãu, la stânga, o camerã micã, în care locuieºte paznicul. Acesta primeºte, de fiecare bolnav, câte 14 creiþari pe zi ºi în folosinþã o jumãtate de grãdinã. Aceºti bani provin din adunarea vitelor de „pripas“. Aici era un singur bolnav cronic, acoperit cu o pãturã de 10 den.

De acolo, noi am plecat mai departe, înspre oraº, ºi, la dreapta, pe aceeaºi stradã, este cazarma începutã, care constã în temelii ºi ziduri la parter... Clãdirea ar trebui sã fie pentru un batalion. Alãturi de aceasta, este o ºcoalã, pe aceeaºi laturã a strãzii, mai departe, înspre oraº, o clãdire a statului frumoasã, cu un etaj; la parter, cum se intrã, la dreapta, este locuinþa directorului, la stânga, o clasã trivialã, unde se învaþã ºi scrie moldoveneºte, în spate, la dreapta, o clasã trivialã armeneascã, unde se învaþã ºi se scrie armeneºte. Scrisul e ca la turci. Dupã exprimarea directorului, rezultã cã armenii învaþã cel mai greu. La etajul I e o camerã micã, pentru cancelarie, apoi 3 sãli mari pentru 3 clase ale ºcolii normale. Fetele învaþã împreunã cu bãieþii, însã sunt puþine, fiindcã armenii au o ºcoalã de fete. Copiii aratã bine... Clãdirea este a statului. Din pricina diverselor limbi, învãþãtorilor le vine mai greu aici decât altundeva.

Apoi, noi plecãm, peste piaþa (parcul central) unde se gãseºte biserica catolicã (biserica Învierii), lãsând-o la dreapta, se merge înainte printre grãdini ºi câteva case izolate, ºi pornesc douã râpe în jos, într-o râpã mare, care, de la biserica ortodoxã (Mirãuþi), duce în jos, în valea Sucevei.

Între aceste douã râpi mici este o clãdire fãrã etaj, într-o grãdinã împrejmuitã cu un gard... Aici sunt douã camere, unde s-ar putea aºeza

16 paturi. Camerele sunt joase, pãturile erau bune, furniturile noi. Aceastã clãdire este a spitalului militar. Când se iese din aceasta, la stânga, mai în adâncime, înspre râpa de jos, este o casã a unui moldovean, în care se gãseºte o infermerie, deasemenea rea. Aceasta este închiriatã cu 200 de florini pe an. Apoi, una, la dreapta, mai sus de spitalul militar... la fel casa unui moldovean, acolo este o camerã pentru bolnavi ºi una pentru farmacie, tot aºa de rea ºi, de asemenea, închiriatã. Ambii proprietari de case, care nu pot locui în casele lor, se roagã pentru evacuarea spitalului. Pe râpa micã, ea se îndreaptã perpendicular pe râpa mare, unde este sinagoga (pe locul ei azi se aflã restaurantul „Bucureºti“), o casã mare, solidã, construitã în formã de patrulater.

De la spitalul militar plecãm înspre biserica armeneascã (Sf. Cruce), unde noi ieri am fost. Apoi, la dreapta, înapoi spre grãdini ºi case rele ºi magherniþe de lemn, ºi ajungem, astfel, la clãdirea serviciului de aprovizionare, care se aflã nu departe de marginea dealurilor ce coboarã, pripit, în pantã, spre valea Sucevei, deasupra strãzilor pe unde noi am venit la Suceava. El constã dintr-o curte, parte împrejmuitã cu clãdiri, parte cu scânduri. Cum se intrã, înaintând la dreapta, este o casã bine construitã, fãrã etaj; acolo este locuinþa funcþionãrimii ºi cancelaria.

Vizavi de aceasta, este, la fel, o clãdire de zid, fãrã etaj; acolo sunt douã cuptoare. Cum se merge înãuntru... este o camerã de pâine ºi locuinþa meºterului brutar; la stânga, brutãria ºi camera de fãinã. În faþa brutãriei, în curte, este o fântânã, care s-a surpat. Lângã camera de fãinã... este magazia mare... ce are rezerve numai pentru 14 zile. O parte de ieºire merge înspre oraº, una înspre valea Sucevei.

Priveliºtea spre afarã, din marginea curþii, asupra pomenitei vãi este splendidã. Râul (Suceava) face o serpentinã, înãuntru, spre oraº, ºi este cu arbuºti de câmp. Râul, în aceastã serpentinã, rupe mult din teritoriul austriac (sic!), cãci aici el face graniþa.

Povârniºurile prãpãstioase de pe malul drept merg înspre Suceava (Coasta ª eptilici) înainte mult ºi, acolo unde ele se apropie cel mai mult de Suceava, e o parte din aceste alunecãri în jos. Malul stâng e cultivat ºi, la o oarecare depãrtare de râu, sunt dealuri, coborând în pantã linã spre Burdujeni; ceea ce se vede bine, unde este o mãnãstire de cãlugãri (Teodoreni) ºi un cãpitan moldovean.

De la serviciul de aprovizionare, noi plecãm, din nou, spre biserica armeneascã (Sf. Cruce), pe drumul înspre Sf. Ilie. Nu departe de amintita bisericã este un fel de piaþã (în zona de azi a Autogãrii), înconjuratã de clãdiri nesistematic aºezate, care piaþã, deasemenea, este inegalã.

La mijloc, pe aceastã piaþã, este o clãdire de lut, fãrã etaj, acoperitã cu lemn, cu pereþii din stâlpi montaþi, acolo fiind garda principalã. Aici e o camerã mare, cu paturi pentru campanie. Aici este o camerã de gardã ºi o camerã-închisoare, cu paturi. Aceastã camerã, precum ºi clãdirea întreagã, e de compãtimit. Ea nu este nici mãcar poditã pe jos.

De aici, noi plecãm pe drumul înspre Sf. Ilie, ca ºi ieri, dupã-masã, înapoi“ (Die Reisetagebucher des osterreichischen Kaisers Frantz I in die Bukowina 1817-und-1823, Munchen, 1979, pp. 48-56, apud Dr. Emil Ioan Emandi, Habitatul urban ºi cultura spaþiului, pp. 487-490).

Descrierea aproape topograficã, fãcutã Sucevei de împãratul Francisc I, se înviooreazã, peste trei decenii, într-o naraþiune despre Suceava anilor 1848-1849, prin care viitorul Erou al Bucovinei, **Ion Grãmadã**, „student“ ºi absolvent al gimnaziului greco-ortodocs din Suceava în vremurile de glorie ale primarului Franz Ritter von Des Loges, o scrie, punând în valoare mãrturiile bãtrânilor, martori ai acelor vremi:

„Nu-i mult de atunci: vor fi vreo ºaptezeci ºi opt de ani. ª i acum mai afli bãtrâni de aceia care au vãzut cu ochii lor acele vremuri de grea cumpãnã, prin care a trecut mult încercata noastrã þarã...

Oraºul Suceava nu era aºa de ticsit de Jidovi ca acuma, cãci, pânã la anul 1848, n-aveau drepturi ca ceilalþi supuºi ai împãrãþiei. Ei locuiau separaþi de ceilalþi târgoveþi, în cartierul lor, numit „Ghetto“, unde miºunau ca viermii. La sãrbãtori, bãrbaþii îmbrãcau caftane lungi, iarmurcã de mãtase ºi pãlãrie de catifea, iar în picioare – pantaloni strâmþi, pânã la genunchi, ºi colþuni albi. Fetele purtau cordele cusute cu fir de aur ºi argint, caþaveicã cu blanã, iar pe cap, de la tâmple-n sus, aveau niºte coarne de argint, groase de un deget ºi lungi de o ºchioapã; grosimea ºi lungimea lor atârna de la avuþia celei ce le purta. Astfel îmbrãcaþi,

ieºeau, în sabãº sau în alte zile de sãrbãtori, sã se plimbe pe stradã. Semnele pânã unde aveau dreptul sã se plimbe erau niºte sârme de-a curmeziºul strãzii, ca la stâlpii de telegraf. ª i acum se mai vãd în Suceava semnele acelea, ºi anume pe uliþele ce duc spre satul Bosanci, spre mahalaua Arenilor, spre mãnãstirea armeneascã Zamca ºi spre gara Iþcani.

În partea târgului dinspre asfinþit ºi miezul nopþii, era cartierul Armenilor paºnici, care aveau casa cu cerdac dinainte ºi fete oacheºe ºi frumoase; ei erau negustori chiaburi ºi isteþi, mai ales bãcani, cu prãvãlii în vatra târgului. Unii þineau ºi hanuri, precum ºi cofetãrii întocmite dupã gustul vremurilor acelea, unde vindeau îngheþatã, ºerbeturi ºi plãcinte turceºti, rahat, alviþã, dulceaþã ºi alte bunãtãþi. Ei singuri mai pãstreazã vechiul port al iºlicelor mari cât o baniþã, de aveau de ce face haz târgoveþii români; se îmbrãcau cu giubea ºi anteriu ºi se încãlþau cu târlici, iar Armencele mai þineau în modã neîndemânosul crinolin, ce-nfoia rochia ca o turlã de bisericã. Pãcat cã aceastã naþie de oameni cu care se-nvoiau Românii atât de bine s-a stins, încetul pe-ncetul, aºa cã, acum, se aflã numai vreo cincisprezece familii în vechiul lor cartier; mulþi au sãrãcit ºi au pribegit din pricina vestitelor incendii ce-au pustiit „târgul“ armenesc din Suceava, în mai multe rânduri.

Românii erau meºteºugari, împãrþiþi în bresle, bogaþi ºi ei, cu locuinþã în vatra târgului, nu ca acum, în mahalale ºi prin suburbii. Portul lor era asemãnãtor cu al armenilor, afarã de iºlice. În mahalaua Cutului de lângã Areni, erau ºi lucrãtori de pãmânt, iobagi ca ºi þãranii. Deoparte, cam pe lângã biserica vechii mitropolii, unde se pãstreazã moaºtele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, erau împrãºtiate ºi vreo douãzeci de fumuri þigãneºti, în care trãiau fierarii ºi lãutarii târgului.

Nemþi erau puþini ºi mai toþi funcþionari.

Paza oraºului era încredinþatã desetnicilor (poliþiºtilor), înarmaþi cu suliþi...

În Suceava, oamenii trãiau în pace ºi se-nvoiau bine unii cu alþii“ (Ion Grãmadã, Cartea sângelui, pp- 225-228).

Vag idilicã, de fapt profund încremenitã în nefãptuire, Suceava aceea veche îºi aratã rãnile purulente ale neputinþei ºi ale dezinteresului, doar prin peniþa lui **Simion Florea Marian**, care, sub titlul „Jalnica stare

a bisericilor din Suceava“, scria în „Revista Politicã“:

„Existã, în Suceava, trei biserici care poartã pe crucea lor fragmente din istoria noastrã, aflate într-o stare jalnicã ºi ar trebui sã zicem, fiind drepþi în judecata noastrã, cã a noastrã e vina pentru felul cum aratã.

Biserica Sf. Dumitru, care se aflã lângã strada principalã, în mijlocul oraºului ºi pe lângã care trebuie sã treacã, în fiecare zi, suceveanul, cât ºi strãinul cãlãtor, e îndestul ºtiutã prin vechimea ei. Acest loc ar trebui sã fie pãzit ca ochii din cap, ca sã nu auzim în urmã bãnuieli cã noi nu ºtim preþui aceastã piatrã scumpã, acest mãrgãritar moºtenit de la strãbunii noºtri.

Am spus cã aceastã bisericã e aºezatã în mijlocul târgului, dar nu am spus cã ea e desgrãditã ºi cã locul liber din jurul ei e loc de preumblare pentru vitele Sucevei. Aici e staniºte ºi cãrãuºii, ale cãror care sunt încãrcate cu piei ori cu scânduri, poposesc în acest loc ºi-ºi hrãnesc caii sau boii trudiþi ºi, la urmã, se reazimã de zidurile sfinte, îºi aprind luleaua ºi privesc cu mulþumire sufleteascã la trecãtori. Gospodina harnicã din megieºie se duce în fuga mare la zidul bisericii ºi-ºi ia nisipul trebuincios. Pompierii – apãrãtorii ºi scutul Sucevii – îºi aºeazã tulumbele ºi poloboacele de apã lângã bisericã ºi vegheazã sub zidul ei înnegrit de vreme ºi ploaie, de crezi cã Sf. Dumitru e o pompierie. Dezolarea bisericii, dezordinea ºi gunoiul din jur ei dovedesc lãmurit nepãsarea creºtinilor ortodocºi.

Tot într-o astfel de stare se aflã ºi **biserica Mirãuþi**. Aceastã bisericã, model de arhitecturã, stã descoperitã ºi dezgrãditã. De mulþimea anilor ºi din cauza ploilor, aceastã zidire scumpã ºi preþioasã se surpã. Þintirimul bisericii e un imaº public pentru tot felul de vite ale tuturor confesiunilor din acest târguºor. ªi nu numai atâta. În lãuntrul bisericei s-a dat, cu un preþ de batjocurã, la niºte negustori israeliþi, în arendã ºi aceºtia au prefãcut biserica într-un magazin. Tot felul de piei, dubite ºi nedubite, poþi afla aici. Ce diferenþã existã între timpul când biserica Sf. Dumitru era cazarma soldaþilor leºi ºi între timpul de azi, când biserica Mirãuþilor e magazin israelit? ªi, totuºi, existã una. Atunci erau vremuri grele, rãzboaie ºi nevoi, iar astãzi – timp de pace, libertate ºi traista plinã

de drepturi. Atunci sufereau creºtinii astfel de abuzuri, iar astãzi le permit în voie...

Biserica Sf. Ioan se aflã în mai bunã stare decât cele amintite. Ea este sprijinitã atât din partea Austriei, cât ºi din partea României. Dar, cu tot sprijinul, am dori mai multã ordine ºi îngrijire. Intrarea în bisericã e cu totul neglijatã. Zidul intrãrii e crãpat ºi nimãnui nu-i trece prin minte sã-l restaureze. În ograda bisericii întâlneºti, de multe ori, vite pãscând, cu toate cã acest loc e un loc de pelerinaj. Locuinþele cãlugãrilor au asemãnare cu orice, numai cu chilii mãnãstireºti nu...

Dacã ar avea alt popor, cu alt rit, aceste preþioase biserici, am sta uimiþi ºi am admira interesul, îngrijirea ºi jertfele care s-ar face pentru ele.

Biserica rutenilor ºi cele armene se aflã într-o stare foarte bunã ºi cu drag te uiþi la ele ºi le admiri.

Neîntrerupt zicem, cu ton plângãtor, cã religiozitatea la poporul nostru a decãzut, cã moralitatea a dispãrut, cã românul nu-i mai mult român. Aceastã plângere e adevãratã. Sã nu acuzãm, însã, poporul de rând, cãci el e bezmetic ºi nu ºtie ce face. Sã nu-i dãm vina lui, cãci el e mai puþin vinovat. Sã acuzãm inteligenþa noastrã, sã îndreptãm bãnuielile în contra conducãtorilor noºtri ºi sã zicem cã vina e a tuturor creºtinilor români“ (Revista Politicã, nr. 6, din august 1886, pg. 3).

Aºa a fost Suceava, vorba lui Wickenhauser, ºi aºa ar fi rãmas pânã ar fi eºuat, asemeni fostei capitale Baia, într-o identitate de sat oarecare ºi care nu se poate mândri decât cu rãdãcinile sale adânci ºi viguroase în istorie.

„Cauzele acestei dragoste deosebite faþã de noul primar“

E greu sã afli, printre mãrturiile vremurilor, amãnunte despre cel mai durabil primar al Sucevei, inginerul Franz cavaler Des Loges, pentru cã publicistica ºi memorialistica unor „zile de tristã suspicionare politicã, de urã naþionalã, de intoleranþã iezuitã, de servilism sclavic, de închinare greþoasã faþã de orice codiþã politicã“ (Mihai Teliman, Foiletoane, Suceava, 1906, pg. 96) ignorau meritele, iar jurnaliºtii, acei „harabagii ai evenimentelor zilei“, erau „filosofi de cauciuc“ cu „unele noþiuni inconºtiente despre elasticitatea frazei deºarte ºi despre acele elemente care fac spinarea mai moale ºi mai gânjatecã“ (Teliman, Foiletoane, pg. 113).

În vremurile acelea când, în fond, nici nu exista un naþionalism românesc, ci doar o bãtãlie pentru reprezentativitate naþionalã a unor „bãrbaþi care ne fãcurã sã credem cã vor fi, la timpul lor, stejari ce-ºi vor bate joc de ale furtunii înfuriate zguduiri, se fãcurã trestii de mocirlã, ce-ºi plecau slugarnicul cap la cea mai micã suflare a vântului“ (Teliman, Foiletoane, pg. 22), sucevenii alegeau, din trei în trei ani, treizeci de bãrbaþi dintre ei, din care patru, câte unul din mijlocul fiecãrei naþionalitãþi (german, român, armean ºi evreu), deveneau consilieri comunali, numiþi ºi asesori ºi care aveau atribuþiuni executive asemãnãtoare celor ale viceprimarilor de astãzi, în vremurile acelea, deci, ale vorbãriei deºarte, faptele primarului Franz Ritter von Des Loges, veºnic ales în unanimitate ºi cu un incredibil entuziasm popular, trebuiau trecute mãcar sub tãcere, ignorarea meritelor valorând, atunci ca ºi acum, cât un glorios rãzboi de independenþã.

De regulã, numele lui Des Loges era menþionat, cu ocazia

cronicilor mondene, în coada listelor cu neromânească „inteligenþã românească“ (societãþile culturale româneºti s-au înfiinþat, în fond, prin desprinderea târgoveþilor germani, armeni, români ºi evrei de rangul doi din societatea culturalã germanã, rãmasã, astfel, numai cu târgoveþi de rangul întâi), înfãþoºatã publicului, întotdeauna, „cu doamna“, iar inaugurãrile de edificii publice îi ignorau lui Des Loges, cu bunã ºtiinþã, meritele. ªi erau atât de însemnate meritele, încât au ajuns sã enerveze pe unii dintre „harabagii evenimentelor zilei“:

„**Primar al oraºului Suceava a fost ales**, în 25 l.c. (iunie 1898), **cu unanimitate, fostul primar, dl F. cav. Des Loges**. Asesori au fost aleºi domnii E. Frisch, Dr. Ioan Luþia, K. Dollinger ºi Dr. A. Finkler.

O foaie localã germanã ne surprinde cu ºtirea cã, din incidentul acesta, **se vor celebra în toate bisericile din Suceava servicii divine**. Nu ne putem imagina cauzele acestei dragoste deosebite faþã de noul primar; **noi, cel puþin, credem cã atâta veneraþiune tot nu va fi meritat voinicosul Des Loges**“ (Patria, nr. 142, din 17/29 iunie 1898, pg. 3).

În semantica vremii, „voinicos“ însemna „vrednic“, „demn de respect“. Dar cât de vrednic sã fi fost, faþã de comunitatea suceveanã, Franz cav. Des Loges de se bucura de „atâta veneraþiune“, încât „în toate bisericile din Suceava“ (ºi în cele ortodocse, ºi în cea catolicã, ºi în cele armeneºti, ºi în cea uniatã, ºi în cea protestantã; probabil cã ºi în sinagogã) urmau sã se sãvârºeascã „servicii divine“ prin care sã se mulþumeascã Tatãlui Ceresc pentru noua victorie a fostului primar, votat „în unanimitate“ la noua alegere de primar?

Voinicia unui om are, întotdeauna, douã dimensiuni, cea a conduitei publice ºi cea a faptei, a slujirii unei comunitãþi.

În planul conduitei publice, „primarul oraºului Suceava, Des Loges“ s-a arãtat a fi, întotdeauna, prietenos cu românii Sucevei, participând, „alãturi de prefectul districtului Suceava, dl Duzinkiewicz“ (Duszinkiewicz – în alte gazete ºi înscrisuri) ºi la „Sãrbarea Sânzienelor la Suceava“ (Gazeta Bucovinei, nr. 61 din 28 iunie / 10 iulie 1891, pg. 2), ºi la „Serata societãþii „Junimea“ în Suceava“ (Gazeta Bucovinei, nr. 67 din 23 august / 4 septembrie 1892, pg. 2), ºi „la banchetul festiv, dat

în 2 decemvrie (1893), în Suceava, în onoarea Jubileului de regnare a Majestãþii Sale Împãratului“, prilej cu care organizeazã „între oaspeþii prezenþi o colectã pentru sãracii oraºului, cu care ocasiune s-a strâns suma de 198 fl. 10 cr. ºi 6 franci, laolaltã 200 fl. ºi 92 cr.

Adãugând la aceastã sumã ºi suma de 22 fl., care s-a colectat de la oaspeþii cari au fost împedecaþi a participa la acest banchet, s-au colectat, cu totul, 222 fl. 92 cr., pentru care mulþumesc în numele sãracilor oraºului. / **Primarul Des Loges**“ (Patria, nr. 208 din 27 noiembrie / 9 decembrie 1898, pg. 3).

Des Loges mulþumeºte donatorilor, „în numele sãracilor oraºului“, ºi pentru cã, prin atribuþiunile funcþiei de primar, îi reprezenta, banii aceºtia alãturându-se contribuþiei primãriei, contribuþie anume destinatã, prin lege, „întreþinerii orãºenilor sãraci“.

Dar conduita publicã, oricât de perfectã ar fi, nu e suficientã ca sã te menþinã în scaunul de primar al Sucevei vreme de 23 de ani, când, ostenit ºi bolnav, simþi nevoia sã te retragi (5 ianuarie 1914), pentru cã deja simþi apropierea clipei când, vorba acidului foiletonist Mihai Teliman, va trebui „sã pui capul pentru odihnã“ eternã (10 mai 1914).

Administraþia Sucevei se fãcea, în vremea Bucovinei istorice, aºa cum am ºi precizat, de primar ºi de cei 4 consilieri comunali, reprezentanþi ai naþionalitãþilor, numiþi ºi asesori, doi dintre aceºtia ocupându-se de visteria primãriei, unul de corectitudinea serviciilor poliþieneºti, iar al patrulea conducând, efectiv, fiscul, ºi de 4-5 salariaþi.

Veniturile oraºului se realizau, în cea mai mare parte, din taxele pe dreptul de a vinde bere ºi rachiu, apoi din taxele de piaþã, din chiria pe tarabe, din taxele de barierã orãºeneascã, precum ºi din veniturile obþinute prin arendarea balanþei publice (cântarul oraºului) ºi a unitãþilor de mãsurã ºi greutate.

Veniturile acestea se foloseau pentru lefurile personalului, pentru întreþinerea clãdirilor comunale ºi a strãzilor ºi, desigur, pentru întreþinerea orãºenilor sãraci.

În cazul unor investiþii în infrastructurã, primarul întocmea documentaþia necesarã ºi o înainta aprobãrii Guvernului provincial cezaro-crãiesc (imperial ºi regal), angajând, practic, ºi bugetul comunal cu o însemnatã contribuþie.

Primarul Des Loges ºtia cã poate contribui la dezvoltarea localitãþii ce-i fusese încredinþatã prin vot doar dacã izbutea sã atragã resurse financiare în visteria primãriei. În þara lui natalã, deja funcþionau eficient înfrãþirile de economie ºi credit de tip Raiffeisen, iar Des Loges cunoºtea bine mecanismul economic al sistemului cooperatist, aºa cã i-a fost uºor sã întocmeascã documentaþia ºi statutele unei Case de Economii a oraºului Suceava (cu dobânzi identice celor pentru depuneri raiffeisiene, de 4%, dar fãrã acordarea de neînsemnate credite, acestea urmând sã fie folosite pentru investiþiile orãºeneºti, ºi folosindu-se Casa de Economii Poºtale pentru operaþiuni într-un areal cât mai întins, inclusiv prin CEC-uri), depunând ºi garanþia specialã încã din noiembrie 1893.

Instituþia financiarã comunitarã, imaginatã de Franz cavaler Des Loges începe sã funcþioneze din 1 martie 1895, iar, de data asta, „harabagii evenimentelor zilei“ nu mai pot ignora evenimentul:

„Cu 1 Marte a.c. (1895) va începe, cu aprobarea înaltului guvern provincial imperial regal, dtto 25 August 1894, Nr. 2274, Pracs. activitatea sa Casa de Economii a oraºului Suceava ºi va primi, în oarele fixate, în oficiul comunal, depuneri în oriºicare mãrime, darã nu mai mici de 2 coroane sau un florin valoare austriacã.

Interesele (dobânzile – n.r.) pentru aceste depuneri se fixeazã, deocamdatã, cu 4%, patru la sutã.

În aceastã Casã de Economii se pot depune ºi bani pentru cari cere legea siguritate pupilarã, precum sunt depozite judiciare, bani pupilari etc., deoarece Casa de Economii este obligatã sã fructifice banii disponibili în împrumuturi cu interese, pe ipoteci sau pe obligaþiuni austriace ºi alte scrisuri de credit, apoi în escomptarea cãrticelelor proprii ale Casei de Economii, în împrumuturi publice ale provinciilor, districtelor sau comunelor, în fonduri publice etc. ºi, deoarece are voie sã escompteze ºi reescompteze numai atari sinete, cãrþile sunt prevãzute cu trei semnãturi recunoscute de sigure.

Deosebit de aceasta, oraºul Suceava a depus, cu aprobarea înaltului comitet provincial al Bucovinei, dtto 25 Noemvrie 1893, nr. 4001, ca garanþie specialã, un capital de 10.000 coroane ºi garanteazã pentru depunerile în Casa de Economii cu toatã averea sa miºcãtoare ºi

nemiºcãtoare.

Pentru înlesnirea depunerilor, a convenit Casa de Economii cu Oficiul imperial regal al Casei de Economii Poºtale ca sã comunice cu aceasta prin „chec“-uri.

Depunãtorii pot primi de la Casa de Economie, cu preþul propriu, astfel de asiguraþiuni“ (Gazeta Bucovinei, nr. 14 din 16/28 februarie 1895).

Franz cavaler Des Loges cunoºtea bine piaþa de capital, precum ºi mecanismele moderne de finanþare a unor lucrãri de anvergurã prin credite bancare, aºa cã, atunci când va fi nevoie, nu va ezita nici o clipã în a angaja un credit de 1.500.000 coroane la „Centralbank der deutschen Sparkassen“ din Viena „pentru lucrãrile de electrificare, pentru canalizare, apeduct ºi îndiguirea râului Suceava“.

Deocamdatã, adicã în primii ani ai mandatului sãu de primar, avea de dus pânã la capãt proiectul primarului Abraham Pruncul, început în 21 octombrie 1867 ºi rãmas de izbeliºte, cel al construirii cãii ferate Iþcani-Suceava, ºi de înãlþat noua clãdire a gimnaziului, pentru care el fãcuse demersurile necesare la Guvernul Þãrii, angajând ºi o însemnatã contribuþie comunalã, constând în teren ºi în 15.000 coroane.

Calea feratã a fost greu acceptatã ºi multã vreme blestematã în Bucovina, pentru cã, „vorba neuitatului Eminescu – Unde vine drum de fer, / Toate cântecele pier“, aºa cã, în baza acestei preconcepþii, populaþia, ºi cea româneascã, dar ºi cea germanã, a încercat sã refuze „urgia drumului de fer ºi peste þara Bucovinei“ (Em. Grigorovitza, Cum a fost odatã, Bucureºti, 1911, pp. 3-40). Dar „domnii de la stãpânire“ erau de neclintit, „hotãrând sã fericeascã ºi Bucovina cu un drum de fer“.

Conform planului iniþial, calea feratã Cernãuþi-Suceava trebuia sã treacã prin Rãdãuþi ºi prin satele româneºti dintre Rãdãuþi ºi Suceava, dar „aºa de crunt s-au pus îndârjiþii Rãdãuþeni pe jalbe, plângeri ºi împotriviri, încât s-au îndurat domnii de la stãpânire ºi... i-au lãsat în pace“ (Grigorovitza, op.cit., pp. 3-40), punând arhitecþii (conduºi de Adolf Marin, fiul primarului german din Rãdãuþi) sã schimbe traseul, prin Hadikfalva ºi prin satele ucraineºti de pe malul stâng al Sucevei, pânã la Iþcani. S-au pierdut, desigur, timp ºi resurse, dar calea feratã de 88 km

tot s-a realizat, inaugurarea ei ºi a gãrii Iþcani sãvârºindu-se în 28 noiembrie 1869, la numai trei ani de la inaugurarea liniei Lemberg-Cernãuþi ºi a gãrii din Cernãuþi.

Primarul sucevean, Franz cav. Des Loges, ºtia cã, prin construirea segmentului de cale feratã Iþcani-Suceava, racorda vechea capitalã moldavã la inima Europei Centrale, oferind sucevenilor, pe lângã comoditatea folosirii unui mijloc modern de transport, ºi ºansa unor exporturi de produse agricole pe traseul Suceava-Iþacani-Cernãuþi-Lemberg-Cracowia-Oswiecim-Oderberg-Perau-Lundenburg-Wagram-Viena (Mihai Burduja, Prima linie feratã bucovineanã, în „Lumea Carpaticã“, nr. 2/2002, pp. 59-62), aºa cã a sprijinit noua investiþie în infrastructurã, aºa încât, în cele din urmã, „oraºul Suceava a fost, de asemenea, racordat la traficul feroviar extern, prin construirea unei linii ferate (1895) ce pornea din Iþcani ºi oprea la Iþcanii Vechi, în cartierul bisericii Sf. Maria, de unde se încãrca marfa, apoi trenul mai fãcea douã halte, la staþia „Rãspântia“ (lângã biserica Sf. Cruce) ºi la capãtul liniei ferate, de la abatorul de vite (azi, zona policlinicii). Linia a fost inauguratã în 1896“ (Dr. Emil Ioan Emandi, Habitatul urban ºi cultura spaþiului, Iaºi, 1996), pp. 472, 473).

Calea feratã trecea prin faþa clãdirii noi a gimnaziului greco-ortodocs, despre construcþia ºi inaugurarea cãruia au rãmas câteva mãrturii.

Linia feratã Iþcani-Suceava avea sã serveascã oraºului doar pânã în ziua de 23 mai 1918, când „a izbucnit, în partea de apus a oraºului Suceava, un foc îngrozitor, care, în scurtã vreme, a cuprins ºi nimicit ºapte obiective mari din piaþa gãrii.

Întinsa clãdire, cunoscutã, odinioarã, drept „crâºma din târgul vitelor“, cu clãdirile din ogradã, a fost prima jertfã a focului nãprasnic, care a adus la mizerie numeroase familii ce locuiau în aceste case, nimicindu-le tot avutul lor.

De aici, focul a cuprins frumoasa gospodãrie a cetãþeanului Litvinchievici, a trecut, apoi, asupra edificiului gãrii, pe care l-a distrus cu desãvârºire, împreunã cu întinsele magazine (magazii), care erau pline de cereale ºi vite ale comandamentului militar, ºi a nimicit, în urmã, o clãdire din ograda doamnei Luþia (fostã Popovici, pianistã de talent ºi

una din „iubirile“ compensatoare ale lui Ciprian Porumbescu, cãsãtoritã cu avocatul Ioan Luþia, prieten ºi susþinãtor al primarului Frantz Ritter von Des Loges; fiul soþilor Luþia, Lascãr Luþia, este unul dintre Eroii Bucovinei – n.r.).

Focul a putut lua dimensiuni atât de mari din cauza lipsei apei. Suceava are, ce e drept, un conduct de apã, însã rezervoarele erau goale“ (Viaþa Nouã, nr. 1 din 26 mai 1918, pg. 8).

„Sânþirea noului edificiu gimnasial din Suceava”

Demersurile pentru construirea unei clãdiri gimnaziale noi au început odatã cu primul mandat ca primar al lui Frantz cavaler Des Loges, iar lucrãrile de construcþie, coordonate de inginerul Primãriei Suceava, Leo Fuchs de Braunthal, au debutat „în puterea prea înaltei sancþiuni din 19 Octomvrie 1892, dupã ce naltul c.r. guvern al þãrii din Cernãuþi înaintase un plan relativ, ce fu modificat de cãtre domnii din departamentul pentru architectonicã a ministerului de interne. Pentru realizarea acestui edificiu au contribuit: Fondul religionar gr.or. 78.000 fl; statul 15.000 fl, comuna Suceava – locul pentru zidire ºi aproximativ 15.000 fl“.

Contribuþia Sucevei este, fãrã îndoialã, însemnatã, ba chiar mai mare (cu valoarea „locului pentru zidire“, dar ºi cu valoarea contribuþiei în muncã a echipelor conduse de inginerul Leon Fuchs) decât cea a guvernului provincial. În ce priveºte contribuþia Fondului Religionar, aceasta însemna, de fapt, contribuþia „averii naþionale româneºti“, cum definise Fondul, în 1848, Eudoxiu Hurmuzachi ºi cum ºi era în fapt uriaºul domeniu „de‘n carele este înzestratã ºi se susþîne o mare parte de ºcoale ºi de aºezãminte de culturã, precum Institutul teologic de‘n Cernãuþi, la Gimnasiul plinariu de‘n Cernãuþi doi profesori de limba rumînã ºi doi Catecheþi; Gimnasiul plinariu de‘n Suceava; ªcoala normalã ºi preparîndalã nãciunalã de‘n Cernãuþi; ªcoala realã plinaricã nãciunalã de‘n Cernãuþi; ªcoala de dãscãlie de‘n Cernãuþi; un Catechet la ªcoala de fete de‘n Cernãuþi; ªcoala normalã nãciunalã de‘n Siret; Catechetul de la ªcoala normalã de‘n Suceavã; 55 de învãþãtori triviali; ajutoarie la 72 de ºcoale triviale; înfiinþarea de ºcoale triviale pe unde nu sînt încã, neci se aflã mijloace spre înfiinþarea lor; pensiuni la mai mulþi profesori

triviali ºi la vãduve de ale lor º.a. º.a.

Eatã darã cã toatã viaþa noastrã religioasã, moralã, spiritualã, nãciunalã, ºciincialã se susþine de‘n acele proprietãþi; eatã cã toatã desvoltarea ºi cultivarea noastrã religioasã, nãciunalã, spiritualã, soþialã se ajutã ºi nãinteazã numai pre‘n Fundul Religiunariu“ (Arune Pumnul, Privire repede preste... Moºiile mînãstireºti de‘n carile s‘a format mãreþul Fund Religiunariu, Cernãuþi, 1865, pp. 1, 2).

Lucrãrile la noua clãdire a gimnaziului sucevean s-au desfãºurat în ritm alert, cu speranþa cã se va dura acoperiºul clãdirii pânã la sfârºitul anului 1893:

„Fost-am, la începutul lui Septemvrie (1893), la Suceava, ca sã înscriu la gimnasiul de-n colo un bãet. Isprãvindu-mi treaba aceasta, m-am pornit la colindat prin oraº, pe care nu-l vãzusem de demult. Trecând pe lângã piaþa lemnelor de odinioarã, vãzui clãdirea cea nouã pentru gimnaziu, condusã de inginerul din Suceava, dl Fuchs, ºi privegheatã de inginerul de la guvernul din Cernãuþi, dl Kosinski.

Clãdirea a înaintat deja frumuºel ºi dl Fuchs sperã cã va aduce-o, încã în toamna aceasta, sub acoperãmânt, dacã timpul va fi favorabil. Tineretul gimnasial va scãpa, prin urmare, în curând de speluncele de azi... Edificiul nou va avea încãperi numai pentru 12 clase, pentru opt germane ºi patru române. În chipul acesta voeºte guvernul, negreºit, sã curme speranþa Românilor de 8 clase româneºti. Vom rãmâne unicul popor din Austria fãrã ºcoalã secundarã completã“ (Gazeta Bucovinei, nr. 74 din 19 septembrie / 1 octombrie 1893, pg. 3).

Gimnaziul greco-ortodocs din Suceava, adicã aflat sub autoritatea Consistoriului greco-ortodocs din Cernãuþi, care putea impune un învãþãmânt religios „dreptmãritor“ ºi profesori de religie ortodocsã, a fost gata abia spre sfârºitul verii anului 1895, iar sfinþirea clãdirii s-a fãcut „în ziua onomasticã a Maiestãþii Sale împãrãtesei Elisaveta“, împãrãteasã pe care corpul profesoral o va omagia ºi prãznui pânã la Unirea Bucovinei cu Þara.

Reportajul sfinþirii gimnaziului (actualul Colegiu Naþional „ªtefan cel Mare“) e lung ºi plin de mondenitãþi ºi de discursuri insipide,

dar ºi de informaþii valoroase, de conºtientizãri ulterior ignorate, ba chiar întoarse pe dos de o istoriografie româneascã triumfalistã ºi tezistã.

Manifestãrile festive au început în prezenþa autoritãþilor provinciale, districtuale ºi locale, dar reporterul român, un adevãrat „harabagiul al evenimentelor zilei“ (Teliman), „uitã“ sã menþioneze ºi prezenþa primarului Des Loges, care nu putea lipsi de la un astfel de eveniment, din moment ce Primãria Sucevei avusese contribuþii atât de importante în realizarea construcþiei. Reporterul îºi începe materialul de presã cu o înjghebare de festivism, apoi reproduce discursurile pompoase, dar gãunose ale „prezidentului þãrii, contele Goes“ ºi „consilierului gubernial W. Pompe“, discursuri care nu-ºi au locul în paginile acestei cãrþi, din simplul considerent cã ele nu comunicã nimic:

„Marþi, în 19 l.c. (noiembrie 1895), în ziua onomasticã a Maiestãþii Sale împãrãtesei Elisaveta, s-a sânþit edificiul cel nou al gimnasiului gr.ort. din Suceava. Conform programului festiv, serbarea s-a început cu un serviciu divin, celebrat în biserica sf. Dumitru de delegatul consistoriului arhiepiscopesc din Cernãuþi, la care au participat corpul profesoral, toþi studenþii gimnasiali ºi mulþi oaspeþi. La finea liturghiei ºi doxologiei, delegatul consistorial rosti o predicã, dupã a cãrei terminare toþi se duserã la gimnasiu, spre a lua parte la solemnitatea sânþirei noului edificiu.

La 12 oare, sosi prezidentul þãrii, contele Goes, aºteptat fiind, în vestibulul gimnasiului, de corpul profesoral, în frunte cu conducãtorul actual, dl.Ieronim Muntean, corul gimnaziºtilor, honoraþiunile (cetãþenii de onoare ai) oraºului ºi mulþi alþi oaspeþi“.

Dupã discursurile insipide, rostite de prezidentul þãrii, contele Goes, ºi de consilierul gubernial W. Pompe, profesorul sucevean ºi autorul de manuale ºcolare Animpodist Daºchevici, Doctor în Filosofie, a fãcut istoricul învãþãmântului sucevean ºi al gimnaziului, încredinþând memoriei adevãruri pe care istoriografia româneascã triumfalistã din vremea comunistã s-a tot strãduit sã le ºteargã. Din discursul ilustrului cãrturar sucevean aflãm cã gimnaziul, cerut cu îndârjire de comitetul comunal al Sucevei ºi de primarul de la 1848, neamþul **Iosif Bergher**, a

Colectivul de profesori, 1895:
sus - *Constantin PROCOPOVICI, Emil MALACHOWSKI, dr. Eusebie POPOVICI, Victor NUSSBAUM, Lazãr VICOL, dr. Vasile TARNAVSCHI,*
mijloc - *Vasile BUMBAC, Josef WOLF, Ironim MUNTEAN, Simion Florea MARIAN, Constantin COSOVICI, dr. Animpodist DAªCHIEVICI,*
jos - *Gherasim BULIGA, dr. Emil SIGALL, Arsenie COMOROªAN, Franz STOCK*

funcþionat abia din 1860 „din mai multe cauze“, care þin de realitãþi locale. Nu se numeºte, desigur, cauza principalã, cea a lipsei de manuale ºcolare româneºti ºi de profesori calificaþi (comisiunea pentru traduceri de manuale ºcolare germane va începe sã funcþioneze abia din anul 1865), dar se menþioneazã cele trei incendii, care au ºubrezit Suceava, o Suceavã deja anemicã dupã invazia de lãcuste, dupã seceta cumplitã ºi dupã epidemiile care au urmat evenimentelor paºoptiste. ªi tot Animpodist Daºchevici încredinþeazã memoriei fapte ºi nume prin care s-a ºi înfãptuit istoria prestigiosului gimnaziu sucevean:

„Era o dorinþã foarte vie a comitetului cetãþean din Suceava, în al cãrui frunte sta domnul Iosif Berger, ca administrator comunal, ca sã se fondeze în acest oraº un gimnaziu, ºi anume din mai multe cauze. În anii 1849-1854, oraºul fu greu încercat de trei incendii, aºa încât comerciul ºi industria oraºului, ce înflorea odatã, stagnarã ºi bunãstarea populaþiunii decãdea tot mai mult. Numai puþine familii despuneau de mijloacele necesare de a-ºi trimite copiii la gimnasiul din Cernãuþi, unde sã-ºi câºtige o culturã mai naltã. ªi opinia era comunã, cã noul institut va contribui ºi la rãdicarea stãrii materiale a oraºului.

Conform punctului întâilea al uricului de fondare, comunicat din partea înaltului guvern c.r. al þãrii, ddto 31 Iuliu 1860, Nr. 11166, Excelenþei Sale, ÎPS domnului episcop Eugenie Hacman, noul institut are sã poarte caracterul unui institut gr.or. ºi, prin urmare, la ocuparea posturilor, învãþãtori de confesiunea gr.or. au a se prefera. Prin înaltul emis ministerial din 7 August 1860, Nr. 10555, profesorul gimnasial în Brunn, Dr. Iosef Marek, fu denumit conducãtor provisor ºi candidaþii examinaþi de profesurã, Dr. Blasius Knaucs ºi Iosif Rohrmoser, învãþãtori definitivi la noul gimnasiu. Administratorul parochial în Cernãuþi, Constantin Morariu-Andrievici, fu plasat ca suplent pentru religia gr.or. ºi limba românã, la propunerea Excelenþei Sale, ÎPS domnului episcop Eugenie Hacman, prin înaltul emis guvernial din 23 August 1860, Nr. 12274. Cu predarea învãþãmântului religionar pentru ºcolarii catolici fu însãrcinat, dupã consimþirea premergãtoare a venerabilului consistor r.c. din Lemberg, conform înaltului emis guvernial din 26 Ianuar 1861, Nr. 5112, parochul c.r. ºi vicedechantul din Suceava Francisc Stieber...

În primul an ºcolar, 1860/61, numai doue clase furã deschise ºi primul învãþãmânt începu în 17 Septemvrie 1860, ºi anume cu 60 de ºcolari în clasa întâia ºi cu 17 în clasa a doua. În anul ºcolar 1861/62, clasa a treia ºi a patra furã deschise ºi, dupã aceea, din anii 1862-1865, succesiv o clasã superioarã, aºa cã, în anul ºcolar 1865/66 gimnasiul era complet...

Director al institutului a fost, de la începutul lui ºi pânã la finea lunii Iuli 1869, Dr. Iosef Marek... De la finea lui Iuli, pânã la 1 August 1870, conducerea gimnasiului a fost încredinþatã prof. Johann Kriz. La 1 August, conducerea trecu în mâna profesorului gimnasial din Cernãuþi Iohann Limberger... El a condus institutul pânã la 8 Iuni 1883. Din ziua

aceea, afacerile directoriale se conduceau interimistic de prof. gimnasial dl. Ieronim Muntean, pânã la denumirea profesorului gimnasial ªtefan Dracinschi de director, prin prea nalta deciziune din 8 Octomvrie 1884. El a condus gimnasiul pânã la 31 August a.c. (1895, când a fost numit directorul unui liceu din Viena – n.r.), iarã cu ziua aceasta conducerea trecu din nou în mâinile d-lui profesor gimnasial Ieronim Muntean...

Noul edificiu gimnasial s-a zidit ºi terminat în puterea prea înaltei sancþiuni din 19 Octomvrie 1892, dupã ce naltul c.r. guvern al þãrii din Cernãuþi înaintase un plan relativ, ce fu modificat de cãtre domnii din departamentul pentru architectonicã a ministerului de interne.

Pentru realizarea acestui edificiu au contribuit: Fondul religionar gr.or. 78.000 fl; statul 15.000 fl, comuna Suceava – locul pentru zidire ºi aproximativ 15.000 fl.“.

Sfârºitul zilei, al zilei care avea sã însemne ºi un nou început pentru spiritualitatea Bucovinei (la acest gimanziu aveau sã se inþieze în românism ºi marii iredentiºti români din Bucovina, dar ºi cãrturarii care au clãdit superba identitate spiritualã româneascã interbelicã), sfârºitul zilei, deci, avea sã lunece în penibilul tradiþiilor festiviste, de care Suceava nu se va mai desprinde ºi lecui niciodatã:

Dupã ce a vorbit ºi directorul Ieronim Muntean ºi dupã o serbare, cu recitãri ºi cântece patriotice, „la oare 5 ºi jumãtate seara, sub conducerea domnilor profesori, tinerimea studioasã a aranjat un grandios conduct cu torþe ºi lampioane. De la gimnasiu, au mers ºcolarii, în rânduiala cea mai mare, pânã la cãpitãnie; aice rosti dl abiturient Nicolae cav. de Buchenthal o scurtã, dar potrivitã oraþiune, sfârºind cu-n puternic „Sã trãiascã!“ pentru Maiestãþile Lor; mulþimea privitorilor isbucni în frenetice strigãri de „Sã trãiascã!“. De aici, conductul porni spre locuinþa dlui prof. I. Muntean, care a fost sãrbãtorit în cuvinte calde...

Sara, la oarele 8, s-a adunat elita societãþii din Suceava la o convenþie socialã, în localitãþile „Clubului Român“ (Hotel „Langer“, douã camere la parter – n.r.), la o petrecere cu dans, aranjatã de corpul profesoral. Sala era foarte frumos decoratã“ (Gazeta Bucovinei, nr. 90 din 12/24 noiembrie 1895, pp. 2-5).

Suceava,
între regãsire ºi irosire de sine

Ciudatã ºi diametralã în aceastã ciudãþenie a sa a mai fost Suceava deceniului care a urmat, iar primarul ei, inginerul vienez Franz Ritter von Des Loges pãrea sã trãiascã, ºi cu înþelepciune, ºi cu o solidaritate conºtientizatã, în amândouã dimensiunile acelea, ºi în cea a regãsirii, ºi în cea a irosirii.

Conºtientizarea nevoii de regãsire spiritualã ºi, indirect, naþionalã, începuse sã se facã printr-un alt vienez, arhitectul Karl A. Romstorfer, un romantic incorigibil ºi un om fãrã de astâmpãr, iar toatã aceastã frenezie a firii urma sã fie onoratã cu titlurile de Cavaler al Ordinului (austriac) „Coroana de Fier“ Cl. III ºi „Francisc Iosif“, ºi cu cel de Comandor al Ordinului (românesc) „Steaua României“ ºi „Coroana României“ Bene Merenti Cl. I.

Consilier ºtiinþific al „Muzeului Þerii din Bucovina“ încã din 1892 (dar, oficial, muzeul se înfiinþeazã abia în anul 1893), muzeu cãruia îi dãruise „planurile detaliate ale bisericii din Solca ºi ale bisericii Mirãuþi din Suceava“, Romstorfer aleargã de la mãnãstire la mãnãstire, de la Guvernul Provincial al Bucovinei la Curtea Imperialã din Viena ºi, în baza unei largi ºi complexe susþineri bucovinene, izbuteºte în a convinge pe împãratul Francisc Iosif I cã e necesar, ºi în interesul Austriei (care, zicea Iorga cu nãduf, în „Neamul românesc în Bucovina“, pg. 12, „þine mult, ca sã arate cã ºtie pãstra moºtenirea moldoveneascã, ca sã încurajeze ºtiinþa ºi arta ºi ca sã dea de lucru la atâþia domni din Viena, cari gãsesc cã Moldovenii acei de demult erau oameni stimabili, ale cãror lucrãri de cãrãmidã, piatrã ºi penel sunt vrednice de o luare aminte curioasã ºi de o îngrijire rãsplãtitoare“) sã încurajeze ºi sã finanþeze parþial un adevãrat

recurs la istorie pe aceste strãvechi pãmânturi moldave.

Demersurile stãruitorului Romstorfer dau roade, ºi încã roade bogate, iar presa bucovineanã „ºtiriceºte“ sec, parcã doar pentru a umple coloanele albe de prin cele gazete româneºti:

„Pentru mãnãstirea S. George din Suceavã, a cãrei reparare a fost aprobatã de Majestatea Sa, pe Decemvrie, anul trecut, se prevede o sumã de 53.284 fl. 97 cr. Guvernul a publicat concursul pentru oferte. Ofertele se primesc pânã la 9 Iunie st.n.“ (Gazeta Bucovinei, nr. 39 din 20 mai / 1 iunie 1893, pg. 3)

sau:

„La ruinele cetãþii din Suceavã au început disgroprile, într-a 25 Iuliu (1895). Spre ãst scop, se întrebuinþeazã, deocamdatã, suma de 300 florini, care i-a încredinþat-o Înaltul Minister cezaro-crãiesc din Viena domnului profesor ºi conservator Carol Romstorfer, pe care-l sprigineºte, întru lucrãrile de aceste, un comitet compus dintre suceveni.

Nu ne îndoim cã, spre conservarea ruinilor acestora, de mare însemnãtate istoricã, ºi spre continuarea desgropãrilor acestora va ofera puternicul sãu sucurs ºi Comitetul Þerii Bucovina“ (Gazeta Bucovinei, nr. 57 din 20 iulie / 1 august 1895, pg. 3).

Peste ani, referindu-se la sprijinul unui „comitet compus dintre suceveni“, Romstorfer, care se referã la sprijintorii reali ºi efectivi, nu ºi la semnatari ai diverselor protocoale din cursul vremii, precizeazã: „Membrii Comitetului, de care amintesc, au fost urmãtorii:

stareþul mãnãstirii (Sf. Ioan cel Nou de la Suceava) Emanoil Ciuntuleac (personaj de decizie, de cele mai multe ori reprezentat de Pancraþiu Sidorovici),

primarul Francisc cavaler Des Loges,

prof. Dr. Animpodist Daszkiewicz,

consilierul guvernamental Dr. Vasile cav de Duzinkiewicz,

Dr. Frisch,

inginer (al Primãriei Suceava) Leo Fuchs de Braunthal,
procurorul Leo cav. de Goian,
avocatul (consilierul comunal) Dr. Ioan Luþia,
prof. Simion Fl. Marian,
învãþãtorul Paºcan,
Ilie Pantazi (un particular sucevean, inimos ºi plin de iniþiativã),
prof. C, Procopovici,
directorul gimnasial ªtefan de Repta (fratele Mitropolitului, acceptat în Comitet, dar vag implicat în recuperarea Cetãþii),
prof. Wilhelm Schmidt,
sincelul arhiepiscopal (viitor stareþ) Pancraþiu Sidorovici,
consilierul guvernamental Constantin Tarangul ºi
cons. trib. supr. Filip Zierhofer.

Mai târziu, au mai participat la lucrãri, ºi încã în mod deosebit, domnii prof. I. Fleischer (profesor la Liceul din Pomârla, judeþul Botoºani, în Regatul României – n.r.) ºi Alfred cav. de Peyersfeld, mutaþi într'aceea la Suceava, cel dintâiu mai ales ca representant al meu în Suceava, al doilea ca custode zelos al muzeului înfiinþat la îndemnul meu, muzeu în care s-au aºezat toate obiectele aflate, afarã de unele date Muzeului þerii din Cernãuþi" (K.A. Romstorfer, Cetatea Sucevii, Bucureºti, 1913, pp. 109, 110).

Karl A. Romstorfer, care începuse, în paralel ºi repararea vechilor biserici voievodale, inclusiv a bisericii mânãstirii Putna, care era o jalnicã ruinã, cu ziduri de pânã la un metru jumãtate înãlþime, cãlãtoreºte mult (în nouã ani, face itinerarul Suceava-Cernãuþ-Suceava de 71 de ori), munceºte pânã la epuizare, obþine mereu subvenþii ºi donaþii ºi îºi forþeazã limitele imaginaþiei, iar rezultatele încep, încetul cu încetul, sã aparã:

„Dezgropãrile la vechea cetate din Suceava se continuã, ºi în anul acesta, în chip îmbucurãtor. Pentru lucrãrile acestea, au încuviinþat, ºi pentru anul acesta, 300 florini Înaltul Minister de Culte ºi Instrucþiune din Viena ºi Înalta Dietã a Bucovinei.

Se aflã foarte numeroase monede moldoveneºti, svedice, turceºti

ºi polone ºi alte multe obiecte; s-au descoperit cãrãmizi cu inscripþii ºi s-a constatat cã mare parte din cetate s-a conservat, acoperitã fiind prin dãrâmãturi.

În anul acesta, au visitat, din Bucureºti, interesantele ruine dl senator Ionel Grãdiºteanu ºi dl profesor de universitate Dr. Dimitrie Onciul“ (Patria, nr. 30 din 7/19 septembrie 1897, pg. 2).

Cetatea Sucevei, conservatã ºi apãratã (împotriva sucevenilor care o foloseau drept carierã de piatrã!) doar de nenorocirea de a fi „acoperitã prin dãrâmãturi“, constituie, pentru românii Sucevei, ocazia nesperatã a unor lustruiri cu patriotism, dar nu implicã nici o responsabilitate. Când li se iveºte ocazia, românii Sucevei se aprovizioneazã cu piatrã din cetate (iar primarul Des Loges interzice categoric aceastã impietate, stabilind ºi sancþiuni dure, pe care le avizeazã ºi Comitetul Þãrii Bucovina), dar se abþin, în cea mai mare parte ºi mai tot timpul, de la implicãri în înfrumuseþarea acestui loc sacru al istoriei româneºti, chiar ºi atunci când Des Loges iniþiazã ºi eficientizeazã o Societate pentru înfrumuseþarea oraºului, prin intermediul cãreia sã onoreze ºi stipulaþiunile obligatorii, prevãzute în planul de sistematizare din 1854, dar ºi obligaþiile naþionale româneºti faþã de cel mai important vestigiu al istoriei noastre:

„La adunarea din acest an, convocatã de prezidentul, primarul Des Loges, s-au prezentat foarte puþini membri. Cei mai mulþi, ovrei, iar români vreo cinci...

Societatea a primit, ca ºi în alþi ani, subvenþii de la Dietã, Consiliul Comunal...

Societatea pentru înfrumuseþarea oraºului a plantat, în jurul ruinelor cetãþii, pomi (sãlcii), scutind-o, astfel, în parte de ruinare. Pomii plantaþi în lãuntrul ruinelor, lucru care a dat loc la mari nemulþumiri, se vor scoate, conform statutului meritosului director (referire la funcþia sa de director al ªcolii de Arte ºi Meserii din Cernãuþi – n.r.), Dr. Romstorfer.

Ca ºi-n alþi ani, s-a îmbogãþit muzeul prin multe ºi valoroase daruri. Prezidentul mulþãmeºte donatoirilor ºi jurnalisticii cã susþin cauza muzeului local“ (Gazeta Bucovinei, nr. 19 din 21 mai / 2 iunie 1906, pg. 3).

Muzeul, luat în calcul ca obiectiv, de „un comitet compus dintre suceveni“, încã din 1895, odatã cu începerea sãpãturilor, pentru cã se impunea „adãpostirea sigurã ºi aºezarea cuviincioasã a numeroaselor obiecte gãsite, cari, din cauza neaºteptatei lor înmulþiri, trebuirã sã cãlãtoreascã mereu din locuri mai mici în locuri mai mari“ avea sã licãreascã abia din 1906. Pânã atunci, „obiectele gãsite s-au depus, la început, în mânãstirea Sf. Gheorghe (care adãposteºte moaºtele Sf. Ioan de la Suceava, mânãstire care-l avea stareþ pe Emanuil Ciuntuleac – n.r.), apoi, pe rând, au ajuns în localul liceului, într-o ºcoalã a oraºului, într-o casã a comunitãþii bisericeºti armene ºi, în sfârºit, în încãperile cãzãrmii orãºeneºti a trupelor teritoriale“ (Romstorfer, op.cit., pg. 109).

Odatã cu aceastã licãrire de muzeu (douã camere, în fosta cazarmã de lângã actuala piaþã agroalimentarã), primarul Des Loges, în calitate de preºedinte al Societãþii Muzeului Sucevei, prezintã un raport, din care presa vremii consemneazã, dar cu adãugiri afiºat-naþionaliste, cã „localul muzeului (care ocupã 2 camere în vechea cazarmã de lângã strada Crucii) a fost vizitat ºi în acest an. Se-nþelege, (vizitatorii au fost) neromâni, cãci noi, se vede, nu avem interes pentru aºa ceva!...

S-a ales dl prefect Dr. Erast Tarangul (în locul fratelui D-Sale, fostul comisar districtual) ºi s-au reales prof. V. Bumbac ºi pãrintele P. Sidorovici. Dupã ce s-a votat laudã casierului societãþii, dlui Dr. Daºchevici, ºi custodelui muzeului, dlui A. Peyersfeld, pentru zelul deosebit ca funcþionar, s-a închis adunarea. Membrii ºi oaspeþii au vizitat

muzeul"(Gazeta Bucovinei, nr. 19 din 21 mai / 2 iunie 1906, pg. 3).

Unii istorici susþin, dar numai la nivel de oralitate, cã fostul comisar guvernamental Constantin Tarangul ar fi fost, în 1895, primul preºedinte al Societãþii Muzeului Sucevei, dar în protocoalele ºedinþelor din anii 1895-1896 (Complexul Muzeal al Bucovinei, documente nr. 2400), traduse de ªtefan Batariuc i se reþine doar calitatea de preºedinte al unor ºedinþe, altele fiind prezidate de Romstorfer sau de altcineva, oricum de un personaj important printre participanþii la ºedinþa respectivã. „Poetul Sucevei", Vasile Bumbac, are doar implicãri superficiale, în vreme ce Pancraþiu Sidorovici, adjunctul lui Ciuntuleac, pare sã fi avut merite deosebite, în ciuda faptului cã multe dintre acestea au fost consacrate de istorie drept ale stareþului Ciuntuleac. În perioada interbelicã, toate lucrãrile dedicate istoriei Muzeului din Suceava, începând de la cele scrise de Leca Morariu, numele primarului Des Loges, al întemeietorului Romstorfer ºi al custodelui Peyesfeld nu apar, ele fiind dosite sub numele lui Iosif Fleischer, personaj merituos (a publicat în Anuarul „Muzeului Þerii Bucovinei" pe 1896 toate referirile la Cetatea Sucevei din cronicile moldoveneºti), recunoscut ca atare ºi de Romstorfer, dar care vine la Suceava târziu, „mai ales ca reprezentant" al lui Romstorfer în Suceava.

Merite mari au avut, dupã mãrturia lui Romstorfer, în recuperarea Cetãþii Suceava din molozul ºi uitarea vremurilor, precum ºi în întemeierea Muzeului din Suceava sincelul Pancraþiu Sidorovici, primarul Des Loges, profesorul Animpodist Daºchevici, Simion Florea Marian, particularul Ilie Pantazi ºi, mai ales, paznicul de cimitir Georg Sorger, care l-au sprijinit pe Romstorfer în a valorifica eficient cele 4.800 coroane primite de la Ministerul de Instrucþie din Viena, alte 4.800 coroane, primite de la Dieta Bucovinei, precum ºi contribuþiile mai modeste ale Muzeului Bucovinei din Cernãuþi (3.151 coroane, în parte recuperate prin primirea de obiecte aflate cu ocazia sãpãturilor) ºi de la Comuna urbanã Suceava (200 coroane).

Lipsa de recunoºtinþã faþã de faptele celor care s-au implicat în regãsirea de identitate româneascã se datoreazã, desigur, celeilalte dimensiuni a existenþei comunitare, cea a irosirii de sine prin politicã.

Stareþul Emanuil Ciuntuleac, de pildã, nu era cine ºtie ce implicat

în politicã, dar întreþinea relaþii cordiale cu vinezii Frantz Ritter von Des Loges ºi Karl A. Romstorfer, aºa cã „naþionaliºtii“ noºtri, mai toþi slujitori ai altarelor ca ºi Ciuntuleac, s-au grãbit sã-l stigmatizeze drept „colaboraþionist“ al liberalilor germani, adesea schimonosindu-i numele (Ciuntufleac, deci „Fleacul Ciunt“, în loc de Ciuntuleac) ºi inventând dezastre pe care, chipurile, nevrednicia sa le-ar fi atras asupra urbei, dezastre aidoma inexistentului incendiu din 24 august 1897:

„Un foc nãprasnic a isbucnit în biserica s.m.m. George din Suceava, în care se aflã depuse ºi religuile s.m.m. Ioan cel Nou... Focul a început tocmai de la baldachinul unde se aflã s. moaºte ºi numai împregiurãrilor norocoase e sã se mulþãmeascã cã un servitor a vãzut, din întâmplare, încã la timp, focul ºi, dormind paznicii, s-au scãpat din flãcãri s. moaºte înainte de a se preface în cenuºã. Baldachinul ºi sicriul din afarã au suferit foarte mult prin foc“ (Patria, nr. 20 din 15/27 august 1897, pg. 2).

Apropierea alegerilor, ca de fiecare datã, trezeºte Suceava româneascã din lâncezealã pentru a o arunca într-o agresivã euforie, de data asta (în august 1897) sub prezidenþia lui Vasile Bumbac, care „îi invitã pe toþi la o acþiune solidarã ºi energicã pentru binele nostru comun“. În spatele lui Bumbac se aflã aceeaºi eminenþã cenuºie a politicii popeºti sucevene, „dl exarh Casian Tuºinschi“, veºnic invidios pe personalitatea lui Emanuil Ciuntuleac, ºi care „a fãcut propunerea ca sã se aleagã un comitet ca representant al alegãtorilor români, care sã apere, în lupta electoralã, interesele acestora, ºi a propus pe urmãtorii domni în acest comitet: dl Ilarion Onciul, prezident, dnii Varteres cav. de Pruncul ºi Constantin Cosovici, vice-presidenþi, earã dnii Casian Tuºinschi, Epaminonda Vorobchievici, Emil Gribovici, Dr. Ioan Luþia, Epifanie Popovici, George Drâmbeiu, Muntean (Nicolae– n.r.), Alexandru Repta, Matasar ºi Sidor Paiuc ca membri. Toþi au fost aleºi prin aclamaþiune“ (Patria, nr. 23 din 22 august / 3 septembrie 1897, pg. 2).

Asaltul de ipocrizie ºi de gãunoºenie care urmeazã, dar care, în mod surprinzãtor, nu clatinã poziþiile deþinute de autoritãþile morale adevãrate ale Sucevei, asalt de ipocrizie ºi de gãunoºenie care se tot

repetã, periodic, pânã în zilele Sucevei de astãzi, parcã anume pentru a avertiza asupra deºertãciunilor lumii în care trãim sau suntem condamnaþi sã ne naºtem, sã trãim ºi sã murim, de cele mai multe ori fãrã a lãsa urme ºi fãrã ca mãcar cu umbra sã clãtinãm frunziºul vremelnic al copacilor îmbãtaþi de luminã, meritã readus în oglinda zilei, ºi ca avertisment faþã de zãdãrniciile gomoase ale nevredniciei, dar ºi ca sugestie cã faptele unor oameni precum Frantz Ritter von Des Loges biruiesc vremurile ºi vremuirile, oricât s-ar strãdui vremelnicii sã le minimalizeze ºi sã le ascundã:

„Suceava, 8 septembrie (**În ajunul alegerilor comunale**).

Oraºul Suceava, odatã cuib de ºoimi ºi plin de avuþii (stereotipia asta lozincardã, sustrasã din arsenalul naþionalist al lui Nicolae Iorga, îl identificã pe autorul peroraþiei gazetãreºti, adicã pe bietul versificator Vasile Bumbac – n.r.), are aspectul unei ruine.

Totul s-a schimbat. Venerabilii negustori ºi burghezi au dispãrut. Numai doi octogenari ne mai reamintesc, îmbrãcaþi în antereie ºi soboane, vremurile trecute (preotul George Mihuþã avea sã-i numeascã pe cei doi, în „Însoþirea orãºenilor români din Suceava“, pg. 63, ca fiind Mihai ºi Nicolai Dorofteiu, care „purtase antereu“; „Nicolae Dofteiu, epitrop ºi cantor de ajutor la sf. Niculae, care ni-a dat în persoana fiului sãu, Gheorghe Dorofteiu, pe cel dintâiu primar român, dupã vremuri, ieºit din sânul cetãþenilor români ºi nãscut la Suceava, a fost ultimul cetãþean de viþã veche cu port naþional, de care nu s-a despãrþit pânã la moarte“; Mihuþã face trimitere la paginile 59-61, în care descrie acest „costum naþional“ al sucevenilor de viþã veche: „Bãrbatul purta zobonul, o hainã lungã, coloratã, în forma stiharului preoþesc, peste care încingeau un brâu vãrgat galben-albastru. Peste zobon îmbrãcau anteriul, o hainã dintr-un material mai gros ºi lungã pânã la glezne“).

De când cu rãzboiul vamal cu România (justificat de mãsuri de securitate sanitarã – n.r.), a încetat ºi micul comerþ cu vite cornute. Mai e, în timpul din urmã, puþin negoþ cu râmãtori. Dar ºi acest negoþ e monopolisat de un consorþiu cunoscut. Cunoscutul consorþiu a monopolisat negoþul cu râmãtori din toatã þeara. Acest consorþiu bagã câºtiguri de zeci de mii în punga proprie ºi bieþii negustori suceveni,

precum ºi negustorii din celelalte oraºe din þearã, trebuie sã se mulþumeascã cu fãrmãturile care picã printre degetele consorþiului.

Cetãþenii Sucevei mai vegeteazã, de azi pe mâine, numai din locurile numite Tãtãraºi, dãruite sucevenilor de mãrinimosul boer Sturza (de fapt, Tãtãraºii, pe care sucevenii i-au disputat, în justiþie, cu Mitropolia Sucevei, au fost dobândiþi, cu o arendã nesemnificativã, de la autoritãþile austriece – n.r.). Dar ºi Tãtãraºi, unicul isvor de existenþã al majoritãþii sucevenilor, nu convine unei clice care conduce, de present, fãrã voinþa poporului, destinele Sucevei.

Aceastã clicã, sub conducerea faimosului advocat Dr. Fincler – a bãrbatului lipsit de oriºice încredere din partea sucevenilor, fie de oriºice naþiune ºi confesiune, a bãrbatului care conduce, în detrimentul românismului, districtul întreg, care alege vornici ºi-i destituieºte, a bãrbatului care terorizeazã districtul – nu are gânduri bune cu Tãtãraºi.

Dar bine, cetitorii se vor mira cum de vine cã o clicã, condusã de Dr. Fincler, de acest bãrbat venerabil, e în stare sã terorizeze un district întreg. Cãpitãnatul districtului e mâna dreaptã a acestei clice. Eatã încrederea ºi puterea pe care se bazeazã aceastã clicã. ªi aceastã împregiurare pune pe toþi oamenii de bine ºi fãrã interese personale pe gânduri. Despre aceasta, însã, vom vorbi mai târziu.

Deocamdatã, sã revenim la alegerile comunale din Suceava, care sunt escrise (anunþate – n.r.) pe zilele de 11 ºi 12 Septemvre pentru Corpul al treilea, pe ziua de 14 Septemvre pentru Corpul al doilea, ºi pe ziua de 16 Septemvre pentru Corpul întâilea.

Alegãtorii Români au ales, dupã cum se ºtie, în adunarea electoralã de duminicã, în 29 August, un comitet electoral, numit ca sã conducã alegerile actuale. Acest comitet electoral, în frunte cu energicul ºi neºovãitorul naþionalist, dl Ilarion Onciul, a representat ºi represintã cu demnitate ºi tragere de inimã interesele alegãtorilor Români în lupta electoralã.

Numai doi membri din sânul acestui comitet, al cãror nume le retac deocamdatã (insinuarea îl vizeazã, în primul rând, pe Ioan Luþia, tatãl viitorului Erou Lascãr Luþia – n.r.), manifesteazã o purtare ºovãitoare ºi deamnã de compãtimirea fiecãrui Român cumsecade.

Comitetul electoral a þinut mai multe ºedinþe ºi, în urmã, dupã o

judecatã maturã ºi în coînþelegere cu alegãtorii Români ºi Armeni, a decis sã se alieze românii ºi armenii cu un partid alcãtuit în faþa acestor alegeri. Acest partid e alcãtuit din bãrbaþi cu tragere de inimã pentru biata Suceavã ºi pentru sãrmanii cetãþeni, bãrbaþi cari aparþin tuturor naþiunilor conlocuitoare.

Românii din Suceava s-au aliat, deci, cu toate celelalte naþiuni conlocuitoare ca sã lupte la alegeri pentru existenþa ºi cinstea Sucevei, s-au aliat cu toþi oamenii de bine ca sã combatã faimoasa clicã „Dr. Fincler et. comp.“.

În adunarea electoralã de Marþi, în 7 Septemvre, s-a compus lista candidaþilor pentru Corpul al treilea, în urmãtorul mod: Membri, domnii: 1). Varteres cav. de Pruncul, 2). Nicolae Muntean, 3). Ep. Voronca, 4). Dr. Iosif Weidenfeld, 5). Samuel Wolfer, 6). Grigore Buleandrã), 7). Aron Beck, 8). George Drâmbei, 9). Iosef Gaube, 10). Tilich; Supleanþi, domnii: 1). Constantin Iosep, 2). Michail Ilniþchi, 3). Rubin Heitel, 4). Iacob Gaube, 5). Hersch Merlaub.

Alegãtori suceveni, la urnã, toþi ca unul pentru aceºti candidaþi!

Alegãtori, gândiþi-vã la Tãtãraºi ºi la gândurile clicei! Dumnezeu ºi dreptatea e cu noi!“ (Patria, nr. 26 din 29 august / 10 septembrie 1897, pg. 2).

În mod întâmplãtor sau nu, lista „oamenilor de bine ºi cu suflet pentru popor“ nu conþine, cu excepþia suspectatului Ioan Luþia, nici un sucevean care sã se fi implicat în lucrãrile de recuperare a ruinelor Cetãþii Sucevei din mormanul de dãrâmãturi ºi gunoaie, de sub spuza grea ºi cleioasã a ignoranþei ºi a uitãrii.

În urma alegerilor comunale, desfãºurate în cele trei corpuri electorale, aveau sã fie aleºi 30 de electori ai viitorului primar ºi ai celor patru asesori (consilieri comunali, cu atribuþiuni de viceprimari actuali), primarul, ºi cei patru asesori alegându-se, desigur, din rândurile celor 30.

„La alegerile comunale din Suceava, au fost aleºi, în **Corpul I**: Ilarion Onciul, Samoil Isopescul, Dr. Vasile Iacobovici, Ilie Zoppa, Emil Miscolczy, Victor Nussbaum, Ed. Sworakowski, Dr. Ed. Frisch,

Ferdinand Hilbert, Ales. Koczynky; în **Corpul II**: Isidor Eisenberg, Dr. W. Brunstein, Dr. Schimen Dische, Dr. Ioan Luþia, Salom. Sternlieb, Carl Dolinger, Pincas Tropp, Leon von Fuchs, Valerian Gabriel cav. de Pruncul, Schaie Langer; în **Corpul III**: Herman Beiner, **Franz Ritter Des Loges**, Dr. Adolf Finkler, Constantin Cosovici, Michael Litwinkiewicz, Nicolae Muntean, Epifan Popowicz, Aron Sommer, Franz Zierhoffer ºi Mathias Zimmermann“ (Patria, nr. 30 din 7/19 septembrie 1897, pg. 2).

La alegerea primarului, care urma peste aproape un an, „naþionalii români“ mergeau pe mâna aceluiaºi Varteres cav. de Pruncul, armean bogat, dar cam strâns la pungã în chestiuni obºteºti, dar care se menþine drept preferatul ºi vârful de lance al „naþionalilor suceveni“ în toate listele electorale, ºi în cele pentru un mandat de primar, dar ºi în cele pentru Dieta Bucovinei.

Stareþul mânãstirii Sf. Gheorghe, care adãposteºte moaºtele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, Emanuil Ciuntuleac, om cu o mare autoritate moralã în Suceava vremii, prieten ºi susþinãtor al lucrãrilor începute în spaþiul nostru de primarul Des Loges, dar ºi de arhitectul Romstorfer (lucrãrile de renovare ºi acoperiºul mânãstirii Sf. Gheorghe au fost fãcute tot de Romsforfer), Emanuil Ciuntuleac, deci, deºi nu prea implicat în politicã, devenise deja o þintã preferatã a atacurilor „naþionaliste“, atacuri care preluaserã, de la „Tribuna“, ºi nefericita poreclã „Ciuntufleac“ (Fleacu‘ Ciunt).

„Chemat sã pãzeascã cu veghere ºi rugãciuni moaºtele sântului Ioan de la Suceavã, fãcându-se instrumentul orb al urei cãpitanului (Duzinkiewicz) ºi dându-se cu presa mercantilã din Cernãuþi ca sã serveascã contra partidului naþional“ (Patria, nr. 166 din 19/31 august 1898, pg. 1), Emanuil Ciuntuleac, într-adevãr respectat de prefectul districtual, dar fãrã sã se fi fãcut „sluga acestuia“, a avut parte de o puzderie de atacuri nedrepte ºi nedemne, doar pentru prietenia ºi pentru parteneriatul, în beneficiul spiritualitãþii româneºti din Bucovina, cu primarul Des Loges.

Apropierea alegerilor, în care lacomul armean Varteres cav. de Pruncul (mulþi din „munþii huþãneºti“ deja încãpuserã pe mâinile lui)

spera sã-l înfrângã pe vienezul Frantz Ritter von Des Loges, determinã vagi atacuri ºi la adresa lui Des Loges, prin apropiere tendenþioasã de prefectul Duzinkiewicz, care s-ar pãrea cã ar fi avut, printre altele, ºi „darul beþiei“. Din vremea unor astfel de bãtãlii electorale pare sã se fi închegat faima de chefliu a celui mai durabil primar al Sucevei, o faimã care niciodatã nu a displãcut electoratului românesc, dar care nu putem ºti cât este sau nu de adevãratã. Oricum, prima referire la chefurile pe care le-ar fi fãcut Des Loges, inclusiv în Burdujenii de peste graniþã, dateazã din toamna fierbinte (înfierbântatã de patimi electorale) a anului 1897, intenþia clarã a articlerului vremii fiind nu atât aceea de a-l prezenta pe primar drept un chefliu notoriu, ci de a insinua cã Des Loges cheltuia din visteria publicã pentru a-ºi satisface patima „prãznuitoare“, cea atât de dragã ºi de tradiþionalã la români. Intenþia calomniatoare nu ºi-a arãtat efectele niciodatã, pentru cã administraþia austriacã avea renumele unei corectitudini exagerate; dar mitul firii petrecãreþe a primarului cu rãdãcini franþuzeºti a dat roade, probabil ºi ca expresie a dragostei obºteºti, sucevenii fiind, dintotdeauna ºi pentru totdeauna, mari admiratori ai vrednicilor petrecãreþi din istorie:

„De când Duzinkiewicz e cãpitan ºi Desloges primar – deºi amândoi bãrbaþi nu demult veniþi în Suceava – dl Desloges aºa de meºter ce era (aluzie la fosta lui ocupaþie de inginer în construcþia de cãi ferate n Regatul României – n.r.), cum a descãlecat l-au pus primar, vorba ceea, „cum l-a tuns, cãprar l-a pus“, aflã vechile moravuri (chefurile ºi prãsnuirile, menþionate într-un preambul lung, pe care nu-l mai reproduc – n.r.) în aceºti bãrbaþi, deºi strãini de neamul nostru, mari sprijinitori.

Domniile lor sunt ºi altcum filo-români, dovadã sunt desele cãlãtorii, cari le întreprind în Burdujeni – fie chiar cu echipaja comunalã.

Aºa, de esemplu, la ultimele alegeri comunale, cari au decurs în 10, 11, 13 ºi 15 Septemvre nou, tot de la 8 pânã la 12 oare a.m. ºi de la 3 pânã la 5 oare p.m., sub presidiul primarului Desloges ºi la adãpostul cãpitanului Duzinkiewicz, ca comisar guvernamental, numai bieþii alegãtori vã pot povesti cât de pãrinteºte au fost luaþi în apãrare de comisarul guvernamental, cã ba, mã rog, ºtie ºi escelenþa sa, prim-ministrul Baden, ºi presidentul þãrii, Goess, membrii comisiunii electorale

constând, afarã de alþi bãrbaþi, ºi din advocaþii Dr. Luþia ºi fãimosul Dr. Finkler, toþi cu domiciliul în Suceava, au dires, în zilele de alegere, pe spesele visteriei comunale, un prasnic care costã sumuliþa considerabilã de 75 florini.

Ei, bine, ar zice cineva, ce ne intereseazã cheful cuiva? Fiecare poate prãsnui cât îi place pe punga proprie, doar suntem cetãþeni liberi.

Darã aici e beleaua. E diferenþã între prasnic pe punga proprie ºi prasnic fãcut din sudoarea bietului popor. Eatã deosebirea între trecut ºi present.

Cei bãtrâni chefuiau ºi prãsnuiau pe punga proprie, dar regeneratorii datinilor învechite încã prãsnuesc, dar pe pungã strãinã" (Patria, nr. 36 din 23 septembrie / 3 octombrie 1897, pg. 4).

„Cheful ºi prãsnuirea pe punga proprie" au fost, de-a lungul vremii, atât de emblematice pentru suceveni, încât satiricul Mihai Teliman, un adevãrat zugrav de caractere, avea sã scrie într-unul dintre foiletoanele sale cã „existã trei feluri de Suceveni: Suceveni ce beau acasã, Suceveni ce beau în birturi ºi, în fine, Suceveni ce beau ºi acasã, ºi în birturi", din convingerea nestrãmutatã cã „un moment de fericire nu-i prea scump plãtit cu o viaþã de amar". Numai cã sucevenii, asemeni întregii „inteligenþe" bucovinene, se cam lãsaserã de bãut, în favoarea

toastãrilor, ºi nu mai chefuiau pur ºi simplu, ci se manifestau politic ºi cultural ca români neîntrecuþi, capabili sã bea ºi sã petreacã numai româneºte, cu ocazia întrunirilor festiviste ale cluburilor, societãþilor ºi însoþirilor româneºti, destinate promovãrii culturii ºi identitãþii româneºti prin culturã. „Nevoia de culturã“ era, desigur, doar un pretext pentru numeroasele chiolhanuri româneºti, care se organizau, sub egida „Clubului Român“, a Societãþii „Doamnele Române“, a „Însoþirii orãºenilor români din Suceava“, a Societãþii „ªcoala Românã“ etc., fie la sediul „Clubului Român“, care s-a întâmplat sã fie hotelul „Langer“, fie în grãdina „ªcoalei Române“, românii „suceveni de viþã veche“ adorând sã se afiºeze, în faþa reprezentanþilor celorlalte etnii sucevene, prin specificul lor cultural. Un specific de cele mai multe ori privit cu o seriozitate orgolioasã ºi, tocmai de aceea, caraghioasã. „Petrecerile aranjate de societatea aceasta au fost ºi au rãmas un mijloc eminent pentru ca elementul românesc din oraº, de sus ºi de jos, intelectuali ºi popor, sã se întâlneascã, sã se cunoascã ºi sã se înfrãþeascã“ (George Mihuþã, Însoþirea orãºenilor români din Suceava, 1935, pg. 10), pentru cã în restul zilelor, adicã în cele nepetrecãreþe, „cetãþenii români erau despãrþiþi în mai multe categorii“ (dezbinare specific româneascã ºi, tocmai de aceea, durabilã cât neamul românesc):

„Erau, în prima linie, cetãþenii de viþã veche, cari se mândriau cu originea lor ºi conveniau (petreceau – n.r.) numai între sine, având contact mai des cu catolicii, cu cari stãteau ºi în legãturi familiare ºi dintre cari câþiva întrebuinþau limba germanã, mai ales în caz de cãsãtorii mixte, când îºi botezau copiii, foarte des, dupã ritul catolic sau unit. Soþiile Românilor buni din aceastã categorie se titulau, întreolaltã (unii faþã de alþii – n.r.), cu numele de „cucoanã“.

A doua categorie de cetãþeni erau acei veniþi, mai ales de la sate, ca slujbaºi mici pe la oficii, ca meseriaºi sau gospodari. Aceºtia îºi luau soþii parte dintre sãtence, parte dintre fiicele orãºenilor de situaþie mijlocie. Aceºtia se sileau sã-ºi cumpere un imobil sau sã-ºi clãdeascã o locuinþã. Ei înmulþirã numãrul Românilor din oraº în mod considerabil. ªi aceºtia îºi aveau convenirile (petrecerile – n.r.) lor deosebite, iar soþiile lor se intitulau între sine cu numele „Frau“, spre deosebire de numele „doamnã“,

cu care se intitulau soþiile funcþionarilor.

În urmã, era plebea de la periferia oraºului, în cea mai mare parte venitã de la þarã: cãrãuºi, pãlmaºi, ucenici, spãlãtorese ºi cerºitori. Aceºtia se aºezau în oraº, locuind, la început, cu chirie, iar mai apoi alcãtuindu-ºi un locaº propriu.

Mai erau mulþi orãºeni cari balansau între aceste categorii, alipindu-se când de una, când de alta.

E lucru ºi natural cã aceste categorii sã se þie strãine una de alta ºi era, într-adevãr, o problemã grea a-i înfrãþi“ (Mihuþã, op.cit., pp. 9, 10).

Românismul funcþiona, deci, pe paliere sociale, aºa cã insuccesele politicienilor „români“ în alegeri nu au de ce ne surprinde ºi nici nu are rost sã tot învinovãþim pentru multiseculara noastrã dezbinare pe cei din neamuri solidare ºi conºtiente de puterea pe care le-o conferã acea solidaritate istoricã.

În scopul „apropierii“ stãrilor sociale româneºti, societãþile, însoþirile ºi cluburile dãdeau „astfel de petreceri mai în fiecare an, cu succes mulþumitor“. Desigur cã sãrãntocii, ba nici mãcar cetãþenii din clasa mijlocie nu aveau acces la acele petreceri, la care se cheltuia mult cu toaleta doamnelor, cu biletul de intrare ºi cu „contribuirile“ în bani pentru tot felul de scopuri „caritabile“, „succesul mulþumitor“ definind, de fapt, suma de bani colectatã cu ocazia unor astfel de petreceri, dupã achitarea „speselor“, deci dupã plata chiriei localului, a contravalorii mâncãrurilor ºi bãuturilor etc.

Societãþile acestea, cu excepþia (parþialã) a „ªcolii Române“ nu însemnau focare de culturã ºi de identitate naþionalã, chiar dacã istoriografia susþine contrariul, ci mijloace de acces la mondenitate pentru una ºi aceeaºi grupare de oameni înstãriþi (boiernaºi, ciocoi, negustori, feþe bisericeºti, profesori, avocaþi, funcþionari importanþi), fie direct, fie prin intermediul nevestelor, de a domina clipa ºi de a se trufi cu aceastã

dominare. „Primul loc de convenire a fost în douã camere (parter) din hotelul „Langer“, luate cu chirie lunarã, apoi la un anume Brand la Eisenberg ºi, cãtre anul 1898, într-o camerã din liceul cel vechiu, vis a vis de clopotniþa Bisericii Sf. Dumitru“ (Mihuþã, op.cit., pg. 10). Dar „nici chiar în „Clubul Român“ nu þi se oferã, întotdeauna, ocaziunea de a-þi petrece în limba ta natalã. Membrii „Clubului“ sunt, în mare parte, strãini ºi, fiincã aceºtia cerceteazã (frecventeazã – n.r.) localul mai regulat decât oamenii noºtri, nu-i mirare cã unui om neiniþiat în aceste mistere „Clubul Român“ îi face, câteodatã, impresia unei însoþiri care urmãreºte tendinþa de a se perfecþiona în conversaþie germanã“ (Patria, nr. 6 din 13/25 iulie 1897, pg. 2).

Oficialitãþile oraºului, inclusiv primarul Franz cavaler Des Loges, participau la aceste petreceri, toastau, când le venea rândul, dar, de cele mai multe ori ºi, mai ales, în mãrturisirile fãcute dupã Unirea Bucovinei cu Þara, numele oficialilor erau trecute sub tãcere, ca nu cumva sã fie suspectat autorul de „colaboraþionism“ cu autoritãþile austriece, deºi colaboraþionismul acesta s-a manifestat, de-a lungul timpului, masiv ºi pe deplin justificat.

Des Loges se bucura de o imensã simpatie în Suceava, dovadã fiind îndelungata lui carierã de primar ales, iar popularitatea aceasta, aºa cum s-a mai vãzut, nu convenea publicisticii „naþionaliste“ cernãuþene, care, ori de câte ori avea ocazia, îl mai ironiza câte puþin, cum s-a întâmplat ºi în 1898, când Suceava încã mai era vag iluminatã cu 50 de lãmpi publice de tip „Argond“ ºi când, participând la o „convenire socialã româneascã“, un jurnalist de la „Patria“ aflã lesne ocazii de a ironiza ºi administraþia comunalã, dar ºi parvenitismul grotesc al acelei manifestãri „culturale“ româneºti, care nu era, în fond, decât o maimuþãrealã ridicolã a petrecerilor populare nemþeºti:

„Parcursul somnolent al trenului micst te transpune în o disposiþie analogã, desele staþiuni ºi uruitul puþin musical al mersului alungã, însã, pretinosul puiu de somn, care vine sã te fure, ºi, astfel, între vis ºi veghere, te clatini pe pernele de piele ale compartimentului.

Afarã însereazã ºi cerul e acoperit cu nori, încât tabloul ce se presentã ochiului fisic e posomorât... sufletul, însã, cuprins de dulcile reminiscenþe ale unei zile frumoase, deschide ochiul lãuntric ºi ca în caleidoscop se alungã tablou dupã tablou, toate frumoase ºi drãgãlaºe, cum numai din reminescenþe de la Suceava se pot închega.

Grãdina „ªcoalei Române“, cu lampioane feeric luminate, care cu atât mai mult eºiau la ivealã, cu cât alte felinare nu le fãceau concurenþã; la mese întinse, public distins, vesel în conversaþie ºi voios la inimã; în mijlocul grãdinei, tribuna pentru musica militarã, decoratã cu tainicele culise ale societãþii pentru teatru, ear în fruntea celor treizeci ºi trei musicanþi, vrednicul dirigent, care a ºtiut, pentru seara aceasta, sã compunã un program atât de ales; la dreapta musicei, o lungã masã de þãrani chipeºi ºi þãrance, sub presidiul animat al escelentei naþionaliste, doamna Agripina de Onciul, apoi pavilionul pentru tombolã, plin-plinuþ cu obiecte de sorþit, care de care mai frumoase, ºi, în centru, cu dame ºi mai frumoase, încât, nu o datã, puteai prinde, prin apropiere, suspinul duios al câte unui burlac tomnatec: „Ah, de ce nu sunt ºi aceste gentile fiinþe înduse cu numãr la condicã, poate acum nu m-ar pãrãsi norocul...“.

Lumea era multã ºi aleasã, mai cu seamã Români, dar ºi strãini, ºi, ca sã nu se observe disproporþia între Români ºi strãini, s-a mai

conversat ºi la mese româneºti germãneºte, astfel s-au nivelat inegalitãþile.

Merituosul president de onoare, dl deputat Varteres cav. de Pruncul, cu cocardã treicolorã de mãtasã pe pept, avea pentru fiecare oaspe un zâmbet ºi o vorbã bunã; presidentul zelos, dl profesor Eusebie Popovici (cel nãscut la Udeºti, nu celebrul universitar cernãuþean, tatãl tragicului poet T. Robeanu – n.r.), figurã sveltã ºi elegantã, fãcea onorurile cu grandezza înnãscutã Românului, nescãpând, pentru nici un moment, lucitorul joben din mânã; la întrare, într-un pavilion mic, drãgãlaº decorat, erau, vesele ºi atente, damele din comitetul filialei, bucuroase cã cerul noros n-a conturbat decursul petrecerii, pentru al cãrei bun succes atât de mult s-au ostenit.

Cerul era înnourat ºi necontenit ameninþa o ploaie puþin binevenitã la petrecere; la sunetele dulci ale musicei s-au oprit, însã, ºi nourii ºi, uitându-ºi de ploaie, au ascultat cu vãditã plãcere „Visul unui reservist".

Mai ciudat au pãþit-o cei doi locuitori ai „cãsuliei de solomonari", care se aflã între obiectele de sorþi ale tombolei. Erau o damã tinericã, în costum de promenadã, ºi o babã, învãlitã în ºaluri ºi cu un mare parapleu deschis. Una indica vremea frumoasã, alta ploaia supãrãcioasã ºi, precum era vremea, avea sau una sau alta sã iasã pe plan.

Vremea nehotãrâtã a dus, însã, ambele la disperare ºi, neºtiind care sã iasã, au dispãrut... încât, la sorþire, ne-am trezit cu cãsulia fãrã solomonari...

Pe la miezul nopþii, s-a pornit o veselã horã, spre deosebita bucurie a domnului Vaida-Voievod, din Viena, care susþine tesa cã jocul te prinde mai bine în post... nitimur in vetitum... Ei, dar e postul Sfântului Petru, care nu se supãrã atât de uºor, mai ales cã avem indicii din cari deducem, cu drept cuvânt, cã Sfântul Petru doarme pe vremea aceasta. S-au remarcat, anume în sala de dans, mai mulþi îngeraºi, a cãror presenþã la petrecerea poporalã numai astfel se putea esplica, cã bãtrânul portar a adormit, uitând poarta raiului deschisã, încât îngeraºii au putut evada neobservaþi ca sã se arunce, în plinã voie, în valurile veseliei de la Suceava...

Trenul sosise, cu chiu, cu vai, la Hliboca; imaginile reproduse într-atâta mã înfierbântaserã, încât am trebuit sã caut „rãcorealã". Norocul

cã apeductul de acolo n-a încetat sã funcþioneze ca cel de la Cernãuþi ºi, astfel, birtaºul n-a ajuns în calamitatea ospãtarilor din Cernãuþi, cari, alaltãieri, n-aveau cu ce boteza vinul.

Rãcorit, am pornit mai departe.

Cu ochii sufleteºti mã vedeam sosind ca reporter la Suceava ºi, involuntar, mi s-a impus o comparaþie cu diavolul din piesele creºtine poporale din secolul al XVII-lea. Pe vremea aceea, erau în floare „Passions spiele“, cum mai vedem ºi astãzi la Obermergau ºi împregiurime. Publicul asistent începea, însã, sã fie gãlãgios la representãri, încât, adeseori, nu se putea auzi nici un cuvânt de pe scenã.

Atunci s-a zãmislit o idee ingenioasã în capul regisorului. A împãrþit scena în douã pãrþi; în partea mai mare, se representa piesa religioasã, iar în cea mai micã apãrea diavolul, care se presenta publicului cu cuvintele: „Stãpânul meu, marele Lucifer, aflând cã, în aceastã localitate, se preamãreºte Dumnezeu prin representãri, m-a trimis pe mine, aici, sã port condica acelora cari, neascultând cuvântul divin, rãmân fideli dracului, conturbând prin gãlãgie representaþiunea“.

Apoi, se aºeza pe un scaun ºi, cu creionul în mânã, întroducea la condicã pe fiecare asistent turbulent. Efectul era grandios. Cum apãrea diavolul pe scenã, era cea mai completã tãcere în publicul din vastul spaþiu, fiindcã nimeni nu voia sã ajungã în condica cu pricinã.

Mutatis mutandis a pãþit-o raportorul „Patriei“ cu inscripþiile din grãdina „ªcoalei Române“. Cum a întrat în localul petrecerei, i s-au împedecat ochii de tecstul german, care strãlucea tot, la cinci paºi, pe copaci, conþinând un anunþ al birtaºului. A fost destul sã aparã raportorul „Patriei“ – ca ºi diavolul din poveste – ca sã disparã înscripþiile germane ºi, în o jumãtate de orã, sã se întâlneascã ochiul numai cu prietenoase înscripþii româneºti...

De n-ar fi plecat, deja, trenul din staþiunea Hliboca, aºi mai închina, încã o datã, ca apariþia inscripþiilor româneºti în grãdina „ªcoala Românã“ sã fie într-un ceas bun pentru întregul oraº...

De altfel, am remarcat la conducãtorii consiliului comunal tendenþa lãudabilã a democraþiei, cãci, de teamã de a nu da ansã la înfiinþarea de caste, contrar spiritului egalitãþii, a desfiinþat breasla mãturãtorilor de stradã, drept o stare incompatibilã cu demnitatea

omenească ºi, astfel, avem sã înþelegem faptul cã, pentru procesiunea de Sfântul Ioan, nu s-a crezut de potrivit a mãtura mãcar piaþa unde s-a oprit procesiunea pentru a sânþi aghiasma.

Am trecut, deja, de mult de Cuciur-mare ºi, vãzând cã nu mai este „în pericol“ prin înfiinþarea unui cabinet de lecturã românesc, trebuie sã încheiu, cãci mã apropii de þelul cãlãtoriei mele: Staþiunea Grãdina publicã a Cernãuþilor.

Încheiu, deci, de astã-datã, schiþele mele din carnet cu definiþia menitã pentru „Enciclopedie“: „Suceava, oraº la frontiera þãrii spre Moldova, lângã râul cu acelaºi nume, are felinare pe stradã, cari noaptea nu se vãd, fiindcã-i întuneric, cu atât mai intensiv le poþi simþi, însã, lovindu-te cu nasul în ele...“.

Trenul se opreºte: Cernãuþi! / 3/15 Iunie 1898 / **b-a-z**“ (Patria, nr. 138 din 7/19 iunie 1898, pp. 1, 2).

Despre colecta fãcutã, în beneficiul sãracilor, de primarul Des Loges, în 2 Decembrie 1898, cu prilejul „Jubileului de regnare a Majestãþii Sale Împãratului“ am mai vorbit, dar fãrã a menþiona evenimentul monden, pus la cale de „Clubul Român“ din Suceava, sub pretextul dezvelirii „icoanei Împãratului“ în sediul închiriat al „Clubului Român“. Manifestarea, de fapt o petrecere, un chiolhan aidoma oricãrui altul, dar luând ochii prin beteala ieftinã a parvenitismului, adunase, sub „icoana Împãratului“ crema aºazis româneascã a Sucevei, brusc aflatã într-o desãvârºitã armonie comunicaþionalã ºi cu primarul Des Loges, dar ºi cu prefectul Duzinkiewicz:

„Era de faþã întreaga inteligenþã românã din oraº ºi împregiurime, în frunte cu mult meritosul director gimnasial ªtefan de Repta cu doamna, aproape întreg corpul profesoral de la gimnasiu cu familiile, dl Varteres cav. de Pruncul cu doamna, valoroasa preoþime din loc ºi împregiurime, M. cav. de Pruncul, consilierii de tribunal cav. de Goian, Isopescul cu doamna, E. Coc, Ilarie Onciul ºi toþi angajaþii români de la tribunal, Paul de ªtefanovici; dintre oaspeþi: consilierul aulic Baron Simonovici, cãpitanul districtual Duzinkiewicz, primarul Des Loges, inspectorul de finanþe Ott cu doamna, inginerul L. Fuchs cu doamna ºi o cununã

frumoasã de doamne ºi domniºoare, între cari remarcãm doamnele Marian, Cercacevschi, Zaloziecki, Daºcovici, Turturean, Iacubovici, Procopovici, Sârbul, Cuparencu, Nussbaum, Barber“ (Patria, nr. 909 din 29 noiembrie / 11 decembrie 1898, pg. 2).

Petrecerile „româneºti“, adevãrate „bâlciuri de fete de mãritat“, în care îºi tot fãceau simþitã prezenþa „neguþitori din sfânta teologie“ ºi „cuconaºi înfumuraþi cu înalta poziþie socialã la stat sau la þarã“ (Foaia Poporului, nr. 7 din 15 februarie 1914, pg. 8), s-au þinut lanþ, de-a lungul anilor, iar primarul Des Loges participã ba la un spectacol al „Junimii“ cernãuþene, spectacol încheiat, dupã moda vremii, cu dans, chef ºi voie bunã, adevãrata „petrecere româneascã“ fiind prefaþatã de un discurs în limba germanã, þinut de „primarul oraºului, dl cav. de Des Loges, care toasteazã pentru Junimea“ (Deºteptarea, nr. 68 din 2/15 septembrie 1901, pg. 3), ba la o omagiere româneascã a împãratului vienez, „în presara patronului Mejestãþii Sale Împãratului (3 octombrie 1901, stil nou – n.r.), când a aranjat societatea „Însoþirea orãºenilor români din Suceava“ o petrecere care a decurs în mod strãlucit“ ºi la care a participat ºi „Franz cav. de Des Loges“ (Deºteptarea, nr. 75 din 27 septembrie / 10 octombrie 1901, pg. 3). Probabil cã formularea „cav. de Des Loges“ este cea corectã, însemnând, în fond, „cavaler al Lojelor“, cu o posibilã, dar discretã trimitere la masonerie, cunoscut fiind faptul cã toate lojele masonice vieneze purtau nume franþuzeºti ºi erau înþesate, înspre vârful piramidei oculte, cu nobilime francezã mai mult sau mai puþin naturalizatã austriacã. Dar asta nu înseamnã cã Franz Ritter von Des Loges ar fi fost mason.

În vremea în care românii petreceau româneºte (de regulã, cronicile mondene se încheiau cam aºa: „A fost o petrecere româneascã, s-a vorbit româneºte, iar târziu, demineaþa s-au despãrþit toþi româneºte“ – Foaia Poporului, nr. 10 din 5 martie 1911, pg. 15 – sau „Apoi s-a dansat ºi s-a petrecut româneºte, în voie liberã, pânã în zorii zilei. Au fost persoane puþine, dar distinse!“ – Patria, nr. 92 din 27 noiembrie 1910, pg. 3 – sau „Nimene nu s-a supãrat, cu atât mai naþional a fost caracterul petrecerii“ – Patria, nr. 385 din 23 februarie / 7 martie 1900, pg. 3), deci, în vremea în care românii petreceau româneºte, un vienez, arhitectul Karl A. Romstorfer refãcea bisericile voievodale pe ruinele de

demult ºi scotea la lumina zilei ruinele Cetãþii Suceava, iar un alt neamþ, inginerul Leon Fuchs de Braunthal, angajat al Primãriei Suceava, supraveghea buna ºi eficienta funcþionare a ºantierelor care îmbogãþeau zestrea edilitarã a oraºului, în vederea comemorãrii demne a celor „patru centenare“ de la moartea lui ªtefan cel Mare ºi Sfânt al Moldovei, de care, deocamdatã, numai austriecii pãreau sã-ºi mai aminteascã.

Casa de tir

„Cele mai frumoase clãdiri din oraº“

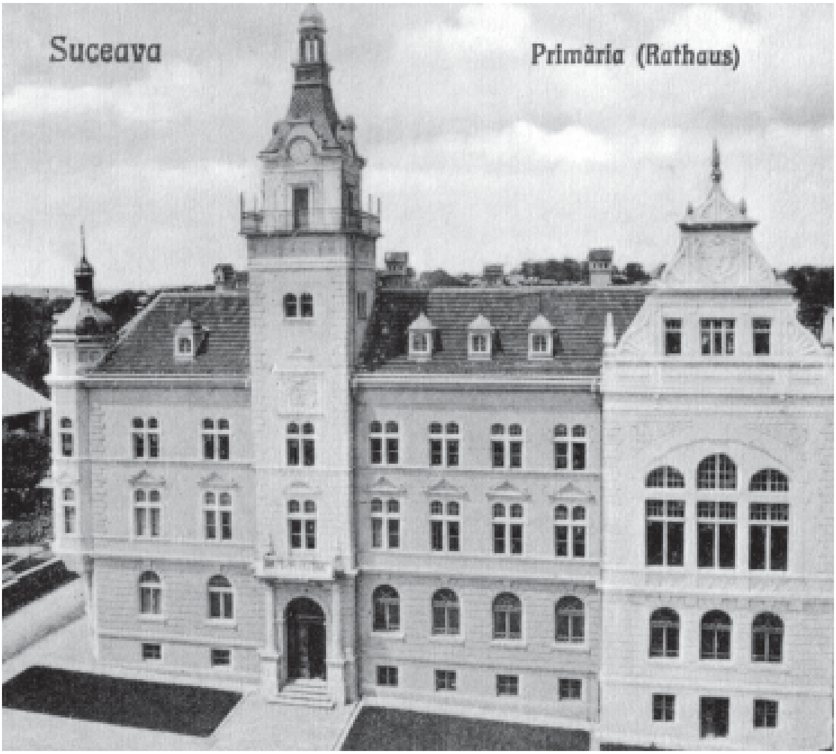
Cel mai durabil primar al Sucevei, Franz cavaler Des Loges, înþelesese cã poate moderniza, eficientiza ºi extinde Suceava doar dacã îi mutã centrul administrativ de pe coama râpelor nord-estice în partea sud-vesticã a vechii localitãþi. Mutarea centrului administrativ se putea face, desigur, doar prin construirea unui nou Palat Comunal, aºa cã, dupã ce organizeazã un concurs de proiecte ºi supune sufragiului public cele douã machete ale viitoarei primãrii, începe lucrãrile în imediata vecinãtate a biserici catolice Sf. Nepomuk, bisericã din al cãrei turn veghea asupra trecerii vremii, încã din anul 1846, primul ceasornic public al Sucevei. Noul edificiu comunal, înzestrat cu un turn superb, avea sã mãsoare, prin ceasornicul acelui turn, un alt timp ºi o altã atitudine faþã de vremuri.

„Noua clãdire a primãriei, construitã între anii 1903-1904, cu 72 de încãperi, adãpostea administraþia oraºului, poliþia, pompierii, o casã de economii ºi muzeul de istorie.

Ridicat din zid ºi acoperit cu olane, edificiul, în stil baroc, cu subsol, parter ºi douã etaje, a fost ºi este una dintre cele mai frumoase clãdiri din oraº. Construitã, iniþial, în formã de „L“, clãdirea se remarcã prin supleþe ºi armonie, având pe colþul din dreapta un foiºor de tip „muºarabieu“, închis pe verticala celor douã etaje ºi terminat cu un turnuleþ închis.

În partea stângã, un corp decroºat, mãrginit, în partea superioarã, cu un fronton baroc în trei registre, decorat cu stema Bucovinei ºi elemente de tip baroc (urna), dã o impresie deosebitã edificiului.

Turnul cu ceas, înalt de 52 metri, ce dominã zona de sud a oraºului, decroºat din mijlocul clãdirii, înãlþat cu mult peste acoperiºul

mansardat, dã echilibru ºi zvelteþe întregului ansamblu.

Iniþial, turnul avea, între etajele doi ºi trei, sculptatã vechea stemã a oraºului – Sf. Gheorghe, omorând balaurul.

La nivelul parterului, paramente cu bosaje, ce încadreazã ferestrele, îmbracã întreaga frescã.

Accesul principal se fãcea ºi se face printr-un portal semicircular, la parterul turnului central, strãjuit de douã coloane semicilindrice, ce susþin un balcon în stil baroc, la nivelul etajului întâi.

Cinci rânduri orizontale, cu mai multe profile liniare, împart faþada, delimitând subsolul, parterul ºi etajele.

Ferestrele înalte, terminate cu un arc semicilindric, sunt decorate, la partea superioarã, cu frontoane triunghiulare, pe toatã faþada etajului întâi.

Colþurile foiºorului închis, ale turnului central ºi ale corpului

decroºat, din partea stângã, erau prinse într-un parament de bosaje de tip „rustic“.

Din cele 72 de încãperi, ce au avut, în majoritate, de la început destinaþia de birouri pentru personalul administraþiei locale, se remarcã sala cea mare de ºedinþe de la etajul întâi (cunoscutã, azi, datoritã superbelor vitralii, sub numele de Sala Vitraliilor din Palatul Administrativ – n.r.).

Iniþial, în curte se afla un grajd, remiza de pompieri ºi remiza de trãsuri, toate construite din zid ºi acoperite cu olane. Demolate, pe locul lor s-a ridicat, în acelaºi stil, în anii 1960, un corp ce dã întregului ansamblu un plan de formã dreptunghiularã, cu o curte interioarã“ (Dr. Emil Ioan Emandi, Habitatul urban ºi cultura spaþiului, Iaºi, 1996, pp. 442, 443).

Construitã cu un an mai devreme, în 1903, Prefectura sau Cãpitãnia districtului Suceava, adãpostind, astãzi, Complexul Muzeal al Bucovinei, nu beneficiazã în presa româneascã a vremii, ca ºi primãria, nici mãcar de vreo notiþã, în care sã se menþioneze mãcar inaugurarea de sediu, ºi asta datoritã faptului cã ambele edificii n-au putut fi puse, merituos, în sarcina vreunui român „genetic“ oarecare. Iar indiferenþa aceasta aproape ofuscatã, prin care neputinþa reacþioneazã în faþa vredniciei, se explicã (dar nu se justificã) ºi prin iritarea elitelor româneºti, martore la truda de aproape un deceniu a unor nemþi romantici pentru glorificarea lui ª tefan cel Mare ºi Sfânt, în condiþiile în care elitele noastre nu numai cã nu fãptuiserã nimic în memoria „Eroului Creºtinãtãþii“, dar nici mãcar nu nãscociserã ceva mai de „Doamne-ajutã“, urmând sã se fãloºeascã, la Putna, cu separaþie clarã ºi simandicoasã între cele trei paliere sociale ale românismului, dar cu mare zorzon publicistic, pe care îl continuã zornãitor ºi istoriografia contemporanã.

Sediul Cãpitãniei Districtuale, în balconul cãreia puteau fi zãriþi, adesea, la o cafea, prefectul Duzinkiewicz ºi stareþul Emanuil Ciuntuleac (iar despre prezenþele astea presa româneascã a vremii a scris, insinuant, necuviincios ºi nedrept de nenumãrate ori), are o poveste interesantã, în bunã parte înruditã cu cea a Primãriei:

„Construitã între anii 1902-1903, de cãtre antreprenorul ºi constructorul J. Bochnner, la început clãdirea a fost destinatã sediului Cãpitãniei Districtuale Suceava.

Clãdirea, cu douã niveluri (parter ºi etaj) are dispuse simetric încãperile (câte 25 pe fiecare nivel), pe cele douã coridoare longitudinale, care porneau dintr-un hol central. Simetria planului este transpusã ºi în faþada principalã.

Motivul arhitectural central, care depãºeºte prin înãlþime aripile clãdirii, este pus în evidenþã ºi de un uºor decroº, în axul cãruia se gãseºte, la parter, intrarea, iar la etaj, un balcon de fier forjat ºi un altorelief, reprezentând stema Moldovei, mãrginitã lateral de o cununã. Acelaºi decroº îl întâlnim ºi la cele douã extremitãþi ale edificiului, dinspre strada principalã.

Faþada este divizatã, pe orizontalã, în douã registre: cel corespunzãtor parterului este strãpuns de ferestre dreptunghiulare, printr-un parament de bosaje de tip „rustic“; cel superior, mai dezvoltat, are ferestrele tot dreptunghiulare, dar deasupra lor sunt dispuse elemente în relief, fie sub formã de triunghi, fie sub formã de bare orizontale, alternând grupat“ (Emandi, op.cit., pg. 443).

Dacã Primãria Sucevei, ca realizare edilitarã, poate fi pusã, fãrã rezerve, în sarcina primarului Des Loges, clãdirea Cãpitanatului Districtual, finanþatã de Guvernul Þãrii Bucovina, dar revendicatã, ca necesitate, în baza Planului de Sistematizare din 1854, modificat, între timp, ºi respectând condiþiile noii dezvoltãri urbane, tocmai prin aceastã revendicare-argumentare þine ºi de primarul Des Loges, dar mai ales de epoca unei surprinzãtoare ºi rapide modernizãri, care prin el s-a definit în Suceava.

Mãrturiile lui Nicolae Iorga

Enervat de „perfidia Austriei“, care, cicã, „þine mult ca sã arate cã ºtie pãstra moºtenirea moldoveneascã“, Nicolae Iorga vine în Bucovina, în primãvara anului 1904, cu o sãptãmânã înaintea Paºtelui ortodocs, începându-ºi periplul certãreþ de la Suceava, în care intrã, dupã ce trece vama de la Iþcani, peste „un pod de lemn, mic, ºubred ºi fãrã podoabe“, aºternut peste apa Sucevei, alãturi de „un alt pod, mai mare, mai tare ºi mai frumos... dungat de linia de fier a trenului ce vine din Iþcani ºi duce la Suceava.

Ajuns „în cuprinsul vechiului oraº, precum aratã grãmãdirea bisericilor, aºa de aproape una de alta, încât în câteva clipe ai fãcut drumul

între ele. Lasã... la o parte strada care se zice „evreiascã“ ºi strada mare, care e ºi ea aproape numai a Evreilor, lasã urmarea ei înainte, pe lângã o grãdinã goalã ºi rãu þinutã (Parcul Central – n.r.), pe lângã o bisericã a catolicilor, mare, albã, urâtã, în care scânteie, acum, luminile Învierii, chemând puþinii credincioºi. Lasã prãvãliile Evreimii, care nu sunt altfel decât cele de la Folticenii noºtri, lasã scârboasele cafenele, în care se tolãnesc, în caftane murdare, stãpânii de astãzi ai târgului, lasã îngrãmãdeala, harhãtul germano-semitic, duhoarea ºi necurãþenia, lasã uriciunea rãpareþã“. Îl lasã indiferent ºi „lumea ce trece în hardughiile nemþeºti, care sunt trãsurile de aici“ (construite de românii rãdãuþeni – n.r.), ba ºi „câte un creºtin sau o creºtinã“, care se strecoarã printre „funcþionari, meºteri cari-ºi petrec Paºtile, soldaþi în congediu pentru sãrbãtori, domniºoare elegante cu moºii în zestre, ferindu-se cu dibãcie de atingeri care pãteazã de murdãrie rochiile“. Pe Iorga, cel care are de luat atitudine gâlcevitoare ºi de lãsat mãrturie la fel de potrivnicã, nu-l intereseazã noile clãdiri, ci numai zidirile încãrcate de evlavia ºi de spiritul strãbunilor, o evlavie pe care ar consacra-o oricãrui purtãtor de sutanã

ortodocsã întâlnit în cale, dacã ºi aceºtia, cu douã-trei excepþii, precum pãrintele Teofil Patraº de la Putna, nu l-ar scoate din sãrite cu comportamente mult prea lumeºti.

Ajuns la biserica Sf. Dumitru, ctitoria lui Petru Rareº, Nicolae Iorga observã cã pânã de curând ruinata clãdire „n-a suferit reparaþiile acelea la care Austria þine mult“ (acoperiºuri din þiglã coloratã, care-l enerveazã pe Iorga, care le considerã nemoldoveneºti, deºi, aºa cum îmi spunea Dr. Paraschiva Victoria Batariuc, la biserica fostei mãnãstiri din Sf. Ilie s-au descoperit astfel de... þigle colorate, confecþionate în vremea lui ªtefan cel Mare), dar nu poate sã nu vadã cã ºi „Sf. Dimitrie a fost reparat..., dar întru atâta numai cã l-au tencuit ºi vãpsit cu o tencuialã ºi o vopsealã care cad“.

Dupã o reculegere teatral naratã, poate cã ºi trãitã, Iorga grãbeºte spre biserca adãpostitoare de sfinte moaºte. „De departe, mãnãstirea Sf. Gheorghe se vãdeºte, prin turnul greoiu al porþii ºi prin scânteierea ciudatã, prin lucirea sticloasã a þiglelor nouã, roºii-închis, cu dungi nesãbuite de albastru ºi de galben, ceea ce pentru o bisericã e o împopoþonare, iar pentru culorile noastre naþionale e, când te gândeºti cine a reparat (vienezul Romstorfer – n.r.) ºi cu ce simþire faþã de noi, o profanare“ (dacã lãsa biserica sã se ruineze, Romstorfer ar fi manifestat, desigur, o atitudine tradiþional româneascã – n.r.).

Apoi, Nicolae Iorga grãbeºte spre Mirãuþi, spre prima bisericã de mir a Moldovei, ale cãrei ruine au fost folosite, pânã ce a vãzut-o Romstorfer ºi i-a alcãtuit planurile de reconstrucþie, drept depozit de piei dubite ºi nedubite. ªi iar se înfurie pe bietul arhitect vienez, pentru cã „ºi mai tãrcatã decât Sf. Gheorghe e acea bisericã a Mirãuþilor. Þigle scânteietoare, piatrã rasã, sfinþi de Viena“.

Când urcã spre cetate, Iorga se mai domoleºte, devine mai îngãduitor. Îºi aminteºte cã „vremea (aºa numim noi nepãsarea generaþiilor de strãbuni, dar ºi propria noastrã nepãsare – n.r.) acoperise de mult cetatea supt un giulgiu de þernã, din care ieºeau numai colþuri de piatrã destãinuitoare. Un architect german, Romstorfer, a vrut sã ºtie ce este acolo ºi a lucrat ani de zile, cu multã râvnã, mare folos ºi puþinã cheltuialã, pentru desfacerea din pãmântul lutos a Sucevei noastre de demult. Pe rând, au rãsãrit ºanþurile adânci, pline de apã în zilele grele

ale apãrãrii, zidul puternic din afarã, întãrit, pe o temelie veche, de cãtre ªtefan, vulturul acestui cuib al ulilor ºi ºoimilor din-naintea sa, apoi zidul din-nãuntru, cãmãrile de locuinþã, încãperile Domnului, beciurile de arme ºi de ostaºi, gropile pentru robi, curþile cele mari din mijloc, unde puteau încãpea mii de apãrãtori, turnurile de strajã ºi bisericuþa în care zilnic se cerea, fãrã sunet de clopot, îndurarea ºi sprijinul lui Dumnezeu, nãdejdea cea mai tare ºi apãrãtorul cel mai statornic. S-au gãsit oase înfrãþite în acelaºi praf fãrã nume, hârburi de smalþ, cu frumoase împiestriri, cari n-au fost încã cercetate, unelte ºi sãpãturi, bani, lemnãrii, inscripþii pe piatrã. Unele se aflã, astãzi, jos, la Museul dintr-o mare casã pustie, pe celelalte þi le aratã paznicul, un gropar de cimitire („Georg Sorger, mort la începutul lui Fevruarie 1911 în Graz“, conform notelor finale ale cãrþii lui Romstorfer – n.r.), harnic ºi cãlduros ajutãtor al lui Romstorfer, în chiar cuprinsul zidurilor. El ºtie sã-þi spuie despre fiecare colþ, sã te poarte prin toate râpele ºi coclaurile, pe toate crestele ºi prin toate înfundãturile, ºi, când îþi vorbeºte de mormanul de pietre, asupra cãrora plânge sufletul tãu, el vede cetatea, din care tu nu vezi decât apãrãtorii, pe cari el nu-i ºtie ºi de cari lui, Neamþului, n-are de ce sã-i pese“.

Iorga devine patetic ºi suflã în trâmbiþa unui apocalips pãgubos, cel al naþionalismului cicã simþit, dar neacoperit, nedemonstrat de fapte, un naþionalism desuet, cu care se vor lustrui din belºug elitele româneºti ale Bucovinei, care vor cerca sã contrabalanseze omagierea fapticã de la Suceava, mult prea legatã de truda lui Romstorfer ºi a lui Des Loges, ca sã nu deranjeze ºi sã nu fie aruncatã, aidoma cetãþii din vechime, în groapa de gunoi a uitãrii, în care macinã ºi bãltesc greoi, mâlos, doar uitarea, doar nepãsarea ºi ignoranþa.

Elitele româneºti aveau sã aleagã, pentru propria lor glorificare, pentru lustruirea cu istorie, Putna lui ªtefan cel Mare, dar nici Putna, pânã de curând ºi mult prea mult timp, o ruinã, nu mai este Putna de odinioarã, ci, aºa cum categoric decide Iorga, Putna lui Romstorfer. „În mijlocul curþii înverzite, biserica se iveºte acum albã de var ºi înroºitã sus de þiglele acoperiºurilor. Abia s-a mântuit o restauraþie, îndeplinitã de arhitectul Romstorfer, cãruia i se datoresc, în bine, sãpãturile de la Suceava, iar în rãu, prefacerea prin þigle, schimbare de proporþii ºi zugrãvealã nouã a o parte din bisericile bucovinene, aºteptând sã vie la rând celelalte. Zugrãvelile nu s-au adaus, ca la Mirãuþi, în stil mai mult

sau mai puþin vienes, dar pe zidurile care ºi-au pierdut, dacã nu podoaba de sfinþi – zugrãveala pare sã fi fost destul de ºtearsã ºi era, desigur, numai din veacul al XVIII-lea – mãcar luciul de vechime surã a veacurilor, s-a aºternut în loc o vãpsealã gãlbuie, cu peteci de albastru pe alocurea, care face cel mai mult efect". Iorga nu mai regãseºte nici mãcar „Putna moldoveneascã, a Mitropolitului Iacov" (Iacov Putneanul, cel care a prãdat mormântul lui ªtefan cel Mare, deposedându-l de scule ºi bijuterii), care înlocuia o a cincea bisericã a Putnei dupã cea a lui ªtefan cel Mare, spulberatã de urgiile vremurilor, ci o Putna „a arhitectului Romstorfer, supt stãpânirea Împãratului austriac Francisc Iosif I, stãpân al Bucovinei ºi al mai multor þeri".

Când intrã în mãnãstire, cu gândul sã se închine la mormântul sfânt al voievodului, Iorga, care încã nu aflase sau nu da crezare dovezilor, în 1904, despre pângãrirea mormântului de cãtre Iacob Putneanul, trãieºte o ºi mai mare dezamãgire. „Cãlugãrii se gãsesc la slujba Învierii. Sunt vreo cincisprezece oameni, Români cari ºtiu româneºte, Români de peste Prut, ca un anume Scraba, cari se zic Ruteni ºi vorbesc limba noastrã în tonul moale al calicilor ruseºti de pe la hramuri, ºi Ruteni cari ºtiu româneºte ºi se zic Români. ªtefan n-are sã se laude de pãzitorii ºi slujitorii de astãzi ai mormântului sãu. Unii se dau în vânt dupã o sticlã de bere ºi beau câte cinci pãhare pe nerãsuflate, alþii sunt bieþi orbi, cu limba încâlcitã ºi mintea copilãreascã, cutare e un slãbãnog cu cãutãturã ponciºã, altul sufere de „nevoie", altul a ieºit abia dintr-o casã de nebuni. Frumosul arhimandrit bãtrân, vrednic de înfãþiºare ºi iubitor de neam, bucuros de oaspeþi ºi de sfat, pãrintele Pãtraº (Teofil – n.r.), fost preot de mir ºi fiu de þeran din Tereblece, pare cãzut din cer între atâþia stricaþi ºi atâþia nevoiaºi" (Iorga, Neamul românesc în Bucovina, pp. 82-88).

Sunt patru veacuri de când „ªtefan Vodã al Moldovei / A plecat ºi nu mai este", iar absenþa spiritului vrednicului voievod trebuia s-o trãiascã, în întreaga ei amãrãciune, cel mai de seamã strãjer al memoriei româneºti, Nicolae Iorga. Era, ºi atunci, în 1904, un deºert atât de arid ºi de duºmãnos în spiritualitatea noastrã, încât bietul Iorga s-ar fi luat de piept cu toate neamurile lumii ºi, mai ales, cu cele înzestrate din belºug întru ale identitãþii. ªi n-a mai rãmas în Bucovina, încredinþat fiind cã, în locul unei reculegeri comemorative, noi ne vom lustrui, dupã datinã, cu nisipul acelui deºert armurile strãlucitoare, dar groteºti ale vremelniciei.

Fiul lui Des Loges ºi eroismul cotidianului

În 23 iulie 1895, când câþiva suceveni au dat curs invitaþiei lui Karl A. Romstorfer, formulatã prin intermediul primarului Des Loges, de a se constitui într-un comitet care sã-l sprijine în demararea cercetãrilor arheologice pe care urma sã le facã în dealul care ascundea, între dãrâmãturi, mâluri pietrificate ºi gunoaie, ruinele Cetãþii de Scaun a Moldovei, doar profesorii Simion Florea Marian ºi Animpodist Daºchevici, particularul Ilie Pantazi ºi ieromonahul Pancraþiu Sidorovici, în calitate ºi de gazdã ºi de reprezentant al stareþului Emanuil Ciuntuleac, cãrora li s-au alãturat câþiva invitaþi („Prea Cuvioºia Sa dl arhimandrit Emanuil Ciuntuleac, dl prefect Dr. Basil cavaler de Duzinchiewicz, dl inginer Leo Fuchs cavaler de Braunthal, dl profesor Constantin Procopovici, dl profesor ºi corespondent Wilhelm Schmidt ºi conducãtorul ºcolii primare, dl Andrei Paºcan") s-au adunat într-o încãpere a mãnãstirii Sf. Gheorghe din Suceava, care adãposteºte moaºtele Sf. Ioan cel Nou.

Romstorfer, care sosise în Bucovina în 1888, obþinuse, în sfârºit, aprobarea, ba chiar ºi însãrcinarea Înaltului Minister pentru Culturã ºi Învãþãmânt din Viena ca „sã întreprindã cercetãri la Cetatea voevodalã din Suceava, în care scop i-a fost pusã la dispoziþie suma de trei sute florini".

Karl A. Romstorfer venea ºi cu o iniþiativã aprobatã la nivel înalt, ºi cu banii necesari începerii lucrãrilor, care vor fi demarate, douã zile mai târziu, în 25 Iulie 1895, stil vechi, sub supravegherea altui austriac cumsecade, paznicul cimitirului ortodocs din Suceava, Georg Sorger. ª i

tot Romstorfer stabileºte întruniri sãptãmânale ale Comitetului nou creat, în fiecare duminicã, iar protocoalele acelor reuniri sãptãmânale evidenþiazã un tulburãtor eroism al cotidianului. Atunci, în vara anului 1895, poate cã nu însemna mare lucru pentru comisarul districtual Constantin Tarangul, pentru primarul Des Loges, pentru profesorii Marian ºi Daºchevici, pentru ieromonahul Pancraþiu Sidorovici sau pentru suceveanul Ilie Pantazi sã sacrifice câte o zi din sãptãmânã pentru supravegherea lucrãrilor, iar duminica, spre searã sau în miezul zilei, sã participe la o ºedinþã în care sã se asume responsabilitãþi ºi sã se ia decizii. Se mai întâmpla, desigur, ca unul dintre ei sã fie reþinut, într-o anume duminicã, de o problemã care atunci ºi numai atunci trebuie rezolvatã, caz în care un apropiat îl suplinea pe cel absent. Când nu putea veni la ºedinþe primarul Des Loges, care supraveghea lucrãrile de la cetate în fiecare zi de sâmbãtã, în locul lui venea fiul sãu, „Des Loges, student la medicinã“, deci un flãcãu de vreo douãzeci de aniºori prin 1895.

Des Loges locuia, în Suceava, în vila cu foiºor, pe care, în zilele noastre, o ruineazã sindicatele, în clãdirea aceea frumoasã din faþa sediului Bãncii Comerciale, vecinã cu Parcul Drapelului ºi situatã foarte aproape de fosta Cãpitãnie Districtualã, actualul Muzeu, ºi de fosta Primãrie a Sucevei, acum Palat Administrativ, în care funcþioneazã Prefectura ºi Consiliul Judeþean. Existenþa acestui fiu al primarului sugereazã (poate cã ºi probeazã) cã Des Loges s-a cãsãtorit cu Lola Isopescul cel târziu prin anii 1873-1875, deci curând dupã stabilirea vienezului în Bucovina. ªi la fel de probabil este cã, în anii în care Des Loges a construit cãi ferate prin România, soþia lui a rãmas la Suceava, în casa pãrinteascã, el vizitând-o adesea, astfel explicându-se ºi prietenia lui cu burdujenenii, dar ºi nostalgia pentru mãruntul târg moldav de graniþã, Burdujenii însemnând pentru el, probabil, locul tânjit, cel din vecinãtatea iubitei. Iar dacã nu-i aºa, nu conteazã, pentru cã, parafrazând o zicere a lui Pãunescu despre Blaga, îndrãznesc sã afirm cã „durerea lui nu doare“ ºi cã ne intereseazã doar ce-a durat (deºi cam târziu, dar nicidecum prea târziu, vine ºi acest interes).

Când sosea la Suceava, Romstorfer era gãzduit în casa soþilor Franz ºi Lola Des Loges, casã construitã de vrednicul avocat Samuil Isopescul, fiul preotului din Marginea, dar care, aºa cum am mai afirmat,

nu trebuie confundat cu celãlalt Samuil Isopescul, autorul de manuale ºcolare, profesorul gimnazial ºi fostul prieten al lui Mihai Eminescu (în perioada studenþiei vieneze, Eminescu a fost gãzduit de Samuil Isopescul).

Recuperarea Cetãþii Sucevei din moloz, din pãmânt, din gunoaie, din uitare ºi din nepãsare îmi închipuiam eu cã s-ar fi fãcut cumva spectaculos, aproape epopeic ºi „într-o orã astralã“ a neamului românesc, cum ar spune Stephan Zweig. În fond, prin recuperarea aceasta s-a comis un act de eroism, de eroism cultural ºi niciodatã nu mi-am putut închipui cã tocmai eroismul acesta profund þine de gesturi fireºti: douã târnãcoape împrumutate de primarul Des Loges, alte unelte împrumutate de inginerul Leo Fuchs, câteva scânduri pentru o baracã donate de stareþul Ciuntuleac ºi de suceveanul Bãncescu, un coº pentru obiecte dãruit de Ilie Pantazi, un vagonet care rula pe ºine de lemn, inventat ºi confecþionat de paznicul de cimitir Georg Sorger, dar pentru care s-au cheltuit doar vreo 17 florini, în loc de 300, cât ar fi costat un vagonet ºi ºinele cumpãrate, dar folosite cu aceeaºi eficienþã, un paznic comunal supraveghind ºi cetatea, câþiva arestaþi câºtigând bani pentru obiectele gãsite cu ocazia ispãºirii pedepsei prin muncã ºi aºa mai departe.

Gesturi simple, frânturi de viaþã cotidianã aparent mult prea normalã ºi o prietenie între oameni (germani, români, armeni, evrei) care au ceva de fãcut împreunã ºi plãnuiesc, prin protocoalele ºedinþelor, redactate ºi în limba germanã, dar ºi în cea românã, fel de fel de lucruri mãrunte. În fond, din lucruri mãrunte se concretizeazã ºi eroismul, ºi sacralitatea, ambele drept parte luminoasã a ceea ce se numeºte istorie.

Nu ºtiu ce s-a întâmplat cu protocoalele scrise în limba românã, eu având acces, prin intermediul directorului Constantin Emil Ursu, la traducerile dupã variantele nemþeºti, aflate în patrimoniul Complexului Muzeal al Bucovinei, realizate de ªtefan Batariuc, un prieten de demult al lui Franz Ritter von Des Loges ºi tatãl Doctorului în Istorie Paraschiva Victoria Batariuc. Citindu-le, m-am hotãrât sã le încredinþez paginilor aºa cum sunt, pentru ca fiecare om care ar rãsfoi aceastã carte sã poatã înþelege, aºa cum îl îndeamnã sufletul ºi mintea, în ce constã, de fapt, eroismul cotidianului ºi de a afla în propriul lui destin soluþii de îndurat sau de sublimat anii care i-au mai rãmas de trãit:

„Protocol (Proces-verbal) No. I

încheiat în ziua de 23 Iulie 1895, cu ocazia ºedinþei þinutã la mãnãstirea gr.or. din Suceava.

Au fost prezenþi:
Dl conservator ºi profesor Karl A. Romstorfer din Cernãuþi
Dl primar Franz cavaler Des Loges
Dl. profesor Simeon Fl. Marian
Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici
Dl Ilie Pantazi
Prof. Dr. Animpodist Daºchevici,
cu toþii din Suceava.

ªedinþa a fost deschisã la orele 5 dupã masã..

Dl profesor ºi conservator Romstorfer îi salutã pe cei prezenþi ºi le comunicã cã a fost însãrcinat de cãtre Înaltul Minister pentru Culturã ºi Învãþãmânt ca sã întreprindã cercetãri la Cetatea voevodalã din Suceava, în care scop i-a fost pusã la dispoziþie suma de trei sute florini; el promite cã va intra în tratative ºi cu Dieta Bucovinei ºi sperã cã ºi din partea aceasta îi va fi aprobatã o sumã corespunzãtoare, din care sã poatã fi acoperite cheltuielile pentru a pãstra ruinele în starea de acum, iar mai târziu sã fie continuate cercetãrile.

Dl vorbitor declarã cã, la aceastã ºedinþã, au mai fost invitaþi domnii: Prea Cuvioºia Sa dl arhimandrit Emanuil Ciuntuleac, dl prefect Dr. Basil cavaler de Duzinchiewicz, dl inginer Leo Fuchs cavaler de Braunthal, dl profesor Constantin Procopovici, dl profesor ºi corespondent Wilhelm Schmidt ºi conducãtorul ºcolii primare, dl Andrei Paºcan.

La sfârºit, dl profesor ºi conservator K.A. Romstorfer le cere celor prezenþi sprijinul, iar pe dl primar Franz cavaler Desloges îl roagã sã preia conducerea (prezidiul) ºedinþei.

La dezbaterea la care au luat parte, cu însufleþire, toþi cei prezenþi, au fost luate urmãtoarele hotãrâri:

1). Groparul cimitirului creºtin din Suceava, Georg Sorger, sã fie angajat, contra unei rãsplãþi corespunzãtoare, la supravegherea lucrãtorilor.

2). Suprainspecþia va fi întreprinsã:

luni de cãtrã dl comisar Constantin Tarangul
marþi de cãtrã dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici
miercuri de cãtrã dl profesor Simeon Fl. Marian
joi de cãtrã dl Prof. Dr. Animpodist Daºchevici
vineri de cãtrã Ilie Pantazi
sâmbãtã de cãtrã dl primar Franz cavaler Desloges.

3). Molozul sã fie depozitat înãuntrul zidurilor, lângã zid sau imediat lângã ziduri, în afara zidurilor, fãrã însã sã acopere zidurile.

4). Dl primar Franz cavaler Desloges promite sã procure douã târnãcoape pentru lucrãtori.

5). Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici ºi dl Ilie Pantazi promit sã procure un coº pentru obiectele gãsite; de asemeni sã preieie, de douã ori pe zi, aceste obiecte.

6). Zidurile sã fie desgolite pe o adâncime de cincisprezece centimetri.

7). Toate obiectele vor fi adunate: cioburi, oase, gloanþe (proiectile), sãgeþi, nasturi metalici, monete, pietre profilate ºi altele asemãnãtoare.

8). Lucrãtorii sã fie fãcuþi atenþi în ceea ce priveºte prãbuºirile, în general sã fie pãstratã cea mai mare atenþie (prevedere).

9). Sã fie întocmit un inventar cu obiectele gãsite ºi sã fie þinut un jurnal. Acestea, ca ºi rapoartele, sã fie întocmite în limba germanã ºi în limba românã.

10). Comitetul sã se întruneascã, în perioada sãpãturilor, în fiecare duminicã, la ora 6 dupã masã, în mãnãstirea gr.or. din Suceava.

ªedinþa s-a închis (terminat) la orele 6 dupã masã.

D.n.s.

(ss) Dr. A. Daºchevici".

„Protocol (Proces verbal) No. II

întocmit cu ocaziune ºedinþei þinută în ziua de 28 Iulie 1895
la mãnãstirea gr.or. din Suceava.

Au fost prezenþi:
Dl comisar Constantin Tarangul
Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici
Dl Ilie Pantazi
Prof. Dr. Animpodist Daºchevici.

ªedinþa a fost deschisã la orele ºase după masã.

Din discuþiile ce au urmat, sunt de relevat următoarele:

1). Dl director adjunct Bãncescu este primit în comitet.

2). Dl Comisar Constantin Tarangul promite cã va solicita în scris pe dl profesor ºi conservator K.A. Romstorfer, din Cernãuþi, ca sã vie cât mai curând posibil la Suceava pentru a da dispoziþiunile necesare pentru urmãtoarele sãpãturi.

3). Dl Pancraþiu Sidorovici propune ca sã se construiascã o baracă pentru pãstrarea uneltelor lucrãtorilor ºi pentru paza acestora sã fie angajat un paznic. Comitetul este de pãrere cã îndeplinirea acestei propuneri ar fi de dorit, însã, din motive financiare, trebuie încã amânatã.

4). Paznicul Georg Sorger sã întrebuinþeze opt lucrãtori, în toatã perioada de lucru, pentru desgroparea fundaþiilor. Însã patru lucrãtori sã sape cel mult într-un interval de trei zile din aceastã perioadă în acele locuri unde se presupune cã s-ar gãsi intrarea în pivniþã.

5). Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici îºi exprimã dorinþa (speranþa) cã Preasfinþia-Sa dl arhimandrit Emanuil Ciuntuleac va pune la dispoziþie o încãpere mai luminoasã pentru pãstrarea obiectelor gãsite, iar dl Ilie Pantazi promite cã se va îngriji ca sã se confecþioneze un stelaj pentru aºezarea obiectelor gãsite.

ªedinþa a fost închisã la orele ºapte după masã.

D.n.s.

(ss) Dr. A. Daºchevici
ca secretar".

„Protocol (Proces-verbal) No. III

întocmit asupra ºedinþei þinute în ziua de 4 august 1895
în mãnãstirea gr.or. din Suceava.

Au fost prezenþi:
Dl conservator ºi profesor K.A. Romstorfer
Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici
Dl director al ºcolii primare Andrei Paºcan
Prof. Dr. Animpodist Daºchevici.

Din discuþiile ce au urmat, sunt de relevat urmãtoarele:

1). Georg Sorger, prezent la ºedinþã, este însãrcinat de cãtrã dl conservator ºi profesor K.A. Romsforfer ca, începând de la 5 august anul curent, sã angajeze un paznic permanent, deocamdatã pentru o perioadã de douã sãptãmâni. Mai departe, se stabileºte cã, în afarã de Sorger, de paznic ºi de lucrãtorii angajaþi, alte persoane nu sunt îndreptãþite sã întreprindã sãpãturi la cetatea voevodalã ºi sã-ºi însuºeascã obiectele gãsite.

2). Retribuþia pentru supraveghetori ºi arestaþii (puºcãriaºii) ce vor fi întrebuinþaþi ca lucrãtori s-a îmbunãtãþit, ºi anume supraveghetorii vor primi 20 creiþari pe zi, iar lucrãtorii 12 creiþari.

3). Se aminteºte din nou cã toate obiectele gãsite vor fi predate, de douã ori pe zi, fie domnului ieromonah Pancraþiu Sidorovici, fie domnului Ilie Pantazi.

4). Se hotãrãºte cã supraveghetorul de serviciu sã primeascã, în fiecare duminicã, un onorar dupã numãrul ºi valoarea obiectelor gãsite. Arestaþii, însã, sã primeascã chiar în ziua unei descoperiri importante un premiu din partea lui Sorger.

5). Dl conservator ºi profesor K.A. Romstorfer promite cã îi va solicita domnului inginer Fuchs ca, în mod prietenesc, sã-i împrumute unele scule necesare pentru sãpãturi.

6). Dl conservator ºi profesor K.A. Romstorfer promite cã va interveni la dl primar Franz cavaler de Desloges ca, în mod prietenesc, sã-i acorde o distincþie paznicului permanent ce se va angaja.

7). Dl conservator ºi profesor K.A. Romstorfer fixeazã, pe planul întocmit de el, ce s-a realizat pânã acum, în fiecare zi, ºi îi dã lui Georg

Sorger instrucþiuni pentru viitoarele sãpãturi.

ªedinþa s-a terminat la orele 8 ºi 5 minute dupã masã.

D.n.s.

(ss) Dr. A. Daºchevici
ca secretar".

„1895, Iulie 30 / August 11, duminicã.

ªedinþa se deschide la orele 6 seara, în clãdirea mãnãstirii.

Prezenþi: domnii Bãncescu, pensionar de stat, A. Daºchevici, Doctor în Filozofie ºi profesor la gimnaziu, **Des Loges, student în medicinã, în locul domnului primar**, preacucernicul P. Sidorovici, cãlugãr mãnãstiresc, C, Tarangul, comisar districtual ºi I. Pantazi, particular. Dl G. Sorger, supraveghetor de cimitir, a luat parte, de asemenea, la ºedinþã.

Dl Bãncescu, preºedintele, dã cuvântul dlui Daºchevici, care citeºte tare ultimul protocol.

Propunerea relativ la mãrirea retribuþiei lucrãtorilor nu este aprobatã.

Preacuviosul arhimandrit E. Ciuntuleac ºi dl Bãncescu oferã materialul necesar pentru ridicarea unei barãci pentru paznicul cetãþii. Comitetul îºi exprimã mulþumirea pentru aceasta.

Dupã descãrcarea materialului, conducãtorul vehicolului va încãrca, la drumul de întoarcere, pietrele de oarecare însemnãtate ºi le va transporta în depozitul de la mãnãstire.

Pentru obþinerea unui loc potrivit în grãdina mãnãstirii pentru depozitare, dl Tarangul va interveni la Prea Sfinþia Sa dl arhimandrit E. Ciuntuleac.

Comitetul ar fi foarte satisfãcut dacã, pe acelaºi loc, ar fi expus ºi scaunul de piatrã din grãdina mãnãstirii.

Domnul Sorger declarã cã paznicul de noapte comunal a primit dispoziþia ca sã asigure, noaptea, paza ºi la dealul cetãþii.

Comitetul îi mulþumeºte primarului pentru aceasta.

Dl Tarangul va interveni ca sãpãturile sã nu fie stricate sau deteriorate.

În ce priveºte eventuale publicãri ale sãpãturilor executate, comitetul decide ca sã se ia legãtura ºi cu dl Romstorfer.

Dl Sorger va scrie, înaintea primei pivniþe descoperite, avertismentul: „Atenþiune, pivniþã în pericol de prãbuºire!“.

Sfârºitul ºedinþei, la orele 7 seara“

„1895, august 6/18, duminicã.

Deschiderea ºedinþei, la orele 6 ºi jumãtate seara.

Participã domnii: Des Loges, primarul oraºului, K. Romstorfer, profesor, Preacuviosul P. Sidorovici, monah mãnãstiresc, C. Tarangul, comisar districtual, I. Pantazi, particular. A fost prezent ºi dl G. Sorger, paznic de cimitir.

Cu prezenþa lor preþioasã au onorat ºedinþa: la deschidere, dl H. Klauser, director gimnazial ºi consilier ºcolar, iar la orele 6 ºi trei pãtrimi

de orã a apãrut Pracucernicul arhimandrit dl E. Ciuntuleac. Ambii domni au participat, cu deosebit interes, la discuþii ºi la hotãrârile Comitetului.

Dl Tarangul relateazã, pe scurt, asupra evenimentelor de pânã acum.

Dl Romstorfer relateazã va face demersurile relativ la o contribuþie din partea comunei. Dl Fleischer, profesor la liceul din Pomârla, este recunoscut ca membru.

Comuna urbanã Suceava va întreprinde cele necesare pentru ocrotirea sãpãturilor.

Desgroparea monetãriei se va amâna pânã la reîntoarcerea domnului Romstorfer. Între timp, muncitorii se vor ocupa cu desgolirea zidului, la bazã.

Relativ la publicaþii, comitetul va hotãrî cele necesare, la înapoierea domnilor Daºchevici, Marian etc.

Încheierea ºedinþei, la orele 7 ºi trei pãtrimi seara“.

„1895, august 13/25, duminicã.

La orele 4 ºi jumãtate dupã masã, s-au adunat membrii: **Desloges, reprezentat prin fiul lui, Desloges, student în medicinã**, Marian, Pantazi, Sidorovici ºi au hotãrât ca ºedinþa sã fie þinutã duminica urmãtoare“.

„1895, august 20 / septembrie 2, duminicã.

Începutul, la orele 7 ºi un sfert seara.

Prezenþi: Daºchevici, Marian, Pantazi, Procopovici, Romstorfer, Sidorovici, Tarangul.

Dl Procopovici promite sã procure mijloacele de transport pentru a îndepãrta molozul dezgropat.

Pietrele de zidãrie mai importante ce s-au desgropat au fost aduse la mãnãstire.

La cãile de acces periculoase au fost afiºate preveniri (averismente).

Dl Romstorfer a intervenit la Primãrie pentru contribuþia promisã.

Încheierea ºedinþei, la orele 8 ºi un sfert seara“.

„1895, august 27 / septembrie 8, duminicã.

Începutul, la 11 ºi trei pãtrimi de orã înainte de masã.

Membri prezenþi: Daºchevici, Marian, Pantazi, Procopovici, Romstorfer, Tarangul.

Domnului Popovici, mare proprietar din Costâna, i se trimite o scrisoare de mulþumire pentru contribuþia de 50 florini.

Desfãºurarea sãpãturilor se va publica în ziare.

Domnii Tarangul ºi Romstorfer raporteazã asupra celor executate.

Gimnaziului, domnului Popovici din Costâna ºi Preasfinþiei-Sale

arhimandritului Ciuntuleac li se vor repartiza câte un exemplar din obiectele desgropate.

Terminat, la ora 1 dupã masã“.

„1895, septembrie 3/15, duminicã.

Începutul, la orele 11 ºi trei pãtrimi de orã dimineaþa.

Membri prezenþi: Daºchevici, Pantazi, Procopovici, Sidorovici, Tarangul.

Relatare asupra mersului sãpãturilor. Sorger va procura gardurile de siguranþã necesare. Se recomandã înfiinþarea unui muzeu arheologic la gimnaziul din localitate. Piatra de mormânt de la casa Morwitzer va fi solicitatã pentru muzeu. Unii membri promit sã doneze pentru muzeu mai multe bucãþi (obiecte) arheologice.

Terminat la orele 12 ºi un sfert dupã masã“.

„1895, octombrie 1/13, duminicã.

Început, la orele 5 ºi jumãtate seara.

Membri prezenþi: Calmuþki, Bhucoski (?), Ciuntuleac, arhimandrit, Daºchevici, Desloges, primarul comunei, Duzinkiewicz, prefect, Marian, Pantazi, Romstorfer, Sidorovici, Tarangul.

Comunei (urbane Suceava) i se aduc mulþumiri pentru contribuþia de 100 florini. Se hotãrãºte ca piesele dezgropate ºi obiectele arheologice ce se gãsesc la comunã sã fie depozitate într-un muzeu comun, care sã stea sub supravegherea directorului gimnazial local ºi a primarului (comunei urbane Suceava).

Domnul Calmuþki va interveni ca piesele arheologice descoperite eventual, cu ocazia construirii liniei Iþcani-Suceava, sã fie donate muzeului.

Lui Sorger i se aprobã o gratificaþie de 40 florini.

Dl Calmuþki oferã 10 florini pentru stimularea sãpãturilor. Lui

Uriger (?) i se aprobã o gratificaþie de 1 florin.

Dl Romstorfer mulþumeºte pentru colaborarea membrilor ºi declarã cã rezultatul sãpãturilor a întrecut cu mult aºteptãrile sale.

Dl Duzinkiewicz mulþumeºte domnului Romstorfer pentru conducerea lucrãrii, precum ºi domnului Calmuþki pentru onoratul sãu sprijin ºi pentru suma de 10 florini.

Încheiat la ora 7 seara".

„Protocol (Proces-verbal) No. XIII

adresat în mãnãstirea gr.or. din Suceava
asupra ºedinþei þinute la 28 iunie 1896.

Preºedinte a fost dl conservator ºi Director (al ªcolii de Arte ºi Meserii din Cernãuþi) Karl A. Romstorfer.

Prezenþi au fost:

Dl preºedinte Karl A. Romstorfer

Dl comisar c.c. (cezaro-crãesc) districtual Constantin Tarangul

Dl avocat ºi consilier comunal Dr. Edmund Frisch, ca locþiitor al domnului primar

Dl ieromonah Pancratius Sidorowicz

Profesorul de gimnaziu Dr. Animpodist Daºchevici

Domnii: prefect Dr. Basil cavaler de Duzinkiewicz, arhimandrit Emanuil Ciuntuleac ºi procuror Leon cavaler de Goian îºi motiveazã absenþa (?).

ªedinþa a fost deschisã, la orele 5 ºi un sfert dupã masã, de cãtre domnul preºedinte cu o privire retrospectivã asupra rezultatului sãpãturilor din vara anului trecut la locul fostului castel voievodal din Suceava.

Dupã aceasta, preºedintele roagã Comitetul sucevean ca sã-l sprijine puternic în continuare ºi aduce la cunoºtinþã cã Înalta Dietã a Þãrii Bucovina a aprobat, pentru anul acesta, suma de trei sute florini în scopul continuãrii sãpãturilor.

Dupã aceastã comunicare, a urmat o discuþie, la care au participat cei prezenþi. În urma acestor discuþii, au fost luate urmãtoarele hotãrâri

în unanimitate:

1). Dl director gimnazial ªtefan de Repta ºi dl consilier juridic Philipp Zierhoffer sunt cooptaþi în Comitet.

2). Muncitorii vor fi retribuiþi ºi anul acesta ca ºi în anul trecut, iar pentru uºurarea muncii lucrãtorilor se va procura un vagonet.

3). Consilierul comunal al oraºului sã fie solicitat ca sã preieie acelor lucrãri ce se vor dovedi necesare pentru a ocroti ruinele care mai existã ºi pentru pãstrarea lor în starea în care se gãsesc acum.

Deasemeni, Comitetul e de pãrere cã ar sluji interesele oraºului Suceava ºi ar da viaþã vizitelor strãine, dacã consilierul comunal al oraºului Suceava ar înfrumuseþa împrejurimile ruinelor cetãþii.

Încheiat la orele 6 dupã masã.

D.m.s.

(ss) Dr. A. Daºchevici
ca secretar“.

„Protocol (Proces-verbal) No. XIV
adresat în mãnãstirea gr.or. din Suceava asupra ºedinþei þinute la 1 august 1896.

Preºedinte a fost dl conservator ºi director cezaro-crãesc Karl Romstorfer.

Prezenþi au fost:

Dl preºedinte Karl Romstorfer

Dl comisar districtual cezaro-crãesc Constantin Tarangul

Dl profesor gimnazial Simeon Fl. Marian

Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici

Profesorul gimnazial Dr. Animpodist Daºchevici.

Georg Sorger ºi, ca oaspe, dl profesor gimnazial supleant Arsenie Comoroºan.

ªedinþa a fost deschisã la orele 6 dupã masã.

Dupã citirea protocolului ºedinþei þinute în ziua de 28 iunie a.c., preºedintele comunicã urmãtoarele:

1). ªi curatoriul Muzeului Bucovinei a pus la dispoziþie, pentru anul acesta, suma de 150 florini pentru sãpãturile de la castelul voevodal.

2). Din partea sa (a preºedintelui de ºedinþã, Romstorfer) au fost trimise câteva probe de monete, care au fost gãsite la sãpãturi, la Ministerul Regal al Culturii din Stockholm, la Academia Regalã de ªtiinþe din Bucureºti ºi la Comisia Centralã cezaro-crãiascã din Viena. Din partea primelor douã instituþii i-au parvenit scrisori de mulþumire. Din partea Comisiei Centrale cezaro-crãeºti din Viena, însã, i s-a comunicat preºedintelui cã asupra acestei descoperiri se va relata în Publicaþia Societãþii Numismatice din Viena.

3). Dl profesor gimnazial din Pomârla, Josef Fleischer, publicã, tocmai acum, în Anuarul Muzeului Bucovinei, tot ceea ce, cu o adevãratã hãrnicie de albinã, a aflat în cronici despre cetatea voevodalã din Suceava.

4). Despre muzeul care urmeazã sã-ºi desfãºoare activitatea în clãdirea gimnaziului gr.or. din Suceava, dl preºedinte a vorbit personal cu dl inspector cezaro-crãesc al Þãrii, Dr. Karl Tumlirz, ºi a fãcut ºi o cerere. În locurile sus-puse, problema a fost acceptatã ºi este de aºteptat ca, în câteva sãptãmâni, muzeul sã se înfiinþeze.

5). Dl preºedinte a comunicat dlui director gimnazial ªtefan de Repta ºi dlui consilier juridic Philipp Zierhoffer cooptarea lor în Comitet. Ambii domni au acceptat cu plãcere intrarea lor în Comitet ºi au promis sprijinul lor efectiv.

Dl primar Cavaler de Desloges a promis cã, din partea administraþiei comunale a Sucevei, lucrãrile de conservare vor fi întreprinse prin dl arhitect Rippel. Pompierul Hike (Ilike?) va executa lucrãrile de zidãrie ºi doi puºcãriaºi vor executa, la acesta, serviciul de salahori.

Dupã aceste comunicãri, întreabã preºedintele pe cei prezenþi ce dorinþe au în aceastã problemã.

Atunci ia cuvântul dl comisar districtual C. Tarangul ºi spune urmãtoarele:

1). Cu aceastã ocazie, îi predau domnului preºedinte peste o mie de monete ºi mai multe obiecte gãsite.

2). Îl rog pe dl preºedinte ca, într-o expunere bine motivatã, sã cearã conducerii Þãrii Bucovina ca aceasta sã angajeze, pe cheltuielile provinciei, un paznic permanent pentru paza acestor ruine atât de importante ºi de interesante ºi pentru paza plantaþiilor ce urmeazã sã fie executate de cãtre administraþia comunalã a Sucevei în apropierea acestor ruine.

3). Am vizitat, împreunã cu dl Korschner, inginer ºef al Societãþii Feroviare, ruinele ºi l-am consultat în legãturã cu confecþionarea unui vagonet (Kippler) ºi a ºinelor necesare pentru utilizarea acestuia. Numitul domn mi-a declarat cã confecþionarea s-ar ridica la 300 florini; în consecinþã, aceastã problemã este nerealizabilã în felul acesta. Cum, însã, dl Sorger a confecþionat deja, cu doiprezece florini, un vagon, împreunã cu ºinele necesare, aceastã problemã, spre mulþumirea Comitetului, este de-acum rezolvatã.

4). Doresc ca dl Sorger, ori de câte ori e posibil, sã mã puie în cunoºtinþã despre stadiul sãpãturilor, despre obiectele gãsite ºi despre alte evenimente de pe locul sãpãturilor.

Dl ieromonah Pancraþiu Sidorovici doreºte ca membrii comitetului sã viziteze, cât mai des posibil, locurile sãpãturilor.

La propunerea dlui Sorger, Comitetul voteazã o rãsplatã de cinci

florini lunar pentru paznicul ce urmeazã sã se angajeze pentru asigurarea pazei ºinelor de lemn ºi a sãpãturilor.

În sfârºit, Comitetul hotãrãºte ca numai bãiatul Malcean sã fie îndreptãþit ca sã culeagã obiecte de pe locul sãpãturilor.

Încheiat la orele 7 ºi 45 de minute dupã masã.

S.n.s.

(ss) Dr. A. Daºchevici
ca secretar".

ªi aºa, anevoios, an dupã an, Cetatea lui ªtefan cel Mare reînvie, frumoasã în semeþia ei, ca sã-ºi reocupe postul de strãjer al Sucevei. Cetatea urma sã însemne cel mai tulburãtor ºi mai adevãrat omagiu adus marelui voievod al românilor, în 1904, când se împlineau patru secole de când „ªtefan Vodã al Moldovei / A plecat ºi nu mai este".

„Serbarea de la 1904“

Încã din primãvara anului 1904, „inteligenþa româneascã din Bucovina“ a prins sã freamãte de o mare patimã comemorativã, aºa cã s-a pus pe picioare un „Comitet festiv“, prezidat de Baron Eudoxiu Hurmuzachi, dar aflat la dispoziþia mitropolitului Vladimir de Repta, cãruia îi aparþinea pe deplin „locaþia festivã“ a românismului afiºat, adicã mãnãstirea Putna.

Gazetele româneºti din Cernãuþi au explodat, numãr de numãr, de mândrie naþionalã ºi de apeluri de sprijinire financiarã a marii sãrbãtori a românismului, programatã, în variantã autohtonã, pentru zilele de vineri, 2/15 iulie, ºi sâmbãtã, 3/16 iulie 1904. Desigur cã pentru sãpãturile de la cetate nu s-a cerut niciodatã vreun sprijin financiar din partea „naþionalilor festivi“.

Primarul Sucevei, Franz cavaler Des Loges, ºi „consilierul guvernamental“ Karl A. Romstorfer s-au numãrat, desigur, printre „oaspeþii sosiþi la serbare“, toþi întâmpinaþi cu „Imnul împãrãtesc“, cântat de ºcolari, ºi ospãtaþi, dupã serbare, la masa celor 300 de personalitãþi, îngãduite în curtea mãnãstirii. Inteligenþei româneºti avea sã i se facã loc dincolo de ziduri, în grãdinã, iar poporenilor, sus, pe Dealul Popii.

Manifestãrile au început vineri, 2/15 iulie 1904, prin oficierea „Privegherii“ în biserica mãnãstirii, iar la priveghere a fost îngãduit ºi poporul, din moment ce „înalþii oaspeþi“ aveau sã soseascã abia a doua zi, când ºi manifestãrile trebuiau sã fie pe mãsurã.

Sâmbãtã, 3/16 iulie 1904, la Putna s-a cântat iar „Imnul împãrãtesc“, apoi cumnatul mitropolitului ºi viitorul mitropolit Tit Tarnavschi, proaspãt promovat din paroch la Rãdãuþi profesor la Facultatea de teologie din Cernãuþi, avea sã „vorbeascã“, în faþa asistenþei, „Predica festivã“.

„Discursul festiv“, o adevãratã lecþie de istorie, a fost rostit, la orele 12, de Dr. Dimitrie Onciul, iar textul discursului ilustrului profesor universitar bucureºtean, nãscut ºi ºcolit în Bucovina, a fost reprodus integral de mai toate gazetele cernãuþene.

ªi, gata, s-a sfârºit serbarea putneanã, pentru a face loc, dupã datina româneascã, „prãznuirii“.

La „Masa festivã“ din curtea mãnãstirii s-a aºezat mitropolitul, apoi preºedintele þãrii, prinþul Hohenloche, apoi consulul României, Cogãlniceanu, iar lângã el miniºtrii ºi deputaþii români, conduºi de Vintilã Brãtianu, care au þinut sã participe la manifestãri. ªi au mai încãput la masa festivã ierarhii, prefecþii districtuali, primarii oraºelor bucovinene, boieri ºi nobili nemþeºti, plus arhitectul Romstorfer, care, cum mãrturisesc gazetele, fu aºezat lângã primarul sucevean Des Loges.

Apoi au venit bucatele („biletele meniului erau frumos esecutate, ornate cu efigia lui ªtefan cel Mare ºi o vedere a mãnãstirii“), cu bunãtãþuri scumpe ºi demne de nobleþea unei astfel de elite bucovinene: „Icre. Sardine. Unt. / Supã. / Peºte cu maionezã. / Fripturã de muºchi. / Sparangã. / Fripturã de cãprioarã. / Salatã – Compot. / Copturi – Brânzã. Fructe. / Cafea neagrã. / Licoruri. Cognac. / Bere de Pilsen. / Vin de Odobeºti. Vin de Voslau. / ªampanie Pommery“.

În timpul trudnicei prãznuiri, s-a trimis o telegramã Împãratului, iar rãspunsul telegrafic a venit imediat, pe adresa mitropolitului Vladimir de Repta, dovadã cã în cancelaria imperialã se lucra eficient, nemþeºte. Mitropolitul a pus sã fie cititã telegrama împãrãteascã, spre sfârºitul praznicului, când abia se ajunsese pe la „Licouri. Cognac“:

„Majestatea Sa Imperialã ºi Regalã, cu o deosebitã satisfacþie a binevoit sã ia graþios la cunoºtinþã espresia nestrãmutatei credinþe ce I s-a esprimat cu ocazia serbãrii centenarului al patrulea de la moartea principelui Moldovei ªtefan cel Mare, ºi mulþumeºte Eminenþei Voastre, precum ºi tuturor oaspeþilor adunaþi, pentru manifestaþia fãcutã ºi pe aceastã ocazie“.

Lui ªtefan cel Mare nu i-au trimis „înalþii oaspeþi“ nici o telegramã ºi asta din simplul motiv cã ªtefan nu avea telegraf. Poate cã

doar þãranii, risipiþi pe Dealul Popii, i-or fi trimis vreun mesaj, dupã datinã, prin câte o rugãciune, dar nici la rugãciuni nu a rãspuns neuitatul voievod, chipul lui rãmânând sã luceascã pe peretele bisericii Putna, fãrã sã se ºteargã, printr-o neînþeleasã metafizicã, aºa cum susþinea Eminescu cã s-ar fi întâmplat, în octombrie 1777, când, la Cernãuþi, elitele de atunci ale Bucovinei depuneau jurãmântul de credinþã faþã de Austria.

„În grãdina mãnãstirii... între ºirele de copaci, era ridicat un pavilion mare, frumos ornat cu stindarde, steme ºi cununi de brad, în care, în douã rânduri, se întindeau mesele ºi bãncile unde urmau sã fie ospãtate 500 de persoane“. Atâtea persoane „inteligente“ ieºiserã la recensãmântul „omagial festiv“, dar „inteligenþa“ a avut parte de un meniu modest, neînsoþit de tipãritura cu efigia lui ªtefan ºi grafica mãnãstirii.

„Pe dealul de lângã mãnãstire, aºanumitul „Dealul Popii“, se aranjase ospãtarea poporului. Aici erau construite ºase pavilioane, în care erau depuse mâncãrile ºi bãuturile pentru 3.000 de inºi“.

Petrecerea în trei stãri sociale comemorative (mult echivoc existã în aceastã expresie) a durat pânã târziu, dar „s-a bucurat de succes deplin“, pe adresa Mitropolitului ºi pe cea a „Comitetului festiv“ sosind, în zilele urmãtoare, zeci ºi zeci de telegrame de felicitare, pe care presa cernãuþeanã le-a îndesat, gomoasã, în memorie, publicându-le integral. În fond, petrecerea putneanã a fost „succesul deplin“ al elitelor cernãuþene, al „cremei Bucovinei“.

Manifestãrile de la Suceava, care însemnau, în fond, inaugurarea unor lãcaºuri voievodale de cult, reconstruite pe urmele vechilor ruine, precum ºi redarea în circuitul public, istoric, turistic ºi de fãloºenie naþionalã a Cetãþii de Scaun a Moldovei, n-au beneficiat de atenþia presei româneºti din Bucovina. Nici mãcar în memorialistica de mai târziu nu-ºi gãseºte serbarea de la Suceava o fireascã ºi obiectivã descriere, menþionându-se doar contribuþia festivistã a unor intelectuali suceveni, care, „în ziua pomenirii, prãznuirii ºi sãrbãtoririi lui ªtefan cel Mare ºi Sfânt al Moldovei“, alãturi de „românii târgoveþi s-au aflat acolo, pe ziduri, ºi au cântat un „Imn festiv“, compus de Constantin Mandicevschi, pe textul compus ad-hoc de poetul Sucevei, Vasile Bumbac... ºi „Cântecul lui ªtefan Vodã“, de Muzicescu“ (Victor Morariu, ªtefan Pavelescu,

Istoricul Reuniunii muzical-dramatice „Ciprian Porumbescu“ din Suceava / 1903-1938, Suceava, 1939, pp. 28, 29).

Dacã n-ar fi fost omeneasca trufie a bietului profesor sucevean Eusebius Popovici (nu renumitul teolog cernãuþean, tatãl poetului T. Robeanu, ci cel nãscut la Udeºti ºi care, în februarie 1917, avea sã cânte cu acelaºi entuziasm patriotic, funcþie de ce ostaºi ocupau Suceava, douã imne imperiale, austriac ºi rus, ºi un imn regal, cel românesc), deci, dacã n-ar fi fost omenescul ºi nemãsuratul orgoliu al bietului Eusebius Popovici, care þinea morþiº sã-ºi popularizeze discursul festiv, n-am fi putut afla, în publicistica româneascã din Bucovina, nici urmã despre „Serbarea ªtefan cel Mare în Suceava“.

Existã, în reportajul acestui eveniment, ºi o propoziþie tipologicã pentru felul românesc de a se scrie istoria, asupra cãreia trebuie sã stãruim. Articlerul, aflat într-o poeticeascã dispoziþie descriptivã, scrie înflorat: „Clopotele a 7 biserici, rãmase din cele 40 de odinioarã, cheamã poporul“.

Peste timp, cine citeºte propoziþia aceasta, ajunge la o singurã concluzie: cã austriecii au ras de pe faþa pãmântului sucevean 33 de biserici, lâsându-ne numai ºapte, când, în realitate, cele ºapte, ale cãror clopote au mai bãtut, fuseserã reconstruite sau mãcar renovate de Romstorfer. Se cere, totuºi, o dibãcie perfidã ca sã poþi minþi ºi învrãjbi viitorimea prin omisiune ºi printr-un intenþionat echivoc.

ªi mai existã în „reportajul“ pe care îl reproduc o avalanºã de omisiuni, în care sunt sufocaþi fãptuitorii, pentru a lãsa în luminã doar festivIºtii:

„Cele dintâi raze ale unui soare mândru se revarsã peste tainicele ruini ale castelului aºezat pe creºtetul din rãsãrit al dealului de lângã falnica capitalã de odinioarã a Moldovei. ªase buciumaºi, care au coborât, cu o zi înainte, din crierii munþilor, se aºeazã pe culmea zidurilor scãldate în luminã ºi vestesc, în cele patru vânturi, cu sunete duioase de bucium cã aice, pe pãmântul Sucevii, ªtefan, marele Voevod al Moldovii, ºi-a dat, cu patru sute de ani în urmã, sufletul nobil în mânile celui Atotputernic.

Clopotele a 7 biserici, rãmase din cele 40 de odinioarã, cheamã poporul sã aducã prinosul cu venit de închinare ºi de neþãrmuitã

veneraþiune celui mai viteaz stãpânitor al pãmântului strãmoºesc, celui mai învãpãiat apãrãtor al neamului ºi al bisericei.

Biserica Mirãuþilor, unde se sãvârºea odinioarã slujba ungerii Domnitorilor Moldovei, se umple de închinãtori, cari sosesc, în haine de sãrbãtoare, din toate pãrþile spre a se ruga, cu genunchii plecaþi în umilinþã, pentru odihna sufleteascã a lui ªtefan cel Bun ºi Sfânt, spre a implora binecuvântarea cereascã asupra neamului pentru care a trãit ºi pentru care a murit marele Voevod.

Liturghia o celebreazã vrednicul prior al vechei Mitropolii din Suceava, P.C.S. pãrintele Balmoº, cu asistenþa a 22 preoþi din districtul Sucevii. Dupã ce releveazã pãrintele prior Balmoº, într-o predicã aleasã, însemnãtatea zilei ºi meritele nepieritoare ce le-a adus ªtefan cel Mare bisericei creºtine dreptmãritoare, se aºeazã procesiunea, o procesiune impunãtoare precum arareori s-a vãzut.

În frunte, pãºeºte, într-un ºir lung, junimea studioasã românã, apoi urmeazã un pluton de veterani, o companie de pompieri, stindardele diferitelor bresle, procesiunile tuturor bisericilor orientale din Suceava ºi cea din Tiºãuþ, cu icoanele sfinte, prapore ºi felinari, douã ºire lungi de preoþi, îmbrãcaþi în odãjdii de sãrbãtoare, apoi representanþii tuturor autoritãþilor, inteligenþa românã din Suceava ºi district, cetãþenii români din oraº ºi un numãr nenumãrat de popor, sosit la aceastã serbare din întreg districtul, în urmã, iarãºi, un pluton de veterani.

Procesiunea parcurge stradele principale, Calea Francisc Iosif (actuala stradã ªtefan cel Mare – n.r.) ºi calea Bosanciului (actuala stradã a Mitropoliei – n.r.) ºi ajunge, dupã o oarã, pe ruinele cetãþii, bogat împodobite cu verdeaþã ºi stindarde cari fâlfâe mândru, miºcate de un vânt lin ºi rãcoritor.

Este un aspect fermecãtoriu ºi înãlþãtoriu de suflet. Spre miazãnoapte, alunecã privirea peste valea încântãtoare a râului Suceava, care se vede ºerpuind în depãrtare ca o cordea sclipitoare de argint. Mai în stânga, aºezat pe coasta unei colnice întinse, se vede oraºul Suceava, în care doarã numai turnurile frumoaselor biserici mai amintesc strãlucirea de odinioarã. Între zidurile ruinelor, pe platoul din mijloc, o lume imensã, care ascultã cu umilinþã rugãciunile panachidei pentru odihna sufletului marelui erou. Deasupra mesei, pe care sunt aºezate sfânta evanghelie ºi

sfânta cruce, atârnã, pe pãretele unei stânci, împodobitã cu brazi ºi scoarþe moldoveneºti, o icoanã cu chipul Voevodului ªtefan, în mãrime naturalã.

După sãvârºirea parastasului, rãsunã, de pe zidurile înalte ale cetãþii, melodiile jalnice ºi miºcãtoare ale buciumelor. Mulþimea adunatã ascultã, cuprinsã de emoþiune, în tãcere adâncã. Ca într-o bisericã se rãsfrânge de zidurile împrejmuitoare melodia armonioasã a odei compuse de Vasile Bumbac ºi executatã cu mãestrie de Reuniunea de cântare „Porumbescu“.

Apoi, se urcã profesorul Eusebius Popovici pe o stâncã de zid, din mijlocul platoului, ºi espune, în liniamente generale, vieaþa plinã de mari ºi glorioase fapte resboinice a marelui erou, accentuând îndeosebi acele momente cari sunt strâns legate cu pãmântul Bucovinei:

„Glasul meu este prea slab“, cam aºa terminã oratorul, „cuvintele mele sunt neputincioase ca sã vã pot zugrãvi aeve strãlucirea faptelor marelui erou. Este, însã, ºi de prisos, deoarece faptele lui mãreþe sunt adânc sãpate în inimele neamului sãu, deoarece de gloria lui dau mãrturie neperitoare mãreþele lui monumente ºi aºezãminte, deoarece de falnica cetate a Sucevii, de Dumbrava Roºie ºi Codrul Cozminului, de Racova ºi Baia, de mãreaþa cetate a Neamþului vorbesc o limbã dulce cântecele ºi baladele poporului român.

ªi noi, Românii bucovineni, dãtori suntem, în aceastã zi de aleasã sãrbãtoare, sã ni înãlþãm inimile noastre în rugi ferbinþi cãtrã atotputernicul Creator pentru Marele ªtefan, dãtori suntem sã pãzim pururea cu sfinþenie amintirea lui, deoarece noi, Românii bucovineni, numai aºezãmintelor mãreþe ale lui ªtefan dãtorim, astãzi, înãlþarea bisericei noastre dreptmãritoare, dãtorim existenþa noastrã naþionalã.

În acest moment sãrbãtoresc ºi înãlþãtor de suflet, când inimile noastre sunt pãtrunse de amintirea duioasã a unui trecut glorios, cuprindem cu gândul nostru, cu acelaºi sentiment curat de adâncã iubire ºi neþãrmuitã veneraþiune graþioasa persoanã a gloriosului nostru Monarch ºi implorãm, cu genunchii plecaþi în umilinþã, harul ºi binecuvântarea dumnezeeascã asupra Maiestãþii Sale, Împãratul nostru Francisc Iosif I“.

Dupã discurs, întonã Reuniunea „Porumbescu“ cântecul lui ªtefan Vodã, cu care se terminã aceastã serbare mãreaþã, la care au

participat preste 3.000 de persoane din þearã ºi de peste hotare“ (Deºteptarea, nr. 53 din 8/21 iulie 1904, pg. 7).

Aº numi acest obicei românesc al cultivãrii imaginii, în dauna trãiniciei fãptuirii, modelul vâscului, model lesne recognoscibil în toate vremurile, inclusiv în cele pe care le ducem pânã la capãt. La capãtul nostru, desigur, pentru cã, atunci când vorbim despre un neam lipsit de memorie, moartea e definitivã. Din fericire, veacurile noastre nemãrturisitoare au fost, mereu ºi mereu, mãrturisite de alþii, ba de cãlãtorii strãini, care au trecut, de-a lungul vremii, prin teritoriile locuite de români, ba prin scrierile altor strãini, care au ales sã trãiascã prin locurile noastre, dar nu sã se ºi scufunde, odatã cu noi, în definitivã uitare.

Despre „Serbarea de la 1904“ la Suceava mãrturiseºte, complet ºi complex, dar ºi cu o impresionatã modestie, cel care ne-a recuperat mãrturiile tãcute ale vremurilor glorioase ale Moldovei, arhitectul vienez Karl A. Romstorfer:

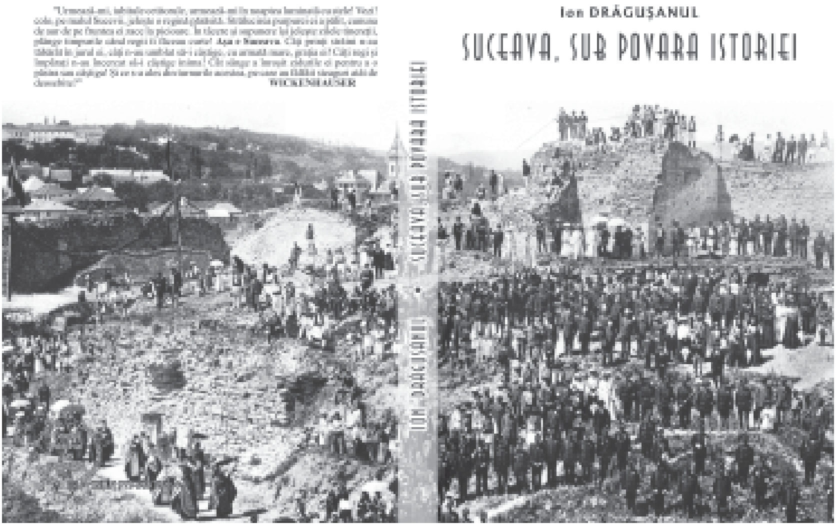
„Serbarea de la 1904

Împlinirea a patru sute de ani de la moartea lui ªtefan cel Mare, care a fost cel mai puternic ºi mai însemnat dintre voevozii moldoveni, s-a serbat la 4/16 Iulie 1904, cu deosebitã pompã, în toate bisericile întemeiate ºi patronate de dânsul, dar mai ales în mãnãstirea Putna. Ziua aceasta a fost prilejul unei serbãri solemne ºi în cetatea lui de la Suceava, pãrãsitã de atâta timp. Aci s-a slujit, în aceeaºi zi, un parastas pentru odihna sufletului marelui Domn, pe cât de rãzboinic, pe atât de nobil.

Cu prapore ºi steaguri în frunte, preoþii s-au dus la ruinele frumos împodobite ca sã se închine cu evlavie umbrei lui ªtefan ºi sã facã obiºnuitele rugãciuni pentru odihna sufletului sãu. La aceastã serbare au asistat societãþile arcaºilor ºi veteranilor, reuniunile de pompieri, delegaþiuni din o mulþime de comune, chiar ºi din cele mai îndepãrtate comune de la munte, populaþiunea Sucevii, cum ºi mult public din împrejurime ºi chiar din Bucureºti.

O preþioasã amintire de la aceastã serbare frumoasã ne înfãþiºeazã

planºa XII, ultima (a cãrþii lui Romstorfer despre „Cetatea Sucevei“, pe care am folosit-o în realizarea coperþii cãrþii „Suceava, sub povara

istoriei“, redând-o, astfel, contemporaneitãþii – n.r.), fãcutã dupã o excelentã fotografie a fotografului I. Chrzanowski din Suceava. Fotografia dã o vedere de pe Câmpul ªanþurilor, peste ºanþul cetãþii ºi peste turnul sudic din mijloc ºi cel sud-vestic, din colþ, înspre vechea bisericã a Mirãuþilor.

Parcã reveniserã vremurile lui ªtefan cel Mare, când buciumul da expresie cântecelor poporului sãu ºi trimitea melodiile lui duioase de sus, de pe plaiurile munþilor, pânã jos, în vale; tot aºa vestiau ºi acum din bucium, la parastasul din cetate, pãstorii ºi þãranii, ca sã se audã departe, în þarã, pânã sus, în munþii lor, cã aici a închis, acum 400 de ani, pentru totdeauna, ochii marele Voevod.

Pentru a eterniza amintirea acestei aniversãri, s-a bãtut medalia, reprodusã în figura ce urmeazã, 113. Ea ne înfãþiºeazã pe marele Domnitor dupã portretul pãstrat în Evangheliarul de la Humor.

Liniºtitã ºi sigurã, cum a fost cetatea înainte de începerea

lucrãrilor de exploatare, aºa ni se prezintã ºi acum; dar nu mai e pãrãsitã, cãci acum e pãzitã ºi durata ei asiguratã. Astãzi, W. Schmidt n-ar mai putea scrie despre ea ceea ce scria cu zeci de ani înainte: „Numai rãmãºiþe izolate din zidul de împrejurime, un arc de coloanã de la paraclisul cetãþii ºi dãrâmãturi de zid, cari acoper, ici-colea, coasta dealului, mai opresc privirea pe acest loc bogat în tradiþiuni istorice din cele mai sguduitoare, de cari ne-am îndoi adeseori astãzi, dacã ele nu ne-ar fi adeverite“ (Suczawa, pg. 218).

Adevãrat cã ºi acum mai sunt multe rãmãºiþe de ziduri vechi, dar „nu mai sunt“, cum spune Wickenhauser, „clãcaºi cari sã lucreze pentru boieri; nu mai sunt luptãtori cari sã stee pe ziduri, ameninþând cu armele pe nãvãlitorii ce se ivesc din fum ºi ceaþã; nu mai vedem mândre alaiuri domneºti; nu mai vin trimiºi de la Tãtari, Maghiari, Poloni, Turci ºi Germani. Artiºtii au pãrãsit de mult scena! Serbãri gãlãgioase ºi ospeþe vesele, râs ºi plâns, frãmântãri de inimi ºi de suflete, omoruri ºi alte crime, botezuri de copii pline de bucurie, nunþi strãlucite ºi înmormântãri pompoase, chilii pline cu aur, nestimate, ºtofe ºi haine preþioase; comedii, tragedii ºi drame – totul a trecut ca ºi cum n-ar fi fost niciodatã“ (Bochotin, pg. 40).

„Urmeazã-mi, iubitule cetitorule, urmeazã-mi în noaptea luminatã cu stele!

Vezi, colo, pe malul Sucevii, jeleºte o reginã pãrãsitã.

Strãlucirea purpurei ei a pãlit, cununa de aur de pe fruntea ei zace la picioare. În tãcere ºi supunere îºi jeleºte zilele tinereþii, plânge timpurile când regii îi fãceau curte!

Aºa e Suceava. Câþi prinþi strãini n-au tãbãrât în jurul ei, câþi n-au umblat sã-i câºtige, cu armatã mare, graþia ei! Câþi regi ºi împãraþi n-au încercat sã-i câºtige inima!

Cât sânge a înroºit zidurile ei pentru a o putea pãstra sau câºtiga!

ªi ce s-a ales din turnurile acestea, pe care au fâlfâit steaguri atât de deosebite?“ (Moldawa, pg. 29).

Adaus

Executarea lucrãrilor de exploatare a ruinelor vechii cetãþi a Sucevii, cari pãreau aºa de tãcute ºi de misterioase, au produs, dupã cum era de aºteptat, un viu interes general. Aceasta o dovedesc numeroasele vizite fãcute cetãþii atât de bãrbaþi din cercuri de ºtiinþã ºi artã, cât ºi din cercurile mai înalte ale societãþii, cele mai înalte chiar, dupã cum avut ocazia sã arãt nu o datã.

Comitetul local

Cel mai mare interes faþã de lucrãrile de exploatare l-am gãsit, fireºte, în Suceava. Aci se formase, încã din anul 1901 (anul este trecut greºit pentru cã, aºa cum rezultã din protocoalele pe care le-am reprodus, comitetul s-a format în 23 iunie 1895 – n.r.), un comitet, ai cãrui membri m-au sprijinit în toate privinþele la îndeplinirea lucrãrii mele destul de dificile. Ei m-au îmbãrbãtat sã continuu ºi mi-au fãcut cu putinþã terminarea cu izbândã a lucrãrii. Comitetul acesta s-a îngrijit îndeosebi de adãpostirea sigurã ºi aºezarea cuviincioasã a numeroaselor obiecte gãsite, cari, din cauza neaºteptatei lor înmulþiri, trebuirã sã cãlãtoreascã mereu, din locuri mai mici, în locuri mai mari. Obiectele gãsite s-au depus, la început, în mãnãstirea Sf. Gheorghe, apoi, pe rând, au ajuns în localul liceului, într-o ºcoalã a oraºului, într-o casã a comunitãþii bisericeºti armene ºi, în sfârºit, în încãperile cãzãrmii orãºeneºti a trupelor teritoriale.

Membrii Comitetului de care amintesc au fost urmãtorii: stareþul mãnãstirii Emanoil Ciuntuleac, primarul Francisc cavaler Des Loges, prof. Dr. A. Daszkiewicz, cons. guvern. Dr. Vasile cav. de Duszinkiewicz, Dr. Frisch, inginer Leo Fuchs de Baunthal, procurorul Leo cav. de Goian, avocatul Dr. Ioan Luþia, prof. Simion Fl. Marian, învãþãtorul Paºcan, I. Pantazi, prof. C. Procopovici, dir. gim, ªtefan de Repta, prof. Wilhelm Schmidt, sincelul arhiep. Pancaþiu Sidorovici, cons. guvern. C. Tarangul ºi cons. trib. supr. Filip Zierhofer.

Mai târziu, au mai participat la lucrãri, ºi încã în mod deosebit, domnii prof. I. Fleischer ºi Alfred cav. de Peyersfeld, mutaþi într-aceea la Suceava, cel dintâiu mai ales ca representant al meu în Suceava, al doilea ca custode zelos al muzeului înfiinþat la îndemnul meu, muzeu în care s-au aºezat toate obiectele aflate, afarã de unele date Muzeului þerii din Cernãuþi.

Conducerea directã a sãpãturilor a avut-o, de la începutul lor, pânã la sfârºit, într-un mod dezinteresat ºi plin de jertfã, fostul administrator al cimitirului din Suceava, Georg Sorger, mort, la începutul lui Fevruarie 1911, în Graz.

Cel mai îndelungat ºi mai statornic sprijin l-am avut din partea Ministerului lucrãrilor publice, a Guvernului ºi a Dietei Bucovinei, a oraºului Suceava, a Comisiunii monumentelor istorice din Viena ºi a Muzeului þerii din Cernãuþi...

Subvenþiuni

Pentru executarea acestor lucrãri ºi a tuturor celorlalte în legãturã cu ele, precum ºi pentru procurarea celor necesare mi s-au pus la dispoziþie urmãtoarele subvenþiuni:

de la Ministerul de Instrucþie din Viena	4.800 cor.
de la Dieta Bucovinei	4.800 cor.
de la Muzeul Bucovinei, cãruia i s-a cedat o parte însemnatã a obiectelor aflate	3.151 cor.
de la comuna urbanã Suceava	200 cor.
de la particulari (d-nii de Popovici, proprietar în Costâna, ºi Mihail cav. de Kalmuþcki din Iþcani)	120 cor.
Total	13.071 cor.

Cheltuieli

Cheltuieli pentru sãpãturi, lucrãri de conservare, reparãri de unelte (suma rotundã)	7.427 cor.
Pentru lucrãri fotografice, desemnuri ºi pentru instrumente ºtiinþifice	1.080 cor
Premii pentru obiecte aflate, cumpãrãri în oraº de asemenea obiecte	844 cor.
Pentru instalarea în Suceava a obiectelor aflate ºi pentru transportarea lor	258 cor.
Cheltueli de drum, regie, porto, onorar la pãzitori	2.407 cor.
ºi a unui drum cu ºini (175 m) ºi vagonet de rãsturnat	1.002 cor.
Total	13.018 cor.

Restul de 53 coroane s-a întrebuinþat pentru acoperirea cheltuelilor avute cu alte lucrãri fotografice º.a.

*

Ajuns la sfârºitul expunerii mele, îmi împlinesc o plãcutã datorie, mulþumind, încã o datã ºi în public, cu cea mai mare cãldurã, tuturor autoritãþilor, societãþilor ºi persoanelor cari m-au sprijinit în mãsurã aºa de mare, în întreprinderea mea, satisfãcând cu plãcere dorinþele mele.

Cu toate cã nu s-au împlinit ºi probabil nu se vor împlini nici în viitor speranþele optimiste cu privire la descoperire de comori, ca în basme, pe cari le-ar fi încredinþat, în vremuri de restriºte, pãmântului din dealul cetãþii unii din voievozii bogaþi, rezultatele obþinute prin lucrãrile de exploatare sunt, totuº, suficiente pentru a aduce în multe privinþe mulþumire. Ele aruncã o razã de luminã în multe colþuri întunecoase ale vremurilor apuse; cu ajutorul diferitelor obiecte gãsite – salutãri ajunse la noi de la vitejii locuitori ai cetãþii – ne introducem, cu mai multã vioiciune ºi mai mult fond de adevãr, de cum ar face-o descrierile cronicarilor, cu puterea vrãjii **în vieaþa, sguduitã de vifore, a înaintaºilor noºtri**; ele ne permit o ochire în tehnica ºi arta aºa de perfectã a acelor timpuri îndepãrtate; ele formeazã tot atâtea pietre de clãdire pentru

întregirea edificiului ºtiinþei istorice.

Chiar dacã, în urma rezultatelor sãpãturilor, ar mai fi rãmas multe chestiuni importante nerezolvate, chiar dacã raportul meu, cu toate repeþirile inevitabile, ar mai prezenta lacune – admiþând cã multe dintre pãrerile exprimate de mine, pe cari m-am crezut dator sã le public, n-ar fi potrivite – se poate, totuº, aºtepta ca, pe temeiul faptelor ºi al descoperirilor pânã acum necunoscute, istoricul chemat sã poatã îndeplini multe întregiri istorice, sã lãmureascã multe pãrþi îndoielnice pânã acum ºi sã fie îndemnat la examinarea ºi îndreptarea erorilor, ce eventual ar fi de fãcut“ (K.A. Romstorfer, Cetatea Sucevii, pp. 107-112).

Romstorfer, prin felul fãptuitor de a cinsti memoria lui ªtefan cel Mare, ajunge sã vorbeascã despre „**vieaþa, sguduitã de vifore, a înaintaºilor noºtri**“, deci ºi ai noºtri, ºi ai lui, munca lui neostenitã îndreptãþindu-l, poate mai mult decât pe mulþi „români de viþã veche“, la a se revendica din acei vrednici înaintaºi. În fond, omul care trãieºte moºteneºte o spiritualitate, iar identitatea realã se dobândeºte prin acea moºtenire ºi nu, cum trândav se crede, prin reminiscenþe genetice.

ªi Karl A. Romstorfer, ºi Franz cavaler Des Loges descind, fãrã îndoialã, din „vitejii locuitori ai cetãþii“ Suceava, pentru cã au ales, prin fãptuiri, anume aceastã descendenþã.

Când românismul începe sã nu mai fie o vorbã în vânt

După 1904, când românismul începe sã nu mai fie o vorbã în vânt, ci o identitate regãsitã ºi din ce în ce mai aproape de iredentism, adicã de dorinþa desprinderii din statul european multinaþional ºi a reafirmãrii în spiritualitatea comunitarã istoriceºte moºtenitã, oameni precum Franz Ritter von Des Loges, Karl A. Romstorfer sau, mai târziu, Rudolf Gassauer beneficiazã de o discretã afecþiune româneascã, cel mai adesea concentratã în formula „nemþii noºtri“.

Românismul începuse sã nu mai fie o vorbã în vânt, dupã 1904, pentru cã atunci, odatã cu apariþia revistei cernãuþene „Junimea literarã“, condusã de Iancu Nistor, fost profesor al gimnaziului sucevean, ºi George Tofan, fost bursier al aceluiaºi gimnaziu, deja începuse sã-ºi rosteascã sufletul prima generaþie care beneficiase de existenþa unui învãþãmânt românesc autentic, un învãþãmânt care beneficia de profesori de elitã, toþi formaþi prin studii universitare la Viena, dar ºi de manuale temeinice, unele traduse dupã manualele germane, altele, precum manualele de citire ale lui ªtefan ªtefureac, ponegritul ºi oropsitul ªtefan ªtefureac, în vremea construirii gimnaziului, de cãtre directorul român Dracinschi. Manualele lui ªtefureac, aidoma „Lepturariilor“ lui Aron Pumnul, dibaci alcãtuite, în aºa fel încât sã însemne ºi o istorie vie a literaturii române, dar ºi un adevãrat manual de istorie româneascã, au construit identitãþi precum Liviu Marian, Ion Grãmadã, Dimitrie Marmeliuc, Victor, Leca ºi Aurel Morariu, Barbu Sluºanschi (ca sã numesc doar câþiva dintre suceveni), identitãþi ale românismului care, vorba lui Nicolae Labiº, nu mai rânjeºte complice, ci îºi aratã colþii.

Odatã cu conturarea unui românism autentic, iar meritele

preoþilor Iraclie Porumbescu, Simion Florea Marian, Constantin Morariu sau Dimitrie Dan, sucevean prin naºtere, în conturarea acestui românism nu pot fi uitate, ºi cetãþenii Sucevei, mai ales cei din ultimele douã clase, din cea medie ºi din cea sãracã, încep sã trãiascã în „timpul Europei Centrale“, cel simbolic anunþat de primarul Des Loges, prin prima lui proclamaþiune administrativã. E drept, românii suceveni, de voie, de nevoie, încã se mai lasã atraºi în festivismul tradiþional, la care „cioco-aristocraþii în sutane de mãtase ºi cu brâu roº“ (Iraclie Porumbescu) þin atât de mult, dar, printre festivisme oarbe, prind sã se audã vibrând, ce-i drept încã discret, ºi suflete româneºti autentice. La astfel de manifestãri, în mare parte festiviste, dar ºi vag programatice, participã, dupã bunul sãu obicei, ºi primarul Franz Ritter von Des Loges, care, de-a lungul anilor, deja s-a consacrat ºi ca un adevãrat primar al românilor, care, pe lângã obligativitatea unui discurs, deja pierdut, dar menþionat, nu poate rata nici festivitãþile prilejuite de inaugurarea ºcolilor româneºti de bãieþi ºi fete din Suceava, în 2 decembrie 1906 (cumplit de târziu, ºcoala româneascã din Suceava fiind printre ultimele din Bucovina; iar responsabilitatea deplinã aparþine sucevenilor, care, aºa cum susþinea ºi Eminescu, dar ºi Ghibãnescu, mai târziu, au preferat ºi ales învãþãmântul în limba germanã), zi aleasã, de români, deloc întâmplãtor, din moment ce, în fiecare an, se tot omagiau, pe 2 decembrie, „jubileuri de regnare ale Majestãþii Sale Împãratului“:

„Aceastã serbare a avut caracter naþional, cãci la ea a luat parte nu numai întreaga inteligenþã ºi burghezime românã din loc, ci ºi foarte multã lume româneascã din întreaga þarã.

Sfinþirea ºi inaugurarea festivã a ºcoalelor române din Suceava s-a petrecut conform cu programul oficial.

De dimineaþã, s-a oficiat o liturghie, în biserica Mirãuþului, de cãtre arhimandritul Ghidion Balmoº, protoprezviter Simion Florea Marian ºi cooperator ºi catihet Vasile Vasile Lucan.

Pe la orele 11, publicul venit sã asiste la aceastã festivitate s-a adunat în localitãþile ºcoalei, adãpostitã în cazarma veche. Sala, în care avea sã se facã serbarea, era mult prea micã ca sã cuprindã numãrul mare, venit sã asiste la aceastã sãrbãtoare naþionalã. Localurile ºcolii au

fost cu gust decorate, dupã îndreptãrile dlui Arhip Roºca (profesor la gimnaziul sucevean, nãscut la Iliºeºti, artist plastic cu studii vieneze, ilustrator al „Junimii literare“, autor al bustului lui Eminescu menit amplasãrii în Cernãuþi sau în Suceava – n.r.).

La orele 11, intrã în salã, primit cu strigãte de „Sã trãiascã!“, prefectul dr. Erast Tarangul, dimpreunã cu soþia sa.

Sfinþirea apei a fost sãvârºitã de cãtre archimandritul Balmoº, prof. Marian ºi cooperatorul Lucan.

Atât aici, cât ºi la liturghie, cântãrile au fost executate de corul mixt al gimnaziºtilor, sub conducerea dlui Severin Procopovici.

Dupã stropirea localitãþilor cu apã sfinþitã, salutã inspectorul Nicu Tarasievici oaspeþii adunaþi, în special pe prefectul dr. Tarangul, pe preoþii ce-au sãvârºit sfinþirea: Balmoº, Marian, Lucan, pe parochul Mihai Sârbul, pe directorul gimnaziului Constantin Cosovici, pe **primarul Franz Ritter Des Loges**, pe notarul Mikuli, pe prof. senior Vasile Bumbac, pe directorul ªcolii Agronomice din Rãdãuþi, Motrescul, pe directorul ªcoalei Poporale din Rãdãuþi, Vasile Þurcan, corpul judecãtoresc, Epitropia Armeanã, cu protopopul Gaina, ºcoala armeanã, corpul didactic de la toate ºcoalele poporale din loc, societãþile „Clubul Român“, „Damele Române“, „Însoþirea Orãºenilor“, „Ciprian Porumbescu“, „Unirea Româncuþelor“, „Armonia“, Societatea Academicã „Junimea“, „Dacia“, „Academia Ortodoxã“ (ultimele, din Cernãuþi – n.r.), „Bucovina“, „România Junã“ (filiala cernãuþeanã a societãþii vieneze – n.r.), reprezentanþii cetãþenilor, ai þãrãnimei ºi cununa damelor.

Dl Tarasievici rosteºte, apoi, un discurs avântat, în care aratã importanþa celor douã momente ce le sãrbãtorim astãzi: aniversarea a 58 de ani a urcãrii pe tron a Majestãþii Sale împãratului Francisc Iosif I ºi inaugurarea ºcoalelor române din Suceava, menite sã fie un focar de luminã pentru românii din Suceava ºi împrejurime. Sfârºeºte cu un puternic „Sã trãiascã!“ pentru împãratul.

Corul de copii – aceºtia apãruserã, mai toþi, în drãgãlaºe costume naþionale – ºi bãrbaþi cântã „Imnul poporal“, ascultat de toþi în picioare. Apoi, dl Tarasievici încearcã sã descifreze mai multe telegrame sosite, pe care, din cauza iligibilitãþii lor, le comunicã numai în fragmente:

„Gratulaþiunea ºi binecuvântarea mea din incidentul serbãrii de astãzi“. Vladimir de Repta, Mitropolitul Bucovinei.

„Aduc urãrile cele mai vii, dorind succesele cele mai frumoase“. Deputatul Simionovici.

„Serbarea de azi fie armã puternicã în izbânda naþionalã pentru viitor“. Inspector Teleagã.

„Învãþãtoarele române din Câmpulung salutã serbarea de la Suceava ºi doresc ca lumina ºcolii naþionale din nou sã rãsarã în pieptul ficelor sale soarele virtuþilor strãbune“. Daºchievici, Diaconovici, Sauciuc, Teleagã, Tiron, Turturean.

„Învãþãtorii români din Câmpulung salutã din toatã inima serbarea ºcolilor naþionale din Suceava ºi doresc ca din ele sã purceadã cuvântul cel ce va deschide duhul vremilor bãtrâne din noaptea umilinþei“. Baranai, Diaconovici, Cocârlã, Nahorniac, Ieºan, Muntean, Roticã (Gavril, poetul – n.r.), Simionovici.

„Din incidentul serbãrilor festive, cu ocaziunea deschiderii demult aºteptatelor ºcoli româneºti în Suceava, dorim din toatã inima prosperarea ºi înflorirea acestora, iarã conducãtorilor lor spori ºi progrese strãlucite“. Bujor, Buliga, Cãrbune, Cuparenco.

„ªcoalele noastre sã înfloreascã, conducãtorul lor trãiascã!“. Ioan Berariu, Ruºii Moldoviþei.

„Doresc spor ºi prosperare ºcoalelor române din Suceava, dezvoltare ºi progres culturii naþionale“. Dimitrie Socolean.

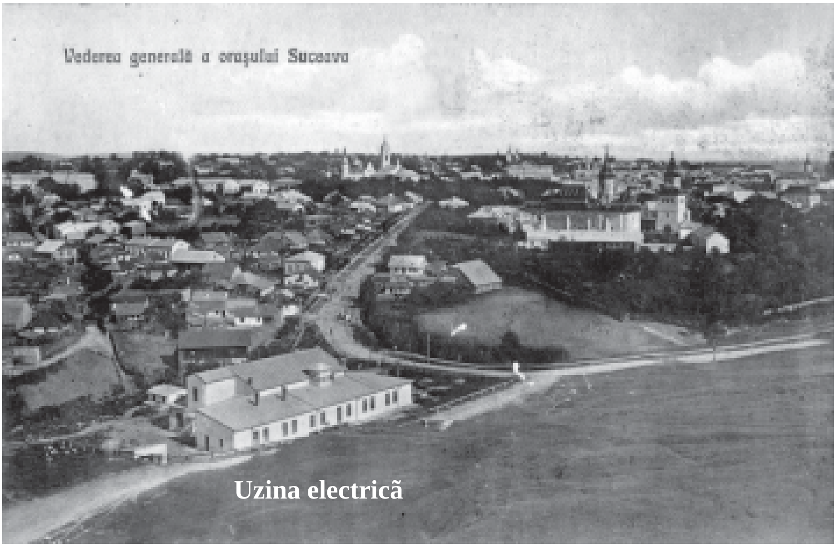
„Împiedecat a fi prezent, doresc progres noului institut român de culturã naþionalã, sperând cã din ºcoala de minoritate va deveni, în curând, cea a majoritãþii“. Salutare frãþeascã. Titus Onciul“ (Direcþia Generalã a Arhivelor Statului, Suceava / File de istorie / Documente privitoare la istoria oraºului / 1388-1918, pp. 717, 718).

Desigur cã „incidentele“, deci evenimentele, românilor încã mai au în ele ceva pâclos ºi inutil, aidoma „incidentului“ de la Putna, din 1904. Existã, încã, suficientã trufie deºartã ºi o aburcare dolofanã a popimii locale peste sufletul omenesc, pe care încã îl sufocã prin dominaþie orgolioasã, trufaºã ºi cumplit de vremelnicã. Dar ne aflãm, încã, în anii în care „Apelul Învãþãtorimii“ din 1902 încã nu avusese

efecte notabile, partidele politice româneºti, de fapt zise româneºti, fiind înþesate de „ciocoi în sutane“ (Iraclie Porumbescu, Scrisori) ºi de câþiva boiernaºi, care nu pot admite ca profesorii ºi, în general, „inteligenþa laicã“, sã înceapã sã aibã un rol activ ºi în politicã, deºi fiecare profesor român deja durase trainic în fiinþa naþionalã. Încã se mai socoate preotul „pãrintele obºtii“, iar boierul „temelia“, ambii urmând sã conducã chiar ºi însoþirile raiffeisiene rurale, chiar ºi cabinetele de lecturã sãteºti (aceºti muguri ai viitoarelor biblioteci comunale), chiar ºi arcãºiile, reacþia de odinioarã împotriva unui presupus, ba chiar ºi efectiv prozelitism catolic transformând ortodocsia dintr-un proprietar de moºii ºi oameni, într-un proprietar de voinþe, de frãmântãri ºi speranþe. ªi tocmai în asta stã ºi explicaþia cã partidele popeºti de doritã reprezentare naþionalã româneascã nu au prea avut câºtig de cauzã în alegeri, chiar ºi atunci când fluturau steagul mincinos al interesului naþional ºi asupra unui singur om, fie acest om Franz Ritter von Des Loges, la Suceava, sau Ilarion Onciul, la Rãdãuþi, când „interesul naþional“ cerea ca slavul în sutanã Piotrovschi sã-i reprezinte pe români, în dauna îmburghezitului descendent de vechi rãzeºi moldoveni.

Divizaþi ºi înstrãinaþi prin orgolii de stare socialã ºi adesea învrãjbiþi prin uneltirile propagandistice ale publicisticii popeºti, singura care a funcþionat în Bucovina, pânã în 1904, când, înfiinþându-se „Junimea literarã“, iniþial la Suceava, ºi „cel ce gândeºte singur“ îºi poate face sufletul ºi mintea auzite, românii suceveni, mult prea multã vreme rãtãcitori prin spaþiul natal, lunecã, încet, încet, în conºtientizãri de stare socialã, în identitãþi fãrã bariere, dar ºi fãrã puternice identitãþi etnice, cu efectul unei duplicitãþi specifice, „duplicitatea bucovineanã“, cea încã arãtatã cu degetul prin vecinãtãþile noastre româneºti.

În vremea asta, oraºul, având o administraþie comunalã dinamicã, în care ºi românii îºi aveau locul lor, dar ºi un primar pragmatic ºi cu o impresionantã experienþã de viaþã, pãºeºte decis în modernitate. Primarul Francisc cavaler Des Loges, susþinut de un Consiliu Comunal puternic, dar ºi de prefectul districtual Erast Tarangul, solicitã ºi obþine, în numele primãriei oraºului cu credibilitate financiarã (Casa de Economii a primãriei încã funcþiona), de la „Centralbank der deutschen Sparkassen“ din Viena, un credit de 1.500.000 coroane, „pentru lucrãrile de

electrificare, pentru canalizare, apeduct ºi îndiguirea râului Suceava“.

Licitaþia pentru construirea uzinei electrice s-a organizat încã din 1905, cu douã firme ofertante, dar cu acceptarea devizului „Societãþii Unificate de Electricitate“ din Viena. În 11 iunie 1905, Consiliul Comunal Suceava aprobã construirea uzinei electrice cu douã motoare Diesel de 120 CP („fabricaþie Leobersdorf, fiecare cuplat prin curele la generatoare Brown-Boveri de 500 V, 550 rot/min, 82 kW“), cu „punere în funcþiune la 10 octomvre 1907“, dar demararea lucrãrilor întârzie, punând sub semnul iluzoriului ºi termenul de punere în funcþiune. Dupã obþinerea împrumutului bancar din iunie 1908, primarul Des Loges poate zãri primele contururi reale ale visului sãu. „La 18 august 1908, se fac primele probe de motoare, iar la 12 octombrie se face „colaudarea“ uzinei ºi punerea în funcþiune.

Uzina este amplasatã pe malul stâng al pârâului Cetãþii, în actuala clãdire a atelierului auto din cadrul centrului energetic Suceava.

La 3 septembrie 1911, puterea debitatã de cele douã grupuri era de 172,8 kW, iar puterea medie de 241,6 CP.

Lucrãrile de canalizare ºi apeduct merg în paralel cu dezvoltarea uzinei; datoritã posibilitãþii de alimentare în curent alternativ trifazat, la

data de 12 august 1912 se dã în folosinþã Uzina de apã ºi, odatã cu aceasta, canalizarea ºi alimentarea cu apã a oraºului.

La sfârºitul anului 1912, se ilumineazã electric gara Iþcani, care era punct de frontierã ºi vamã între imperiul Austro-Ungar ºi România...

Este de notat cã Cernãuþiul a avut asemenea instalaþie încã din anul 1902...

În anul 1913, se menþioneazã semnarea primului „contract internaþional“ de livrare a energiei electrice, prin care Primãria oraºului Suceava se obliga sã tragã luminã de la gara Iþcani la gara româneascã ºi vama Burdujeni“ (RENEL, Bucovina, un istoric al electrificãrii, 1991, pp. 11-14).

În sfârºit, Suceava avea un aer european, iar cele 255 plus 55 lãmpi, destinate iluminatului public, „se vedeau ºi noaptea, chiar dacã era întuneric“, cum ar putea fi parafrazat ºi ironizat reporterul cernãuþean anonim, care fãcea haz pe seama vechilor lãmpi cu gaz de tip „Argond“. Ce-i drept, doar 55 lãmpi funcþionau pe tot parcursul nopþii, celelate 225 beneficiind de o „raþionalizare“, care le stingea dupã miezul nopþii.

Uzina electricã suceveanã putea suporta un consum de 1.320 becuri de 55 Waþi, dar ºi cinematograful nou înfiinþat, dar care, pentru orice eventualitate, era dotat ºi cu un mic generator propriu.

Prima zonã electrificatã a Sucevei cuprindea biserica Sf. Dumitru ºi vecinãtatea, Piaþa ºi Uliþa Mare sau Strada Imperialã.

La multe „inaugurãri festive“ ar fi trebuit sã participe, în ultimii sãi ani de viaþã, primarul Sucevei, Franz cav. Des Loges, trãsura publicã urmând sã îl poarte de pe digurile râului Suceava ºi de pe lunca deja rãpitã mlaºtinilor, la uzina de apã, la conductele de alimentare ºi la cele de canalizare, la strãzile îmbrãcate, una dupã alta, în piatrã cubicã (macadam), la uzina electricã, la noile zone electrificate, în centrul oraºului, în celelalte cartiere, la Burdujeni. Era îndreptãþit la multe „inaugurãri festive“ primarul Des Loges, numai cã el nu purta „brâu roº“ ºi nu-ºi dorea astfel de deºertãciuni. Prefera, probabil, sã urce în trãsura publicã vreo câþiva dintre constructorii care-i deveniserã prieteni ºi sã disparã, pentru câte o jumãtate de noapte, în Burdujenii megieºi, unde lesne putea afla vin bun moldovenesc, din cel cu care ºi-a rãcorit tinereþile sale zvãpãiate, de inginer constructor de cãi ferate. ªi este de presupus cã

nici nu-i pãsa prea mult de gura lumii, care i-o fi înfierat sau nu prieteniile prin preajma paharului cu vin dulce, din moment ce lumea aceea, datoritã vredniciei lui ºi datoritã vredniciei prietenilor lui de muncã ºi de pahar, rãmãsese, pentru totdeauna, sã se rãsfeþe în luminã. Sau mãcar în zorii unei epoci luminoase, în care Suceava pãºise, graþie lui Franz cavaler Des Loges, odatã cu Europa Centralã.

Apoi, în 10 mai 1914, a venit vremea „de pus capul pentru odihnã“, cum spunea foiletonistul Mihai Teliman, cu referire doar la oamenii care au durat deva în viaþã. Doi ani mai târziu, în 25 septembrie 1916, „a pus capul pentru odihnã“, la Salzburg, ºi Karl A. Romstorfer. Numai noi, sucevenii, urmând ursita de „adormiþi seculari“, cum ne numise, cu tristeþe, în anul 1900, rãdãuþeanul Michael Kipper, nici n-am bãgat de seamã cã lumea în care existãm obligã la recunoºtinþã ºi cã recunoºtinþa nu poate exista în absenþa memoriei. ªi, în vreme ce Des Loges ºi Romstorfer încã mai dau strãlucire Sucevei, noi încã nu izbutim sã evadãm din „adormirea secularã“ pentru a ne bucura ºi pentru a trãi, prin memorie, nu doar niºte biete vieþi, ci eternitatea istoriei, aºa relativã cum este, în fond, aceastã eternitate.

Anexã: alte mãrturii

30

Societatea „Școala Română"
în Suceava.

Quitanță.

700 (șapte sute) Coroane a primit soc. „Școala Română" din cassa orașului Suceava drept chirie pentru localitățile închiriate comunei Suceava pentru quartalul întâiu (Ianuarie – Februarie – Mart) al anului 1905.

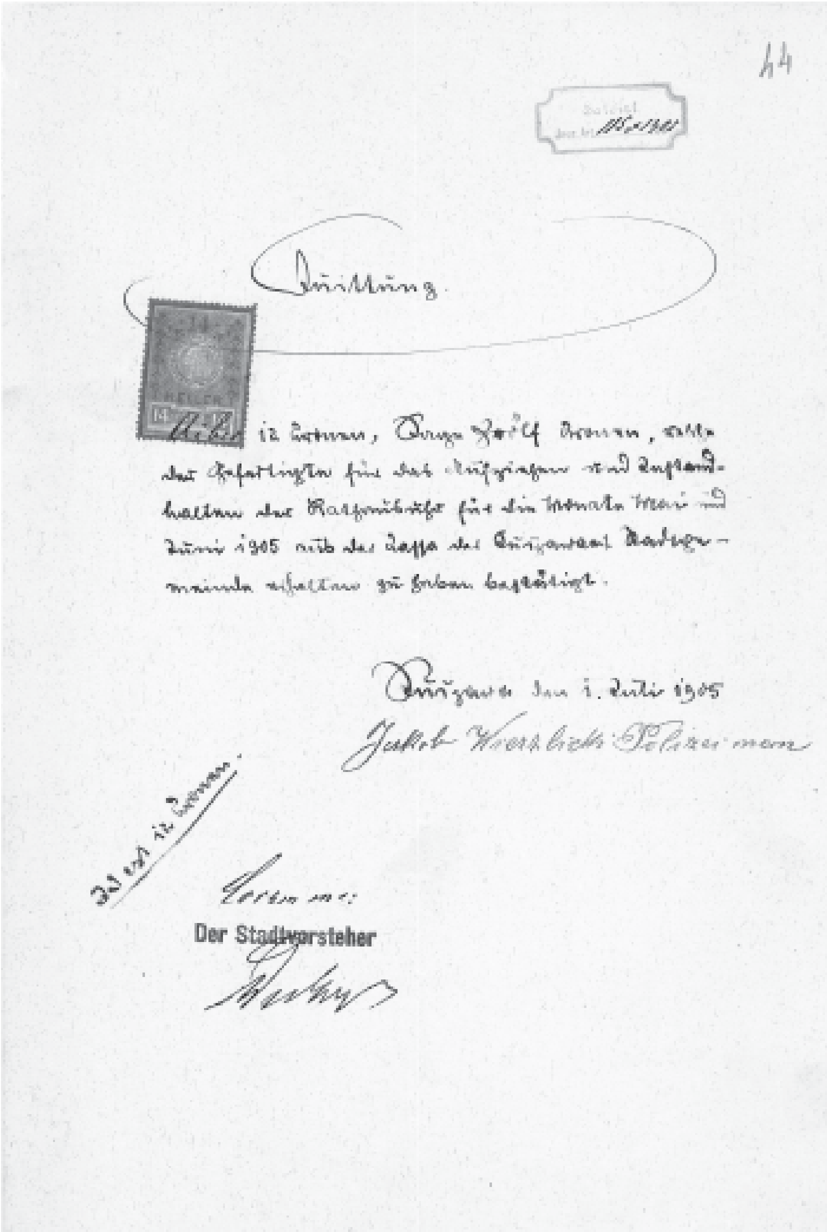
Suceava în 7. Mart 1905

Cassarul societății

Președintele societății

SOCIETATEA „ȘCOALA ROMÂNĂ" ÎN SUCEAVA

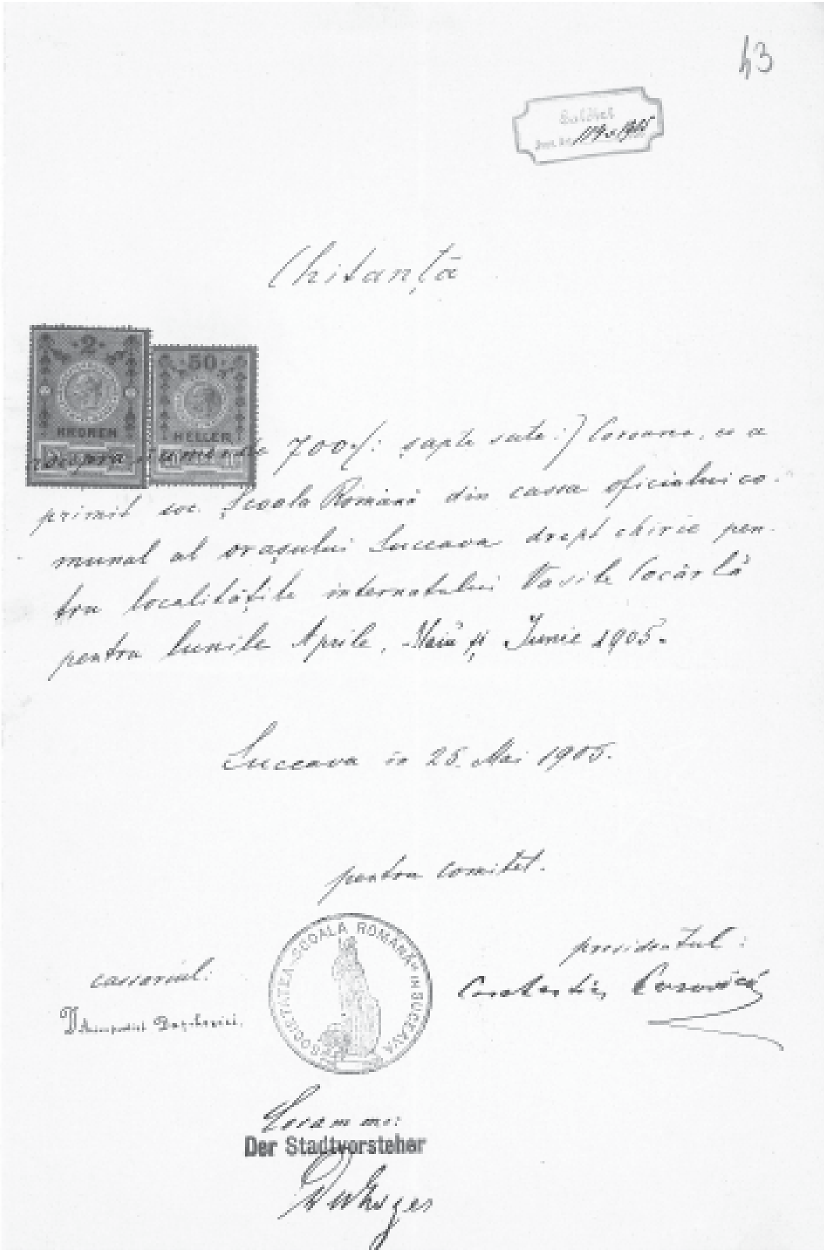
Der Stadtvorsteher

Quittung.

Suczawa den 1. Juli 1905

Der Stadtvorsteher

Chitanţă

[illegible] 700 f. (şapte sute) Coroane, cu a primit soc. Şcoala Română din cassa oficiului comunal al oraşului Suceava drept chirie pentru localităţile internatului Vasile Cocârlă pentru lunile Aprile, Maiu şi Iunie 1905.

Suceava în 26. Mai 1905.

pentru comitet.

cassariul: [illegible]

presidentul: [illegible]

Văzut mai:
Der Stadtvorsteher
[illegible]

Bibliografie

Cãrþi

BUMBAC, Vasile, Vasile Burlã, în „Junimea literarã“, nr. 3/1905
BURDUJA, Mihai, Prima linie feratã bucovineanã, în „Lumea Carpaticã“, nr. 2/2002
EMANDI, Emil Ioan, Habitatul urban ºi cultura spaþiului, Iaºi, 1996
FRANTZ I, Die Reisetagebucher des osterreichischen Kaisers Frantz I in die Bukowina 1817-und-1823, Munchen, 1979, pp. 48-56, apud Dr. Emil Ioan Emandi, Habitatul urban ºi cultura spaþiului
GOROVEI, Artur, Cruzimi, Iaºi, 1921
GRÃMADÃ, Ion, Cartea Sângelui, Suceava, 2003
GRIGOROVITZA, Em., Cum a fost odatã, Bucureºti, 1911
IORGA, Nicolae, Neamul românesc în Bucovina, Bucureºti, 1905
MIHUÞÃ, George, Însoþirea orãºenilor români din Suceava, 1935
MORARIU, Victor; PAVELESCU, ªtefan, Istoricul Reuniunii muzical-dramatice „Ciprian Porumbescu“ din Suceava / 1903-1938, Suceava, 1939
PUMNUL, Arune, Privire repede preste... Moºiile mînãstireºti de‘n carile s‘a format mãreþul Fund Religiunariu, Cernãuþi, 1865
ROMSTORFER, K.A., Cetatea Sucevii, Bucureºti, 1913
SATCO, Emil, Enciclopedia Bucovinei, vol. I, II, Suceava, 2004
TELIMAN, Mihai, Foiletoane, Suceava, 1906
TEODORESCU, Dumitru, Em. Grigorovitza / Viaþa. Opera, Chiºinãu, 1993
XENOPOL, A.D., O cãlãtorie la Dorna, în „Revista Politicã“, 1887

Lucrãri speciale

Complexul Muzeal al Bucovinei, Documente nr. 2400
Direcþia Generalã a Arhivelor Statului, Suceava / File de istorie / Documente privitoare la istoria oraºului / 1388-1918
RENEL, Bucovina, un istoric al electrificãrii, 1991

Reviste:

Cãlindariul poporului Bucovinean, 1902
Deºteptarea, 1901, 1904
Foaia Poporului, 1911, 1914
Gazeta Bucovinei, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1906
Junimea literarã, 1905
Lumea Carpaticã, 2002
Patria, 1897, 1898, 1900
Revista Bucovinei, 1942
Revista Politicã, 1886, 1887, 1888
Viaþa Nouã, 1918

Cuprins